

T.C. İNKILAP TARİHİ ve ATATÜRKÇÜLÜK FULLETEN

SBD NOTLARI

Konu Özetleri

SBD Bilgi

Kavram Kartları

Kazanım Odaklı

HAZIRLAYAN

Muammer ASLAN

AVRUPA'DA YAŞANAN GELİŞMELER

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

1.1 AVRUPA'DA YAŞANAN GELİŞMELER

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa siyasal, ekonomik ve sosyal alanda büyük bir ilerleme yaşadı. Bu gelişmeler zincirleme birbirini hazırladı ve sonunda Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir güç dengesi doğurdu:

GELİŞME	NE OLDU?	SONUCU
Coğrafi Keşifler	Yeni kıtalar ve ticaret yolları bulundu; Avrupa devletleri sermaye birikimi elde etti.	Sömürgecilik başladı; Akdeniz ticareti önem kaybetti.
Rönesans	Bilim, güzel sanatlar, edebiyat ve düşüncede gelişme; özgür ve bilimsel düşüncenin yolu açıldı.	Avrupa'da bilgi birikimi oluştu.
Reform (XVI. yy)	Yeni mezhepler doğdu; eğitim, bilim ve sanatta kilise baskısı azaldı .	Skolastik düşünce yerini pozitif düşünceye bıraktı.
Aydınlanma Çağı (XVII-XVIII. yy)	Akla, bilime, deney ve gözleme dayanan, insan merkezli düşünce sistemi. Bacon, Newton, Descartes, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Diderot.	İnsan hakları, demokrasi, özgürlük, eşitlik, adalet kavramları halka açıklandı → Fransız İhtilali'ne zemin .

1.1 FRANSIZ İHTİLALİ (1789)

Mutlakiyetle yönetilen Fransa'da soylular, rahipler, burjuvalar ve köylülerden oluşan **eşitsiz toplum yapısı** vardı; halk ağır vergiler altında eziliyordu. İngiltere ve Amerika'daki hak-özgürlük gelişmelerinin de etkisiyle halk harekete geçti.

» **14 Temmuz 1789:** Halk **Bastille Hapishanesi**'ni bastı; ihtilal ülkeye yayıldı, **krallık yıkıldı**.

» **İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi** (1789): İnsanlar hür ve eşit doğar; **egemenlik millete aittir**.

» Demokratik ve laik devlet anlayışı yaygınlaştı.

Harita 1.1 · XX. yüzyıl başlarında Avrupa ve Osmanlı Devleti · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

LGS RADARI

- İhtilalin "**her millet kendi devletini kurabilir**" vurgusu, **milliyetçiliği** yaydı → azınlık isyanları → imparatorluklar (Osmanlı, Avusturya, Rusya) **dağılma sürecine** girdi.
- Aydınlanma düşünürlerinin fikirleri hem Fransız İhtilali'ni hem de ileride Mustafa Kemal'in fikir hayatını etkiledi.

1.1 SANAYİ İNKILABI VE SÖMÜRGEÇİLİK

Aydınlanma Çağı'ndaki teknolojik buluşlar, **buhar gücünün** makinelerde kullanılmasıyla insan ve hayvan gücünden **makine gücüne** geçişi sağladı. Sanayi İnkılabı XVIII. yüzyılın ikinci yarısında **İngiltere'de** başladı; XIX. yüzyılda Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya yayıldı.

SANAYİLEŞMENİN SONUÇLARI	SÖMÜRGEÇİLİĞE ETKİSİ
Fabrikalar kuruldu, iş gücü ihtiyacı arttı; ucuz ve seri üretim ; demir yolu taşımacılığı gelişti.	Sanayileşen devletler ham madde (kömür, demir, petrol, pamuk, buğday) ve pazar aradı; geri kalmış ülkeleri işgal edip sömürgeleştirdi . İngiltere (Hindistan, Uzak Doğu, Afrika), Fransa (Asya, Afrika), sonra Almanya, İtalya ve Rusya.

OSMANLI'YA ETKİLER VE FERMANLAR

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

1.1 AVRUPA'DAKİ GELİŞMELERİN OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ

XVII. yüzyıl başlarından XIX. yüzyıla kadar güç kaybeden Osmanlı, ıslahatlarla Avrupa'yı yakalayamadı; **dış müdahale ve saldırılara açık** hâle geldi.

ALAN	YAŞANANLAR
Siyasi	Rusya, Boğazlar ve Balkanlar'ı ele geçirmek için Slav toplulukları Panslavizm ile kışkırttı. İngiltere ve Fransa, Osmanlı'nın Afrika topraklarını işgale başladı. Osmanlı, Avrupa devletleri arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanıp müttefik arayan bir denge politikası izledi.
Toplumsal	Fransız İhtilali'nin ulus devlet anlayışı üç kıtaya yayılmış çok uluslu Osmanlı'yı derinden sarstı; Balkanlar'daki Hristiyan topluluklar Rusya'nın kışkırtmasıyla ayaklandı → dağılma süreci .
Ekonomik	Yenilgiler ve toprak kayıpları ekonomiyi zayıflattı. Avrupa'nın ucuz ve seri malları Osmanlı pazarını istila etti; el tezgâhları ve küçük atölyeler kapandı. Kapitülasyonlar yüzünden düşük gümrük vergisi alındı → Osmanlı, Avrupa'nın ham madde kaynağı ve açık pazarı oldu.
Mali	Kırım Savaşı sırasında 1854'te İngiltere'den ilk dış borç alındı; borçlar savaş giderleri ve altyapıya gitti. Borçlar ödenemeyince 1881'de Düyûn-ı Umûmiye İdaresi kuruldu: gümrük, tuz, ipek, tütün gelirleri alacaklıların denetimine geçti.

1.1 DEMOKRATİKLEŞME ADIMLARI: FERMANLAR

Osmanlı aydınları, Avrupa'nın iç işlerine karışmasını engellemek ve devletin dağılmasını önlemek için **Osmanlılık** düşüncesiyle harekete geçti. Abdülmecid döneminde **Tanzimat Fermanı** (Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1839), dış baskılarla **Islahat Fermanı** (1856) ilan edildi.

TANZİMAT FERMANI (1839)	ISLAHAT FERMANI (1856)
» Herkes kanun önünde eşit; her gücün üstünde kanun gücü var. » Can, mal ve namus güvenliği devlet güvencesinde. » Mahkemeler herkese açık; kimse yargılanmadan cezalandırılmaz. » Askerlik vatandaşlık görevi; vergiler gelire göre. » Herkes mal-mülk sahibi olabilir; rüşvet ve kayırma önlenecek.	» Müslümanlar ile gayrimüslimler kanun önünde eşit. » Cizye kaldırıldı; gayrimüslimler askerlik yapacak ya da bedel ödeyecek. » Herkese din ve mezhep özgürlüğü. » Gayrimüslimler okul, ibadethane, hastane açabilecek. » Küçük düşürücü ifadeler yasak.

LGS RADARI

- » Tanzimat = **kanun üstünlüğü** ilk kez kabul edildi. Islahat = azınlıklara verilen haklar **dış baskıyla** genişletildi (çıkış soru).
- » İki fermanın da amacı **devleti dağılmaktan kurtarmaktı**; ancak azınlık isyanları ve dış müdahaleler sürdü.

KAVRAMLAR

Panslavizm: Rusya öncülüğünde tüm Slavları tek yönetimde birleştirme siyaseti.

Ulus devlet: Tek bir millete dayanan devlet anlayışı.

Açık pazar: Yabancı malların engelsiz satıldığı ülke.

Düyûn-ı Umûmiye: Genel Borçlar İdaresi; alacaklı devletlerin Osmanlı gelirlerini denetlediği kurum (1881).

Gülhane Hatt-ı Hümayunu: Tanzimat Fermanı'nın diğer adı; Gülhane Parkı'nda okundu.

Islahat: Bozulan kurumları düzeltmeye yönelik yenilik.

Denge politikası: Büyük devletlerin çıkar çatışmalarından yararlanıp müttefik bularak ayakta kalma.

Kapitülasyon: Yabancı devletlere tanınan ekonomik ve hukuki ayrıcalıklar.

Dış borç: Devletin başka devlet ya da kuruluşlardan aldığı borç (ilk: 1854).

Ferman: Padişahın yazılı emri.

Cizye: Gayrimüslim erkeklerden askerlik yapmamaları karşılığı alınan vergi.

İltimas: Kayırma, torpil.

MEŞRUTİYET VE FİKİR AKIMLARI

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

1.1 MEŞRUTİYET'E GİDEN YOL

Genç Osmanlılar

Tanzimat yeniliklerini yetersiz gören aydınlar (Jön Türkler); **meşrutiyet** ile dağılmanın önleneceğine inandılar. Abdülaziz'i tahttan indirdiler.

I. Meşrutiyet (23 Aralık 1876)

II. Abdülhamit ilk anayasa **Kanun-ı Esasi**'yi ilan etti. İki meclis: **Meclis-i Âyan** (padişah seçer) ve **Meclis-i Mebusan** (halk seçer). Son söz padişahındı.

Meclisin Kapatılması (1878)

Azınlık vekillerinin devlet aleyhine tutumları üzerine, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı başlayınca padişah meclisi kapattı; anayasa askıya alındı.

II. Meşrutiyet (23 Temmuz 1908)

1889'da askerî tıp öğrencilerinin kurduğu **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'nin mücadelesiyle meşrutiyet yeniden ilan edildi; padişahın yetkileri kısıldı, **ilk siyasi partiler** kuruldu.

1.1 DAĞILMAYI ÖNLEMENE YÖNELİK FİKİR AKIMLARI

XIX. yüzyılda dağılma sürecine giren devleti kurtarmak için aydınlar dört fikir akımı geliştirdi. Hiçbiri tek başına dağılmayı durduramadı; ama **Türkçülük** Millî Mücadele'nin, **Batıcılık** ise inkılapların fikir temelini oluşturdu.

AKIM	GÖRÜŞÜ	TEMSİLCİLERİ	SONUCU
Osmanlıcılık	İrk, din, dil ve mezhep farkı gözetmeden herkes eşit Osmanlı vatandaşı ; adalet, hürriyet, eşitlik içinde kaynaşma. Kanun-ı Esasi bu düşünceyle hazırlandı.	Genç Osmanlılar: Ziya Paşa, Namık Kemal, Şinasi	I. Meşrutiyet sonrası azınlık isyanları sürünce uygulanamayacağı anlaşıldı; Balkan Savaşları ile önemini yitirdi.
İslamcılık (Ümmetçilik)	Devletin bütünlüğü din birliğiyle sağlanır; Müslümanlar halifenin etrafında toplanmalı. II. Abdülhamit döneminde etkili.	Cemalettin Afgani, Mehmet Akif (Ersay), Sait Halim Paşa	Milliyet hareketleri karşısında başarısız; I. Dünya Savaşı yıllarında önemini kaybetti.
Türkçülük	Dil, tarih ve edebiyat çalışmalarıyla kültür hareketi olarak başladı. Devlet; dini, dili, soyu ve ülküsü bir olan topluma dayanmalı; Türklere millî bilinç kazandırılmalı.	Ziya Gökalp, Gaspıralı İsmail, Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura	II. Meşrutiyet'te İttihat ve Terakki destekledi → Millî Mücadele'nin fikir temeli .
Batıcılık	Devlet, Batı'nın teknolojik, sosyokültürel ve siyasal kurumlarını alarak çağdaş Batılı devletler düzeyine çıkarılmalı. Temeli XVIII. yy ıslahatları.	Celal Nuri (İleri), Tevfik Fikret, Süleyman Nazif	Atatürk inkılaplarının alt yapısını oluşturdu.

LGS RADARI

- Çıkış sırası: **Osmanlıcılık → İslamcılık → Türkçülük → Batıcılık** (fikir akımı olarak II. Meşrutiyet'te). Türkçülük en son etkili olan akımdır.
- **Osmanlıcılığın iflasının göstergesi**: Balkan milletlerinin isyan edip ayrılması (çıkılmış soru).

KAVRAMLAR

Meşrutiyet: Padişahın yanında halkın seçtiği meclisin bulunduğu anayasalı yönetim.

Meclis-i Mebusan: Üyelerini halkın seçtiği meclis.

Genç Osmanlılar: Meşrutiyeti savunan Tanzimat aydınları (Jön Türkler).

Fikir akımı: Bir sorunu çözmek için ortaya atılan düşünce hareketi.

Millî bilinç: Bir milletin kendi kimliğinin, tarihinin ve kültürünün farkında olması.

Kanun-ı Esasi: Osmanlı'nın ilk anayasası (1876).

Meclis-i Âyan: Üyelerini padişahın atadığı meclis.

İttihat ve Terakki: 1889'da kurulan, II. Meşrutiyet'i ilan ettiren cemiyet; sonra parti.

Ümmet: Aynı dine inananların oluşturduğu topluluk.

Ülkü: Ulaşılmak istenen büyük amaç, ideal.

1.2 MUSTAFA KEMAL'İN ÇOCUKLUĞU

Mustafa Kemal, **1881'de Selânik'te** Koca Kasım Mahallesi'nde, bugün müze olan üç katlı bir evde doğdu. Anne ve baba tarafı Anadolu'dan Rumeli'ye göç eden **Türkmen** ailelerdendi.

AİLESİ	
Babası Ali Rıza Efendi	Evkaf Dairesinde kâtiplik, gönüllü subaylık ve gümrük memurluğu yaptı; sonra kereste ve tuz ticaretiyle uğraştı. Yeniliklere açıldı.
Annesi Zübeyde Hanım	Okuma-yazma bilen, kültürlü, geleneklerine bağlı bir ev hanımıydı.
Kardeşleri	Fatma, Ahmet, Ömer, Makbule, Naciye. Mustafa ve Makbule dışındakiler küçük yaşta öldü.

1.2 SELÂNİK NASIL BİR ŞEHİRDİ?

- » Rumeli'nin **en modern ve gelişmiş** şehirlerinden biri; ordu merkezi.
- » Avrupa'yla **demir yolu** bağlantısı, güvenli ve işlek **liman**; canlı ticaret hayatı.
- » Türk, Rum, Sırp, Bulgar, Yahudi... **çok uluslu**, kültürel çeşitliliğe sahip şehir; "Batı'ya açılan kapı".
- » Türkçe, Rumca, Bulgarca, İbranice gazeteler; Avrupa'daki yayınlara kolay ulaşım → **fikir akımlarına açık** ortam.
- » Ancak Rum ve Bulgar çeteleri Türk halkını göçe zorluyordu; huzur bozulmuştu.

LGS RADARI

● Selânik'in çok uluslu, ticareti gelişmiş, Avrupa'ya açık ortamı Mustafa Kemal'e **farklı kültürleri tanıma** fırsatı verdi; onun **ülke sorunlarına duyarlı, inkılapçı ve demokratik** bir kişilik kazanmasında etkili oldu.

1.2 ÖĞRENİM HAYATI

OKUL	YIL	NELER OLDU?
Mahalle Mektebi	1887	Annesinin isteğiyle, ilahilerle başladı; geleneksel eğitim. Kısa süre devam etti.
Şemsi Efendi Mektebi	1887	Babasının isteğiyle; modern yöntemler, ders araç-gereçleri. Şemsi Efendi okuma sevgisi ve araştırmacı yönünü geliştirdi. Babası bu sırada vefat etti (1893).
Langaza Çiftliği	—	Annesiyle dayısı Hüseyin Ağa'nın kâhyalık yaptığı çiftliğe gitti; okul kesintiye uğradı. Eğitimi aksamaması diye Selânik'e halasının yanına gönderildi.
Selânik Mülkiye Rüştisi	—	Sivil ortaokul; memnun kalmadı, ayrıldı. Askerliğe ilgi duyuyordu; annesine rağmen askerî okul sınavını kazandı.
Selânik Askerî Rüştisi	1893	Matematik öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Sabri Bey ona "Kemal" adını verdi. Fransızca öğretmeni Nakıyüddin Bey. Sınıf çavuşluğu görevi özgüvenini artırdı; disiplin kazandı.
Manastır Askerî İdadisi	1896	Lise. Ömer Naci ile Namık Kemal ve Tevfik Fikret'i ; Ali Fethi (Okyar) ile Rousseau, Voltaire, Montesquieu'yü tanıdı. Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bey Türk tarihine ilgisini uyandırdı. Fransızcasını kursla geliştirdi. 1898'de bitirdi.
İstanbul Harp Okulu	1899	Arkadaşlarıyla ülke sorunlarını tartıştı; el yazısıyla gazete çıkardılar. 1902'de teğmen olarak mezun oldu.
İstanbul Harp Akademisi	1902	1905'te kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun; Ali Fuat (Cebesoy) ile yakın arkadaş.

KAVRAMLAR

Rüştiye: Tanzimat'ta kurulan, ortaokul düzeyinde Batı tarzı okul.

İdadi: Lise düzeyinde; askerî ve sivil yüksekokullara öğrenci yetiştiren okul.

Kurmay: Harp Akademisi'ni bitirmiş, harekât planlayan üst düzey subay.

Mülkiye: Sivil devlet memuru yetiştiren okul.

Harbiye: Harp Okulu; subay yetiştiren yüksek okul.

Evkaf: Vakıflar; vakıf işlerine bakan daire.

1.3 FİKİR HAYATINI ETKİLEYEN KİŞİLER

KİŞİ	MUSTAFA KEMAL'E ETKİSİ
Namık Kemal	Vatanseverlik, hürriyet ve millet konularında; "vatan ve hürriyet şairi".
Tevfik Fikret	İnkılapçılık, bağımsızlık, Batılılaşma, gençlik ve kadın hakları.
Ziya Gökalp · Mehmet Emin Yurdakul	Millî dayanışma, Türk milliyetçiliği; millî kültür, millî birlik ve beraberlik.
Montesquieu	Mutlakiyete karşı meşruti monarşiyi (anayasalı krallık) savundu.
Rousseau	Eşitlik ve demokrasi.
Voltaire	Vicdan ve fikir hürriyeti.
Diderot	Ansiklopedisiyle esaret, hürriyet, adalet kavramlarını halka açıkladı.

1.3 FİKİR HAYATINI ETKİLEYEN OLAYLAR

- » **Osmanlı'nın son dönemi:** Kuzey Afrika topraklarının sömürgeleştirilmesi, milliyetçilikle azınlık isyanları, Balkanlar'daki huzursuzluk → devlet yönetimindeki hataları gördü, **inkılap düşüncesi** gelişti.
- » **1897 Osmanlı-Yunan Savaşı:** Manastır'da 16 yaşındayken gönüllü katılmak istedi → **vatanseverlik**. Cephede kazanılan zafer masada kaybedildi → **dış politikanın iyi yönetilemediği** fikri.
- » **Harp Okulu gazetesi:** Arkadaşlarıyla ülke sorunlarını yazdı → **duyarlılık ve liderlik**.
- » **I. Dünya Savaşı cepheleri:** Başarıları **liderlik, teşkilatçılık ve cesaret** özelliklerini geliştirdi.

1.4 ASKERLİK HAYATI: ŞAM'DAN 31 MART'A

Şam (1905) 5. Ordu, 30. Süvari Alayı. Arkadaşlarıyla gizli Vatan ve Hürriyet Cemiyeti 'ni kurdu (1906); Selânik'te şubelerini açtı. Hizmetleri için Mecidi Nişanı aldı; 1907'de kolağası oldu.	Selânik (1907) 3. Ordu kurmay şubesi; 1908'de Üsküp-Selânik demir yolu müfettişliği . Cemiyeti İttihat ve Terakki'ye katıldı.	31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) Meşrutiyet karşıtları İstanbul'daki avcı taburlarında ayaklandı. Selânik'te Hareket Ordusu kuruldu (komutan Mahmut Şevket Paşa); Mustafa Kemal kurmay başkanı oldu, orduya adını verdi, planları ve bildiriği hazırladı. İsyan bastırıldı; II. Abdülhamit tahttan indirildi, V. Mehmet Reşat geçti.	İttihat ve Terakki'den Kopuş Cemiyetin yasal partiye dönüşmesini ve ordunun siyasetten ayrılmasını savundu; tepki görünce cemiyetten uzaklaşıp askerliğe yoğunlaştı.
---	--	--	---

LGS RADARI

- » 31 Mart Olayı, **rejime (meşrutiyete) karşı ilk isyandır**. Mustafa Kemal'in ordunun kurulmasında ve planlamada rol alması **teşkilatçılığını** gösterir (çıkış soru).
- » "Ordu siyasetten ayrılmalı" görüşü, ileride 1924'te **Erkân-ı Harbiye Vekâleti**'nin kaldırılmasıyla uygulanacaktır.

KAVRAMLAR

Meşruti monarşi: Kralın yetkilerinin anayasayla sınırlandırıldığı krallık.

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti: Mustafa Kemal'in Şam'da kurduğu gizli cemiyet (1906).

PICARDIE VE TRABLUSGARP SAVAŞI

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

1.4 PICARDIE MANEVRALARI VE TRABLUSGARP

Picardie Manevraları (Eylül 1910): Fransa'nın Almanya'ya güç gösterisi için düzenlediği tatbikata Osmanlı da davet edildi. Heyet: Paris Askerî Ataşesi **Fethi (Okyar)**, Binbaşı Selahattin ve Kolağası **Mustafa Kemal**. Mustafa Kemal Fransız ordusunu ve Avrupa'nın askerî teknolojisini yakından tanıdı; hazırlıkların barışa yönelik olmadığını, çıkacak bir savaşın **tüm dünyayı ateşe atacağını** söyledi → **ileri görüşlülük**.

1911'de **Arnavutluk isyanının** bastırılmasında görev aldı.

Sınav notu: Picardie → **askerî** alan; Sofya ataşeliği → **diplomatik** alan (çıkış soru).

Harita 1.4 · I. Dünya Savaşı'na kadar Mustafa Kemal'in askerlik hayatının geçtiği yerler · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

1.4 TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)

1870'te siyasi birliğini kuran ve sömürgecilğe yönelen **İtalya**, Kuzey Afrika'daki Osmanlı toprağı Trablusgarp'a göz dikti; Eylül 1911'de işgale başladı.

İTALYA NEDEN SALDIRDI?	OSMANLI NEDEN MÜDAHALE EDEMEDİ?
» Zengin fosfat yatakları » Osmanlı'nın zayıflığı ve siyasi yalnızlığı » Büyük Avrupa devletlerinin işgale onay vermesi » Bölgenin İtalya'ya coğrafi yakınlığı	» Arnavutluk ve Makedonya'daki ayaklanmalar » Mısır İngiliz işgalinde olduğundan karadan yardım gönderilemedi » Donanma yetersizdi; denizden müdahale edilemedi

Mustafa Kemal, Enver, Nuri ve Fethi Bey gibi genç subaylar **gizlice** bölgeye gitti; birlikleri ve yerli halkı örgütleyip direniş başlattı. Mustafa Kemal **Doğu Cephesi** komutanı olarak **Derne ve Tobruk**'ta başarı kazandı; **binbaşılığa** terfi etti. İçerilere ilerleyemeyen İtalya, savaşı başka bölgelere taşıdı: **Çanakkale Boğazı'nı** ablukaya aldı ve **On İki Ada**'yı işgal etti.

Sonuç: Uşi Antlaşması (18 Ekim 1912): Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine imzalandı. Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya verildi; On İki Ada, Yunan işgali tehlikesine karşı **geçici** olarak İtalya'ya bırakıldı → Osmanlı **Kuzey Afrika'daki son toprağını** kaybetti.

LGS RADARI

- » Mustafa Kemal'in yasaklara rağmen gönüllü gitmesi **cesaret, vatanseverlik ve teşkilatçılık** özelliklerini gösterir.
- » Trablusgarp'ta başarılı savunmaya rağmen toprak kaybının nedeni: **Balkan Savaşı'nın başlaması** (çıkış soru).

KAVRAMLAR

Manevra: Ordunun savaş koşullarını canlandırdığı büyük tatbikat.

Abluka: Bir yerin deniz ya da kara yolunun kapatılması.

Fosfat: Gübre yapımında kullanılan değerli maden.

Ouchy (Uşi): İsviçre'de antlaşmanın imzalandığı yer (1912).

Askerî ataşe: Elçilikte görev yapan askerî temsilci.

On İki Ada: Ege'de Rodos ve çevresindeki adalar.

Siyasi yalnızlık: Bir devletin müttefiksiz, yalnız kalması.

Bingazi: Trablusgarp'ın doğusundaki bölge; Uşi ile İtalya'ya verildi.

BALKAN SAVAŞLARI VE SOFYA

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

1.4 BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız olan Balkan devletleri, büyük Avrupa devletlerinin kışkırtmasıyla ittifak yaptı.

Nedenler: Rusya'nın Panslavizm siyaseti ve Avusturya ile Balkanlar'ı paylaşma rekabeti · Osmanlı'daki ayaklanmalar ve iç bunalım · Trablusgarp'taki zayıf görüntünün Balkan devletlerini cesaretlendirmesi.

Harita 1.2 · I. Balkan Savaşı sonrasında Balkanlar · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

Harita 1.3 · Balkan Savaşları sonrasında Balkanlar (1913) · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

I. BALKAN SAVAŞI (Ekim 1912)		II. BALKAN SAVAŞI (Haziran 1913)
Taraflar	Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan → Osmanlı'ya saldırdı.	Bulgaristan'a karşı Sırbistan, Yunanistan, Karadağ, Romanya — ve fırsatı değerlendiren Osmanlı.
Neden	Osmanlı'nın Avrupa'daki varlığına son vermek.	En fazla toprağı Bulgaristan aldığı için diğer devletlerin tepkisi (paylaşım kavgası).
Sonuç	Osmanlı yenildi: ordu içi çekişmeler, silah ticaretinin serbest olması, hazırlıksızlık. Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913): Midye-Enez hattının batısı kaybedildi; Bulgarlar Çatalca'da durdurulabildi.	Bulgaristan her cephede yenildi. Osmanlı Edirne, Kırklareli, Dimetoka 'yı geri aldı. Bükreş Antlaşması (10 Ağustos 1913) ile bitti.

1.4 SONUÇLARI VE MUSTAFA KEMAL

- » **Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk**, Ege adaları ve On İki Ada kaybedildi; Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti sona erdi.
- » Balkanlar'daki Türkler **azınlık** durumuna düştü; baskılar nedeniyle **Anadolu'ya göçler** yaşandı; İstanbul ve Atina antlaşmalarıyla Türklerin kültürel hakları güvenceye alındı. Ordunun **reform** ihtiyacı ortaya çıktı.
- » Mustafa Kemal, savaş sırasında **Bolayır'daki** Çanakkale-Gelibolu savunma birliğinde **Harekât Şubesi Müdürü** olarak görev yaptı; Boğaz'ı ayrıntılı inceleme fırsatı buldu.

Sofya (1913): Balkan Savaşları'ndan sonra **Sofya'ya askerî ataşe** atandı (1913); 1 Mart 1914'te **yarbay** oldu. Bulgaristan'ın nasıl güçlendiğini inceledi; **operayı ilk kez** izledi; Türklerin sorunları, gazeteler ve Bulgar meclisiyle ilgilendi → sosyokültürel, siyasal, basın alanlarında ilgi; **diplomasi** deneyimi (çıkış soru).

LGS RADARI

- » II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı, Balkan devletleri arasındaki **anlaşmazlıktan yararlandı**; Mustafa Kemal Gelibolu'daki birlikte görevliydi. Sonuçlar sorulduğunda **"dış borçların azalması"** gibi olumlu ekonomik ifadeler yanıltır (çıkış soru).

1. ÜNİTE MİNİ TEST

1. ÜNİTE · BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

ÜNİTE 1

TEST ÜNİTE 1 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Coğrafi Keşifler'den sonra Avrupalı tüccarlar Hindistan'a Ümit Burnu üzerinden ulaşmaya başladı. Mısır ve Suriye üzerinden geçen kervan yolları eski canlılığını yitirdi; Osmanlı limanlarına uğrayan gemi sayısı azaldı.

Bu bilgiye göre Osmanlı Devleti ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Askerî gücünün arttığı B) Yeni ticaret yolları keşfettiği
C) Ticaretten elde ettiği gelirlerin azaldığı D) Avrupa ile ilişkilerini kestiği

2 Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik fikri; her milletin kendi devletini kurması gerektiğini savunuyordu. Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde ise Türk, Arap, Rum, Bulgar, Sırp gibi pek çok millet birlikte yaşıyordu.

Buna göre milliyetçilik fikrinin Osmanlı Devleti için hangi sonucu doğurması beklenir?

- A) Ekonomik kalkınmanın hızlanması B) Çok uluslu yapının çözülmeye başlaması
C) Halifelik makamının güçlenmesi D) Askerî teknolojinin gelişmesi

3 "Osmanlı Devleti'ni ancak Türk milletinin birlik ve beraberliği kurtarabilir. Devletin temeli Türk kültürüne dayanmalıdır." diyen bir aydın için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Osmanlılık akımını savunmaktadır. B) İslamcılık akımını savunmaktadır.
C) Batıcılık akımını savunmaktadır. D) Türkçülük akımını savunmaktadır.

4 Mustafa Kemal, Trablusgarp'a gitmesi yasaklandığı hâlde gazeteci kimliğiyle bölgeye ulaştı; yerli halkı silahlı birlikler hâlinde düzenleyerek İtalyanlara karşı Derne ve Tobruk'ta başarılar kazandı.

Bu bilgidен Mustafa Kemal'in kişilik özelliklerinden hangileri çıkarılabilir?

- A) Teşkilatçılık – Cesaret B) İnkılapçılık – Sanatseverlik
C) Barışseverlik – Tutumluluk D) Birleştiricilik – Çok yönlülük

5 Aşağıda Mustafa Kemal'in askerlik hayatındaki bazı görevler karışık verilmiştir:
I. Sofya'da askerî ateşelik II. Şam'da 5. Ordu görevi III. Trablusgarp Savaşı IV. Hareket Ordusu'nda görev

Bu görevlerin kronolojik sıralaması aşağıdakilerden hangisidir?

- A) II – IV – III – I B) IV – II – I – III
C) II – III – IV – I D) III – II – IV – I

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	C	Ticaret yollarının yer değiştirmesi Akdeniz limanlarının önemini azalttı; Osmanlı gelir kaybetti.
2. Soru	B	Çok uluslu devletlerde milliyetçilik, azınlıkların bağımsızlık isyanlarına yol açar.
3. Soru	D	"Türk milletinin birliği" ve "Türk kültürü" vurgusu Türkçülüğün özüdür.
4. Soru	A	Halkı örgütlemesi teşkilatçılığı, yasağa rağmen gitmesi cesaretini gösterir.
5. Soru	A	Şam (1905) → 31 Mart / Hareket Ordusu (1909) → Trablusgarp (1911) → Sofya (1913).

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ VE BAŞLAMASI

ÜNİTE 2

2. ÜNİTE · MİLLÎ UYANIŞ

2.1 I. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ

Tarihin ilk **küresel savaşı** (1914-1918) Orta Avrupa'da başladı; Orta Doğu, Afrika, Uzak Doğu ve açık denizlere yayıldı. Temelinde XVIII. yüzyılın iki büyük olayı vardır: **Fransız İhtilali** (milliyetçilik → millî devletler) ve **Sanayi İnkılabı** (ham madde-pazar → sömürgecilik yarışı). 1870'te İtalya, 1871'de Almanya siyasi birliğini tamamlayıp sömürgecilğe yönelince Avrupa'daki **güç dengesi** bozuldu.

ÖZEL NEDENLER

- » İngiltere ile Almanya'nın **sömürge yarışında çıkar çatışması**; Almanya'nın İngiliz-Fransız-Japon sömürgelerine göz dikmesi.
- » Fransa'nın 1870'te Almanya'ya kaptırdığı kömür ve demir zengini **Alsace-Lorraine**'i geri almak istemesi.
- » İtalya'nın Afrika ve Akdeniz'de **yayılma** politikası; Avusturya-Macaristan'daki topraklarını kurtarma isteği.
- » Rusya'nın **Panslavizm** politikası; Balkanlar ve Boğazlar'la hâkim olup **sıcak denizlere** inme isteği; Avusturya-Macaristan ile Balkan rekabeti.
- » Kara ve denizlerde **silahlanma yarışı**; **bloklaşma**; Bosna-Hersek, Trablusgarp ve Balkan savaşları gibi çözülemeyen bölgesel sorunlar.

ÜÇLÜ İTTİFAK (1882)

Almanya öncülüğünde Avusturya-Macaristan ve İtalya.
Savaşta katılanlar: **Osmanlı Devleti, Bulgaristan.**

ÜÇLÜ İTİLAFA (1907)

İngiltere liderliğinde Fransa ve Rusya. Savaşta katılanlar: İtalya (taraf değiştirdi), ABD, Japonya, Sırbistan, Belçika, Karadağ, Romanya, Yunanistan.

Harita 2.1 · I. Dünya Savaşı sırasında Avrupa · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

2.1 SAVAŞIN BAŞLAMASI

28 Haziran 1914: Avusturya-Macaristan veliahdı **Franz Ferdinand** ve eşi Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü. Avusturya'nın notasını Rusya'ya güvenen Sırbistan reddetti → **28 Temmuz** Belgrad bombalandı. Zincir: Rusya Avusturya'ya, Almanya Rusya ve Fransa'ya, İngiltere Almanya'ya savaş açtı. Ağustos 1914'te savaş tüm Avrupa'ya yayıldı; **65 milyondan** fazla asker seferber edildi.

LGS RADARI

- **Genel nedenler:** milliyetçilik (Fransız İhtilali) + sömürgecilik (Sanayi İnkılabı). **Ekonomik özel nedenler:** İngiltere-Almanya rekabeti, Alsace-Lorraine madenleri; **siyasi:** Panslavizm, bloklaşma, silahlanma.
- Savaşın **kivılcımı** Saraybosna suikastıdır; nedeni değil, başlatıcısıdır.

KAVRAMLAR

Küresel savaş: Dünyanın büyük bölümünü etkileyen, çok kıtaya yayılan savaş.

İttifak: Devletlerin ortak amaç için bağlaşması; Almanya bloğu.

Silahlanma yarışı: Devletlerin askerî güçlerini artırmak için rekabet etmesi.

Bloklaşma: Devletlerin çıkarlarına göre karşıt gruplarda toplanması.

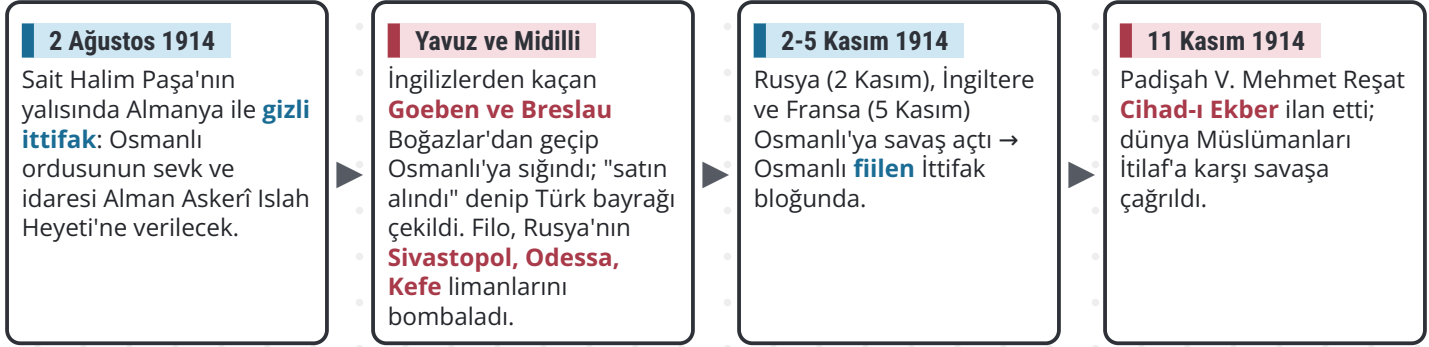
İtilaf: Anlaşma, uzlaşma; İngiltere bloğu.

Siyasi birlik: Dağınık devletçiklerin tek devlet çatısında birleşmesi (İtalya 1870, Almanya 1871).

2.2 OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRİŞİ

Savaş başlayınca Osmanlı **tarafsızlığını** ilan etti ama seferberlik başlattı; İngiltere, Fransa ve Balkan devletlerine ittifak önerdi, **Rusya'nın etkisiyle** reddedildi. İttihat ve Terakki Hükûmeti Almanya'ya yaklaştı: ordu Alman heyetlerince ıslah edilmiş, Alman silahlarıyla donatılmıştı.

ALMANYA OSMANLI'YI NEDEN İSTEDİ?	OSMANLI NEDEN ALMANYA'NIN YANINDA?
» Osmanlı'nın Boğazlar'a sahip olması ve İngiltere'nin Uzak Doğu sömürge yolunu tehdit edebilecek stratejik konumu » Savaşı geniş alana yayıp yeni cepheler açarak Avrupa'daki yükünü hafifletmek » Osmanlı'nın ham madde ve insan gücünden yararlanmak » Halifeliğin nüfuzuyla İngiliz-Fransız sömürgelerindeki Müslümanları ayaklandırmak	» Almanya'nın savaşı kazanacağı inancı » Trablusgarp ve Balkanlar'da kaybedilen toprakları geri alma umudu » Rusya'ya cephe açıp Orta Asya Türklerini kurtarma: Turancılık ideali » Enver Paşa ve İttihat ve Terakki liderlerinin Alman yanlılığı » Almanya'nın Osmanlı'yı sömürgecilikte rakip görmemesi

Bilgi notu: Almanya Avrupa'da meşgulken Uzak Doğu'da sömürgeci **Japonya** 23 Ağustos 1914'te Almanya'ya savaş açtı; Alman sömürgelerini alıp Kasım 1914'te savaştan ayrılan **ilk devlet** oldu.

2.2 OSMANLI'NIN SAVAŞTIĞI CEPHELER

TAARRUZ CEPHELERİ	SAVUNMA CEPHELERİ	MÜTTEFİKLERE YARDIM
Kafkas · Kanal	Çanakkale · Irak · Suriye-Filistin · Hicaz-Yemen	Galiçya · Romanya · Makedonya

LGS RADARI

- » Osmanlı, Yavuz-Midilli olayıyla **oldubittiye** getirilerek savaşa sokuldu; savaş ilanını önce **Rusya** yaptı.
- » Almanya'nın asıl amacı Osmanlı'yı kurtarmak değil, **kendi yükünü hafifletmek ve halifelik nüfuzunu kullanmaktı**.

KAVRAMLAR

Tarafsızlık: Bir devletin savaşın taraflardan hiçbirini desteklememesi.

İslah heyeti: Orduyu düzenlemek için gelen yabancı uzman kurul.

Halifelik nüfuzu: Halifenin dünya Müslümanları üzerindeki manevi etkisi.

Stratejik konum: Askerî ve ticari açıdan önemli coğrafi yer.

Savunma cephesi: Düşman saldırısına karşı korunulan cephe.

Turancılık: Bütün Türkleri tek çatı altında birleştirme ideali.

Cihad-ı Ekber: Halifenin tüm Müslümanları savaşa çağırdığı büyük cihat ilanı.

Oldubitti: Bir işi karşı tarafa sormadan yapıp kabul ettirme.

Taarruz cephesi: Saldırı amacıyla açılan cephe.

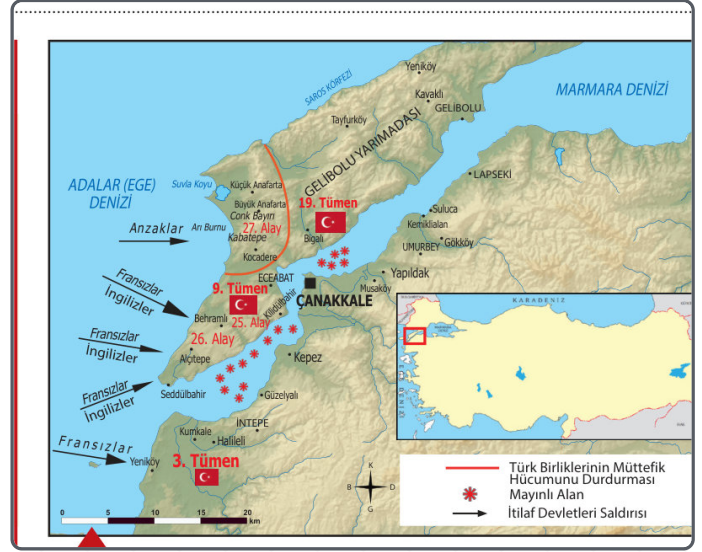
Mürettebat: Bir gemide görevli personel.

2.2 ÇANAKKALE CEPHESİ – "ÇANAKKALE GEÇİLMEZ!"

İtilaf'ın amaçları: Boğazlar ve İstanbul'u alıp Osmanlı'yı savaş dışı bırakmak · müttefikleri **Rusya'ya silah-cephane** ulaştırmak · tarafsız Balkan devletlerini kendi yanlarına çekmek. Planı İngiliz Deniz Bakanı **Winston Churchill** hazırladı.

DENİZ SAVAŞI

19 Şubat 1915: Kumkale ve Seddülbahir tabyaları topa tutuldu. **18 Mart 1915:** Müstahkem Mevki Komutanı **Cevat Paşa**'nın yönetimi, **Seyit Onbaşı** gibi topçuların isabetli atışları ve **Nusret Mayın Gemisi**'nin mayınlarıyla İtilaf donanması **7 savaş gemisi** (Ocean, Majestic, Bouvet...) kaybedip çekildi.

Harita 2.2 · Çanakkale Cephesi · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

KARA SAVAŞLARI

25 Nisan 1915: General Hamilton komutasındaki İtilaf ordusu (Avustralya-Yeni Zelandalı **Anzak**larla takviyeli) çıkarma yaptı: İngilizler **Seddülbahir**, Anzaklar **Ariburnu**, Fransızlar **Kumkale**. Amaç Gelibolu'yu işgal edip İstanbul'a ulaşmaktı. 19. Tümen Komutanı Yarbay **Mustafa Kemal**: "**Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum!**" **Anafartalar**, **Conkbayırı**, **Kocaçimen**'de karşı taarruzla Anzakları geri attı; **57. Alay**'i emir beklemeden cepheye sürerek cephenin düşmesini önledi (Hüseyin Avni Bey komutasındaki alayın tamamı şehit oldu). İtilaf, 1916 başında Çanakkale'den tamamen çekildi.

2.2 ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN SONUÇLARI

- » İtilaf devletleri çok asker kaybetti ve **Çanakkale'yi geçemedi**; I. Dünya Savaşı **uzadı**.
- » Rusya'ya yardım ulaşamadı → Rusya'da **ihtilal** çıktı, çarlık yıkıldı, Rusya savaştan çekildi.
- » **Bulgaristan** İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girdi.
- » On binlerce Osmanlı askeri şehit oldu; Mustafa Kemal düşmanın manevralarını önceden kavrayıp kararlarını cesaretle uygulayarak **Türk ve dünya kamuoyunda tanındı**.

LGS RADARI

- "Ölmeyi emrediyorum" sözü Mustafa Kemal'in **kararlılık, cesaret ve liderlik** özelliklerini gösterir.
- Deniz zaferi **18 Mart 1915**, kara savaşlarının başlangıcı **25 Nisan 1915**; Anzak Günü de buradan gelir.

KAVRAMLAR

Tabya: Kıyıyı savunan top mevzisi, istihkâm.

Mayın: Gemileri batırmak için denize yerleştirilen patlayıcı.

Anzak: Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinden oluşan kolordu.

Alay: Birkaç taburdan oluşan birlik; 57. Alay.

Manevra (savaş): Düşmanın hareket ve planı.

Müstahkem mevki: Savunma için güçlendirilmiş askerî bölge.

Çıkarma: Denizden karaya asker indirme harekâtı.

Tümen: Birkaç alaydan oluşan askerî birlik; kolordudan küçük.

Karşı taarruz: Saldıran düşmana geri saldırma.

Kamuoyu: Toplumun bir konudaki genel görüşü.

DİĞER CEPHELER VE SAVAŞIN SONU

2. ÜNİTE · MİLLÎ UYANIŞ

ÜNİTE 2

2.2

IRAK, SURİYE-FİLİSTİN VE HİCAZ-YEMEN CEPHELERİ

CEPHE	GELİŞMELER	SONUÇ
Irak	İngiltere; Basra'dan kuzeye ilerleyip Rusya'ya yardım etmek, İran üzerinden Hindistan yolunu güvenceye almak ve petrolü ele geçirmek istiyordu. Kasım 1914'te Basra'yı, 28 Eylül 1915'te Kut'ül-Amâre'yi aldı. Selman-ı Pak 'ta (Kasım 1915) yenildi; Halil (Kut) Paşa Kut'ül-Amâre'de İngilizleri kuşattı: General Townshend ve 13.300 asker esir (1916).	Kut'ül-Amâre Zaferi Çanakkale'den sonraki en büyük zafer. Ancak İngilizler 1917'de Kut ve Bağdat 'ı alıp Musul'a yaklaştı; Irak'ın işgali önlenemedi.
Suriye-Filistin	Kanal yenilgisi İngilizlere yolu açtı; bazı Arap kabilelerinin desteğiyle Sina'yı işgal ettiler. I. ve II. Gazze savaşlarında yenildiler, III. Gazze 'de Osmanlı yenildi: Gazze, Kudüs, Yafa, ardından Şam düştü; Halep boşaltıldı.	Yıldırım Orduları 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal , dağılan birlikleri toplayıp İngiliz-Arap kuvvetlerini Halep'in kuzeyinde durdurdu → Anadolu'nun işgali önlendi ; sonra Yıldırım Orduları Grup Komutanı oldu.
Hicaz-Yemen	Mekke ve Medine'yi korumak için İngilizler ve Şerif Hüseyin 'in kışkırttığı isyancı Arap kabileleriyle savaşıldı. 1917'de İngilizler Akabe'yi aldı.	Fahrettin Paşa (Çöl Kapkanı) az sayıda askerle Medine'yi 1919 başına kadar savundu; Hicaz ve Yemen'den çekildi.
Galiçya · Romanya · Makedonya	Osmanlı toprakları dışında; müttefikler Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a yardım için savaşıldı.	—

2.2

SAVAŞA YENİ KATILIMLAR VE WILSON İLKELERİ

» **İtalya** (1915): On İki Ada ve Antalya yöresi vaadiyle İtilaf'a geçti.
» **Bulgaristan** (Ekim 1915) İttifak'a; **Romanya** (1916) ve **Yunanistan** (1917) İtilaf'a katıldı.
» **ABD** (1917): Almanya'nın Atlas Okyanusu'nda gemilerini batırması üzerine İtilaf yanında savaşa girdi.

Wilson İlkeleri (8 Ocak 1918): ABD Başkanı Wilson'ın 14 maddesi. » Gizli antlaşma yapılmayacak » Yenilenlerden **toprak ve tazminat alınmayacak** » Barış için **Milletler Cemiyeti** kurulacak » Türklerin çoğunlukta olduğu yerlere egemenlik, azınlıklara özerklik. İtilaf devletleri uyacağını açıkladı ama **uymadı**.

2.2

SAVAŞIN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI

1918'de önce **Bulgaristan** ateşkes istedi (Osmanlı'nın Almanya ile kara bağlantısı koptu); ardından Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Almanya çekildi. **Sonuçlar:** İtilaf kazandı, yenilenlerle ağır antlaşmalar imzalandı · milyonlarca ölü, ekonomik yıkım · sınırlar değişti; imparatorluklar yıkılıp **yeni devletler** (Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Yugoslavya) kuruldu · **komünizm, faşizm, nazizm** doğdu · tank, kimyasal silah, denizaltı ilk kez kullanıldı; **sivil savunma** teşkilatları kuruldu · sömürgeciliğin yerini **manda-himaye** aldı · **Milletler Cemiyeti** kuruldu · ağır antlaşmalar **II. Dünya Savaşı'na zemin** hazırladı.

KAVRAMLAR

Kuşatma: Düşman birliğinin çevresini sararak teslim olmaya zorlama.

Şerif: Mekke'yi yöneten, peygamber soyundan emir.

Himaye: Koruma; güçlü devletin zayıfı koruma bahanesiyle denetlemesi.

Milletler Cemiyeti: Barışı korumak için 1920'de kurulan örgüt (Cemiyet-i Akvam).

Esir: Savaşta yakalanıp alıkonan asker.

Manda: Bir ülkenin başka devletin koruması altında yönetilmesi.

Özerklik: Bir bölgenin iç işlerinde kendi kendini yönetmesi.

Denizaltı: Su altında hareket eden savaş gemisi; ilk kez bu savaşta.

2.3 / MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)

Savaşın son yılında taht değişti: V. Mehmet Reşat öldü, **VI. Mehmet Vahdettin** geçti (5 Temmuz 1918). Yenilgiler üzerine Talat Paşa Hükûmeti istifa etti; Enver, Talat ve Cemal paşalar ülkeyi terk etti. **Ahmet İzzet Paşa** Hükûmeti (14 Ekim 1918) Wilson İlkeleri çerçevesinde ateşkes umuyordu. Görüşmelerde Osmanlı'yı Bahriye Nazırı **Rauf (Orbay) Bey**, İtilaf'ı İngiliz Amiral **Calthorpe** temsil etti; antlaşma **Limni Adası'nın Mondros Limanı**'nda bir İngiliz gemisinde imzalandı. **25 madde**; Osmanlı fiilî varlığını kaybetti, savunma gücü elinden alındı.

MADDE	HÜKÜM	NE ANLAMA GELİYOR?
1	Boğazlar açılacak; Karadeniz ve Çanakkale istihkâmları İtilaf'ça işgal edilecek.	İstanbul ve Boğazlar denetim altına alındı.
4	Türklerin elindeki savaş esirleri ile esir/tutuklu Ermeniler serbest bırakılacak.	Osmanlı esirleri ise (22. madde) bırakılmadı: eşitsizlik .
5	Sınır koruma ve iç güvenlik dışında ordu derhâl terhis edilecek.	Direnış gücü silahsız bırakıldı.
7	İtilaf, güvenliğini tehdit eden bir durumda herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecek.	En tehlikeli madde: tüm ülke işgale açık.
10	Toros tünelleri İtilaf'ça işgal edilecek.	Anadolu-Suriye bağlantısı kesildi.
12	Hükûmet haberleşmesi dışında tüm haberleşme ve ulaşım araçları İtilaf kontrolünde.	Halkın örgütlenmesi engellenmek istendi.
24	Vilâyât-ı Sitte 'de (Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ) karışıklık çıkarsa işgal edilebilecek.	Doğu'da bir Ermeni devleti zemini.

2.3 / İŞGALLER BAŞLIYOR

İşgaller 7. maddeye dayandırıldı. **3 Kasım 1918:** İngilizler **Musul**'u işgal etti (ilk işgal). **13 Kasım 1918:** İtilaf donanması İstanbul'u **fiilen** işgal etti; gemiler Dolmabahçe önünde demirledi. O gün Suriye'den dönen Mustafa Kemal yaveri Cevat Abbas'a: **"Geldikleri gibi giderler!"** → bağımsızlık inancı, azim ve kararlılık.

Yoruma açık maddeler: "Kontrol" kelimesinin İngilizcede "hüküm, kumanda, tasarruf" anlamına geldiği iddiasıyla telsiz-telgraf istasyonlarına **tümüyle el konuldu**; Fransızlar kocaman bölgeleri işgal etti (Ahmet İzzet Paşa'nın değerlendirmesi).

Harita 2.4 · Mondros'a göre işgal edilen Osmanlı toprakları · Kaynak: MEB
2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

KAVRAMLAR

Mütareke: Ateşkes; çatışmanın geçici olarak durdurulması.

Terhis: Askerlerin silah altından çıkarılması.

Fiilî işgal: Resmî ilan olmadan, eylemli olarak işgal etme.

Nazır: Osmanlı'da bakan.

İstismar: Bir durumu kötüye kullanma.

İstihkâm: Savunma amaçlı yapılmış askerî tesis.

Vilâyât-ı Sitte: Altı il: Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ.

Yaver: Komutanın yanındaki yardımcı subay.

Sadrizam: Osmanlı'da başbakan.

Demirlemek: Geminin çapa atıp durması.

2.3 PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İZMİR'İN İŞGALI

Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919): 32 devlet katıldı; İngiltere, ABD, Fransa, İtalya etkiliydi. Daha önce İtalya'ya vaat edilen **İzmir ve çevresi** İngiltere'nin desteğiyle **Yunanistan**'a verildi ve işgali kararlaştırıldı; **Milletler Cemiyeti**'nin kurulmasına karar verildi. Yenilenler toprak kaybetti, ağır tazminat ve askerî-ekonomik kısıtlamalarla cezalandırıldı → Wilson İlkeleri'ne uyulmadı; bu yüzden "**barışa son veren barış**".

DEVLET	ANTLAŞMA	TARİH
Almanya	Versailles	28 Haziran 1919
Avusturya	Saint Germain	10 Eylül 1919
Bulgaristan	Neuilly	27 Kasım 1919
Macaristan	Trianon	4 Haziran 1920
Osmanlı	Sevr	10 Ağustos 1920

2.3 İZMİR'İN İŞGALI (15 MAYIS 1919)

İtilaf'ın korumasındaki Yunanlar İzmir'e çıktı; yerli Rumlar sevinçle karşıladı, Yunan askerleri katliam yaptı. Gazeteci **Hasan Tahsin** ilk kurşunu sıkarak ilk tepkiyi gösterdi. İşgal, vatanın ve bağımsızlığın tehlikede olduğunun fark edilmesinde ve **millî bilincin** oluşmasında dönüm noktası oldu.

Amiral Bristol Raporu: Bölgeye gelen komisyon; Batı Anadolu'da Rumların çoğunlukta olmadığını ve katliamdan **Yunanların sorumlu** olduğunu tespit etti. Yunan işgalinin haksızlığını dünyaya duyuran **ilk uluslararası belge**.

2.3 İŞGALLER KARŞISINDA TUTUMLAR

İSTANBUL HÜKÜMETİ	MUSTAFA KEMAL	HALK
Tevfik Paşa (9 Kasım 1918) ve Damat Ferit Paşa (4 Mart 1919) hükümetleri: işgaller geçicidir , sessiz kalınmalı; İngilizleri kızdırmamalı; barış Wilson İlkeleri'ne göre yapılıp umudu. Sonuç: milletin haklarını savunamadı , işgalcilerin isteklerine boyun eğdi .	13 Kasım 1918'de İstanbul'a döndü; Şişli'deki evde arkadaşlarıyla kurtuluş çareleri aradı. İskenderun'un işgaline karşı hükûmeti uyardı; Mondros'un 16. maddesindeki Kilikya sınırı oyununu fark etti. Manda ya da bölgesel kurtuluş fikirlerini reddetti: kurtuluş milletin birlik ve beraberliği ile silahlı mücadeleden geçer.	Telgraflar ve mitinglerle protesto (Fatih 19 Mayıs, Sultanahmet 23 Mayıs 1919; 13 Ocak 1920'de 150 bin kişi — Nakiye Elgün , Halide Edib, Mehmet Emin Yurdakul konuştu). Müdafaa-i Hukuk cemiyetleriyle hukuki, Kuvâ-yı Millîye ile silahlı direniş başladı.

LGS RADARI

- İzmir'in işgali (15 Mayıs 1919) ile Samsun'a çıkış (19 Mayıs 1919) **dört gün arayla**; işgal Kuvâ-yı Millîye'nin doğuşunu hızlandırdı.
- Mustafa Kemal işgale karşı **uzlaşmacı değil**, milletin gücüne dayanan silahlı mücadeleden yanaydı; bu tutum **kararlılık ve vatanseverlik** gösterir.

KAVRAMLAR

Konferans: Devletlerin bir sorunu görüşmek için toplanması.

Uzlaşmacı politika: Karşı tarafla çatışmadan anlaşmaya çalışma.

Protesto: Bir uygulamaya karşı çıkıldığını duyurma.

Boyun eğmek: Karşı koymadan kabul etmek.

Katliam: Toplu öldürme.

Tazminat: Verilen zararın karşılığı olarak ödenen bedel.

Miting: Bir konuda tepki göstermek için yapılan toplu gösteri.

Kilikya: Çukurova bölgesinin eski adı.

Rapor: Bir durumu inceleyip yazılı olarak bildirme.

Dönüm noktası: Olayların yönünü değiştiren an.

2.4 KUVÂ-YI MİLLÎYE HAREKETİ

Mondros'tan sonra ordu terhis edilip silahlara el konulunca devlet, topraklarını ve milletin haklarını savunamaz hâle geldi. Türk milleti vatanseverlik duygusuyla işgalcilere ve iş birlikçi azınlıklara karşı **silahlı mücadeleye** başladı. Gönüllülerin kurduğu bu **bölgesel, düzensiz** direniş birliklerine **Kuvâ-yı Millîye** (millî kuvvetler, milis kuvvetler) denir. "Kuvâ-yı Millîye" adını ilk kez **Millî Kongre Cemiyeti** kullandı.

ÖZELLİKLERİ	KATKILARI
» Çoğunluğu asker kökenli, her kesimden sivillerin de yer aldığı halk hareketi » İhtiyaçlarını halkın yardımlarıyla, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri aracılığıyla karşıladı » İzmir'in işgalinden sonra yoğun olarak Batı Anadolu'da; güneyde Fransızlara karşı Millî Mücadele'nin sonuna kadar savaştı	» Düşmanın hızlı ilerlemesini engelleyip düzenli ordunun kurulmasına zaman kazandırdı » Rum ve Ermeni çetelerine karşı halkı korudu » Ayaklanmaların bastırılmasında rol aldı » Düzenli ordu kurulunca kaldırıldı; "Kuvâ-yı Millîye ruhu" yaşamaya devam etti

2.4 MİLLÎ (YARARLI) CEMİYETLER

Otorite boşluğunda halk; tam bağımsızlık, manda-himaye, bölgesel kurtuluş, saltanatın devamı gibi farklı fikirler etrafında **cemiyetler** kurdu. Millî cemiyetler işgale karşı **hukuki mücadele** yürüttü:

CEMİYET	KURULUŞ	AMACI VE FAALİYETİ
Millî Kongre Cemiyeti	29 Kasım 1918, İstanbul	Türkler hakkındaki iddialara basın-yayınla karşı koymak; partiler üstü.
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye	1 Aralık 1918	İzmir ve Batı Anadolu'nun işgalini ve Yunanlara verilmesini önlemek (Nurettin Paşa).
Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk	2 Aralık 1918, Edirne	Doğu Trakya'nın Yunanlara verilmesini önlemek; Edirne ve Lüleburgaz kongreleri; Yeni Edirne, Ahali gazeteleri.
Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk	4 Aralık 1918	Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini önlemek; Albayrak gazetesi; Erzurum Kongresi 'ni topladı; Türk göçünü önlemeye çalıştı.
Kilikyalılar Cemiyeti	21 Aralık 1918	Çukurova'daki Fransız işgalini ve Ermeni tehlikesini önlemek.
Trabzon Muhafaza-i Hukuk	12 Şubat 1919	Pontus devleti kurmak isteyen Rumlara karşı Doğu Karadeniz'i savunmak; İstikbal gazetesi; Erzurum Kongresi'nde etkili.
İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi	14 Mayıs 1919	İzmir'in Yunanistan'a ilhakını önlemek; Balıkesir ve Alaşehir kongrelerine öncülük.
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan	Aralık 1919, Sivas	Türk kadınlarını harekete geçirip Millî Mücadele'ye destek; protestonameler, orduya yardım kampanyaları (Melek Reşit Hanım).

Millî cemiyetlerin ortak özellikleri: Bulundukları yörenin **Türklüğünü** kanıtlamaya çalıştılar · bağımsızlık inancı, vatanseverlik ve Türk milliyetçiliğiyle kuruldular · genellikle **basın-yayın** yoluyla mücadele ettiler · **bölgesel** olmaları ve tek merkezden yönetilmemeleri etkili çalışmalarını engelledi → **Sivas Kongresi'nde** "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla birleştirildiler.

KAVRAMLAR

Kuvâ-yı Millîye: Millî kuvvetler; halkın kurduğu bölgesel düzensiz direniş birlikleri.

Milis: Gönüllülerden oluşan düzensiz silahlı kuvvet.

Müdafaa-i Hukuk: Hakları savunma; işgale karşı millî cemiyetlerin ortak adı.

Muhafaza-i Hukuk: Hakları koruma (Trabzon cemiyetinin adında).

2.4

MİLLÎ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER (TÜRKLERİN KURDUĞU)

CEMİYET	KURULUŞ	AMACI VE FAALİYETİ
Hürriyet ve İtilaf Fırkası	Kasım 1911	İttihat ve Terakki'ye muhalif parti; Millî Mücadele'yi "İttihatçı hareket" sayıp karşısında yer aldı.
Wilson Prensipleri Cemiyeti	Aralık 1918, İstanbul	Kurtuluşu Amerikan mandasında gördü; işgallere karşıydı; bazı üyeleri sonra Millî Mücadele'ye katıldı.
Kürt Teâlî Cemiyeti	Aralık 1918	İngiliz desteğiyle Wilson İlkeleri'ne dayanarak doğuda ayrı devlet kurmak; halkın sağduyusuyla etkisiz kaldı.
Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası	Ocak 1919	Kurtuluş padişah ve halifenin emirlerine uymakla olur; Hürriyet ve İtilaf ile iş birliği.
Teâlî-i İslâm Cemiyeti	Şubat 1919, İstanbul	İngiltere destekli, medrese hocaları önderliğinde; halifelik ve saltanatı güçlendirmek; Millî Mücadele'ye cephe aldı.
İngiliz Muhipleri Cemiyeti	Mayıs 1919	Damat Ferit destekli; Osmanlı İngiltere'nin himayesine girmeli; basınla İngiliz yanlısı kamuoyu, işgalcilere yardım.

Ortak özellikleri: Tam bağımsızlık yerine **manda ve himayeyi** çözüm gördüler · **saltanat ve halifeliğin** devamını savundular · Millî Mücadele'ye karşı çıktılar · İtilaf'tan destek aldılar · Kürt Teâlî dışında **ayrı devlet** kurma düşünceleri yoktu.

2.4

AZINLIKLARIN KURDUĞU ZARARLI CEMİYETLER

AZINLIK	CEMİYET	KURULUŞ	AMACI
Rum	Etniki Eterya	1814	Patrikhane destekli; İstanbul ve Batı Anadolu'yu alıp Megali İdea'yı (Büyük Yunanistan) gerçekleştirmek.
Rum	Pontus Rum	1904	Batum'dan İnebolu'ya Karadeniz kıyılarında Rum devleti kurmak.
Rum	Mavri Mira	1918	Patrikhane ile iş birliği; İstanbul, Batı Anadolu ve Trakya'yı alıp Bizans'ı canlandırmak .
Ermeni	Hinçak	1887, İsviçre	Ermenileri silahlandırmak; Doğu Anadolu ve Çukurova'da Ermeni devleti .
Ermeni	Taşnaksutyun	1890, Tiflis	Doğu Anadolu ve Çukurova'da bağımsız Ermeni devleti.
Yahudi	Alyans İsrailit	1860, İstanbul	Silahlı izci teşkilatı; Filistin'de İsrail devleti .
Yahudi	Makabi	1860	Filistin'de İsrail devleti; Yahudilerin Osmanlı'daki imtiyazlarını korumak.

Ortak özellikleri: Millî Mücadele'ye düşmanca yaklaştılar · **bağımsız devlet** kurmayı amaçladılar · Türk halkının can ve mal güvenliğine zarar verip **göçe zorladılar** (Wilson'ın "nüfus üstünlüğü" ilkesini elde etmek için) · İşgal devletlerinden destek aldılar · Güvenliği bozarak **Mondros'un 7. maddesinin** uygulanmasına ortam hazırladılar.

LGS RADARI

- **Eşleştirme sorusu:** Mavri Mira/Etniki Eterya ↔ İzmir Müdafaa-i Hukuk & Redd-i İlhak; Pontus Rum ↔ Trabzon Muhafaza-i Hukuk; Hinçak-Taşnak ↔ Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk & Kilikyalılar.
- Millî varlığa düşman cemiyetlerin ayırt edici özelliği: **Türkler tarafından** kurulmuş olmaları ama manda-himaye ve saltanatı savunmaları.

KAVRAMLAR

Megali İdea: Büyük Yunanistan'ı kurma ülküsü.

Patrikhane: Ortodoks Rumların dinî merkezi (Fener).

2.5 SAMSUN'A ÇIKIŞ (19 MAYIS 1919)

13 Kasım 1918'de İstanbul'a dönen Mustafa Kemal'e göre mücadele **Anadolu'dan, milletin gücüyle** başlatılmalıydı. İngilizler Doğu Karadeniz'de Rumlara yönelik saldırıların önlenmesini isteyince hükûmet onu **30 Nisan 1919**'da geniş yetkilerle **9. Ordu Müfettişi** atadı. **Resmî görevleri:** bölgede iç güvenliği sağlamak · silah ve cephaneyi toplatmak · Türk direniş kuvvetlerini dağıtmak. **16 Mayıs**'ta Bandırma Vapuru ile yola çıktı; **19 Mayıs 1919**'da Samsun'a çıkarak Millî Mücadele'yi başlattı: **"Ya istiklal ya ölüm!"** Harbiye Nezaretine raporunda güvensizlikten **Rum çetelerini** sorumlu tuttu.

Havza Genelgesi (28 Mayıs 1919)

25 Mayıs'ta daha güvenli Havza'ya geçti. Millî Mücadele'nin **ilk genelgesi:** İzmir'in ve diğer işgallerin **mitinglerle** protesto edilmesi; azınlıklara saldırılmaması; protesto telgrafları; askerî-millî teşkilatların kapatılmaması, silah ve cephanenin elden çıkarılmaması. 30 Mayıs'ta Havza mitingi. İtilaf'ın baskısıyla **8 Haziran**'da İstanbul'a geri çağrıldı; dönmedi.

Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

12 Haziran'da Amasya'ya geldi. Genelgeyi **Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet (Bele)** ile imzaladı; Konya'daki Cemal Paşa ve Erzurum'daki **Kâzım Karabekir** onayladı → kişisel değil **millî** hareket.

AMASYA GENELGESİ'NİN MADDELERİ	NİTELİĞİ
Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.	Gerekçe
İstanbul Hükûmeti sorumluluğunu yerine getirememektedir; bu durum milleti yok olmuş gibi göstermektedir.	Gerekçe
Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.	Amaç + yöntem; millî egemenliğe üstü kapalı vurgu
Milletin durumunu dile getirip dünyaya duyurmak için her türlü etkiden uzak millî bir kurul gereklidir.	Yöntem → Temsil Heyeti'nin habercisi
Anadolu'nun en güvenli yeri Sivas 'ta millî bir kongre toplanmalı; her ilden üç delege hemen yola çıkmalı; iş millî sır gibi tutulmalı.	Yöntem
Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da kongre toplanacak; üyeleri Sivas'a katılacak.	Yöntem

Amasya Genelgesi'nin önemi: Millî egemenliğe dayalı yeni devletin ilk adımı · Millî Mücadele'nin **gerekçe, amaç ve yöntemi** belirlendi (program) · İstanbul Hükûmeti'ne karşı bir **ihtilal çağrısı** · Anadolu hareketini **kişisel olmaktan çıkardı**.

Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, İngilizlerin baskısıyla Mustafa Kemal'i **23 Haziran**'da görevden aldı. Sivas'ta Elâzığ Valisi **Ali Galip** tutuklama emrini uygulayamadı (Vali Reşit Paşa desteklemedi). 3 Temmuz'da Erzurum'a vardı; görevden alındığını öğrenince **8-9 Temmuz 1919**'da görevinden ve **askerlikten istifa** etti: "Sine-i millette bir ferd-i mücahit olarak çalışacağım." Kâzım Karabekir: "Emrinizdeyim paşam."

KAVRAMLAR

Müfettiş: Denetleme yetkisi olan görevli.

Delege: Bir topluluğu temsil etmek üzere seçilen kişi.

Dâhiliye Nazırı: İçişleri bakanı.

Ferd-i mücahit: Mücadele eden bir birey.

Harbiye Nezareti: Savaş bakanlığı.

Genelge: Bir makamın ilgili yerlere gönderdiği duyuru (tamim).

İhtilal çağrısı: Mevcut yönetime karşı harekete geçme çağrısı.

Sine-i millet: Milletin bağı; sivil bir vatandaş olarak halkın içinde.

Parola: Bir hareketin sloganı; "Ya istiklal ya ölüm!"

Azim: Kararlı irade.

2.5 ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ – 7 AĞUSTOS 1919)

Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk cemiyetlerinin öncülüğünde, doğu illerinden **54 delege** ile toplandı; başkan **Mustafa Kemal**. **Kararlar:**

- » **Millî sınırlar** içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz (ilk kez millî sınırlardan söz edildi).
- » İstanbul Hükûmeti dağılırsa millet, işgale karşı birlikte savunacak ve direnecektir.
- » Hükûmetin gücü yetmezse **geçici hükûmet** kurulacak; üyelerini millî kongre ya da Temsil Heyeti seçecek.
- » **Kuvâ-yı Millîye'yi etkin, millî iradeyi hâkim kılmak** esastır.
- » Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengeyi bozacak ayrıcalık verilemez.
- » **Manda ve himaye kabul edilemez.**
- » Millî meclis derhâl toplanmalı; hükûmet meclis denetiminde çalışmalı.

Önemi: 9 kişilik **Temsil Heyeti** kuruldu (başkan Mustafa Kemal); Doğu Anadolu'yu temsil yetkisi aldı · Doğu illerindeki cemiyetler tek çatıda birleşti · Toplanışı **bölgesel**, kararları **millî** · Mustafa Kemal: "Tarih bu kongremizi ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir."

2.5 SİVAS KONGRESİ (4 – 11 EYLÜL 1919)

Erzurum kararlarını tüm yurda yaymak için toplandı. Damat Ferit, Elâzığ Valisi **Ali Galip**'i kongreyi engellemek ve Mustafa Kemal'i tutuklatmakla görevlendirdi; "Fransızlar Sivas'ı işgal edecek" söylentisi yayıldı. Engellere rağmen ülkenin farklı bölgelerinden gelen delegelerle **Sivas Lisesi**'nde toplandı; başkan Mustafa Kemal.

SİVAS KONGRESİ KARARLARI	ANLAMI
Erzurum kararları bütün yurdu kapsayacak şekilde kabul edildi.	Millî kongre
Tüm millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirildi.	Millî Mücadele tek merkezden yönetilecek
Temsil Heyeti tüm yurdu temsil edecek; üye sayısı 9'dan 16'ya çıktı; başkan Mustafa Kemal.	Yürütme organı
Manda ve himaye kesin olarak reddedildi (38 delegeden 23'ü mandayı savunuyordu).	Tam bağımsızlıktan taviz yok
Batı Anadolu Kuvâ-yı Millîye birlikleri tek komuta altında birleştirildi; komutan Ali Fuat Paşa .	Temsil Heyeti hükûmet gibi yürütme yetkisi kullandı
İrade-i Millîye gazetesi çıkarılacak.	Halkı doğru bilgilendirme

Damat Ferit kongre kararlarının padişaha ulaşmasını engelleyince Temsil Heyeti, İstanbul ile **tüm resmî haberleşmeyi kesti**. Baskı sonuç verdi: Damat Ferit Hükûmeti **30 Eylül 1919**'da istifa etti; **Ali Rıza Paşa** Hükûmeti (2 Ekim) kuruldu → Temsil Heyeti'nin **gücünü gösteren** gelişme.

LGS RADARI

- » Erzurum'da manda **ilk kez**, Sivas'ta **kesin olarak** reddedildi. Erzurum **bölgesel**, Sivas **millî** kongredir.
- » Sivas'ta cemiyetlerin birleştirilmesi **birlik ve beraberlik**; Ali Fuat Paşa'nın atanması **yürütme yetkisi** demektir. Harbord'a cevap: "Millet yaşadıkça başarısızlık söz konusu olamaz."

KAVRAMLAR

Kongre: Belirli amaçla toplanan delegelerin büyük toplantısı.

Millî irade: Milletin ortak isteği ve kararı.

Bölgesel kongre: Belirli bir bölgenin delegelerinin katıldığı kongre.

Temsil Heyeti: Kongrelerde seçilen, Millî Mücadele'yi yürüten kurul.

Geçici hükûmet: Olağanüstü durumda kurulan, belirli süreli yönetim.

Millî kongre: Ülkenin tümünü temsil eden delegelerin kongresi.

2.5 AMASYA GÖRÜŞMELERİ (20 – 22 EKİM 1919)

Millî Mücadele'ye olumlu yaklaşan Ali Rıza Paşa Hükûmeti, Bahriye Nazırı **Salih Paşa**'yı Amasya'ya gönderdi. Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal ile açık ve gizli **protokoller** imzalandı:

KARARLAR

- » Vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığı esastır · Müslüman olmayanlara dengeyi bozacak haklar verilmeyecek · Milletvekili seçimleri **serbestçe** yapılacaktır
- » Mebusan Meclisi **İstanbul dışında** güvenli bir yerde toplanacak · Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hukuki varlığı **tanınacak**
- » Barış görüşmelerine Temsil Heyeti'nin uygun gördüğü temsilciler de gidecek · İstanbul Hükûmeti **Sivas Kongresi kararlarını** tanıyacaktır

Önemi: İstanbul Hükûmeti meclisin açılması dışındaki kararları kabul etmedi; ama Temsil Heyeti'ni **ilk kez resmen tanıdı** → Millî Mücadele **hukuki nitelik** kazandı; halkın kurtuluşa inancı arttı; işgalciler telaşlandı.

2.5 TEMSİL HEYETİ ANKARA'DA (27 ARALIK 1919)

Kasım 1919'da Sivas'ta komutanlarla yapılan toplantıda merkezin **Ankara** olmasına karar verildi; 27 Aralık'ta Seymenler ve halk tarafından coşkuyla karşılanan heyet **Ziraat Mektebi**'ne yerleşti. **Neden Ankara?** Batı Cephesi'ne **yakın** ve işgal görmemiş · 20. Kolordu'nun merkezi · **ulaşım ve haberleşme** imkânları · halkın desteği · İstanbul'da açılacak meclisin yakından takibi. Mustafa Kemal: "En önemli hedefe ve yakın tehlikeye mümkün olduğu kadar yakın bulunmak gerekir."

2.5 MİLLÎ MÜCADELE'DE BASIN

- » **İrade-i Millîye** (Sivas) · **Hâkimiyet-i Millîye** (Ankara, 10 Ocak 1920; BMM'nin yarı resmî yayın organı)
- » **Anadolu Ajansı** (6 Nisan 1920; Yunus Nadi, Halide Edip ile) — haberler doğru ve hızlı ulaştırıldı
- » **Ceride-i Resmiye** (7 Ekim 1920): devletin resmî işlerini ilan
- » Albayrak (Erzurum), Açıksoz (Kastamonu), Yeni Adana, İzmir'e Doğru (Balıkesir), Tasvîr-i Efkâr ve Vakit (İstanbul)...

Bölgesel kongreler: Erzurum ve Sivas dışında **Balıkesir, Alaşehir, Nazilli, Lüleburgaz, Edirne, Pozantı** kongreleri ve Denizli Ulusal Kurulu; Kuvâ-yı Millîye'nin desteklenmesi ve bağımsızlık için çalıştılar.

LGS RADARI

- » Basın = **kamuoyu oluşturma**; Temsil Heyeti'nin kurulması ise halkı bilgilendirmeye **daha az** ilgilidir (MEB ölçme sorusu).
- » Ankara'nın seçiminde **işgal görmemesi + cepheye yakınlığı + ulaşım-haberleşme** üçlüsü sorulur.

KAVRAMLAR

Protokol: Görüşme sonunda imzalanan resmî tutanak.

Seymen: Ankara yöresine özgü, geleneksel kıyafetli halk muhafızı.

Kamuoyu: Toplumun genel görüşü.

Ajans: Haber toplayıp dağıtan kuruluş.

Muhabir: Haber toplayan gazeteci.

Hukuki nitelik: Yasal olarak tanınma, meşruluk.

Ziraat Mektebi: Tarım okulu; Temsil Heyeti'nin Ankara'daki ilk merkezi.

Yayın organı: Bir kurumun görüşlerini duyuran gazete/dergi.

Ceride: Gazete (Ceride-i Resmiye = Resmî Gazete).

Haberleşme: İletişim; telgraf, posta vb.

2.6 MİSAKİMİLLÎ'NİN KABULÜ (28 OCAK 1920)

Aralık 1919 seçimlerini Müdafaa-i Hukuk adayları kazandı; Mustafa Kemal **Erzurum milletvekili** seçildi. Milletvekillerinden kendisini başkan seçmelerini ve **Müdafaa-i Hukuk Grubu** kurmalarını istedi; tutuklama kararı nedeniyle meclise katılamadı, başkan seçilmedi; grup **Felâh-ı Vatan** adıyla kuruldu. Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920'de açıldı; **28 Ocak**'ta gizli oturumda Misakımillî kabul edildi, **17 Şubat**'ta dünyaya ilan edildi.

MİSAKİMİLLÎ KARARLARI	İLKE
Mondros öncesi işgal edilmemiş topraklar bir bütündür, parçalanamaz.	Vatanın bütünlüğü, millî sınırlar
İşgal altındaki Arap bölgeleri , halkın serbest oyuyla belirlenecek.	Millî iradeye saygı
Kars, Ardahan, Batum için gerekirse yeniden halk oylaması.	Millî iradeye saygı
Batı Trakya'nın durumu halk oylamasıyla belirlenmeli.	Millî iradeye saygı
Marmara ve İstanbul'un güvenliği sağlandıktan sonra Boğazlar ilgili devletlerle birlikte kararla açılacak.	Başkentin güvenliği
Azınlık hakları, komşu ülkelerdeki Müslümanlara aynı haklar verilmesi şartıyla.	Milletlerarası eşitlik
Siyasi, adli ve mali gelişmeyi engelleyen sınırlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılacak.	Tam / ekonomik bağımsızlık

2.6 İSTANBUL'UN RESMEN İŞGALİ (16 MART)

İtilaf, Misakımillî'ye tepki gösterdi; baskıyla Ali Rıza Paşa istifa etti (3 Mart), Salih Paşa geldi. **150 aydın** tutuklandı; 16 Mart'ta **Şehzadebaşı Karakolu** basılıp erler şehit edildi, İstanbul **resmen** işgal edildi. Mebusan Meclisi basıldı; Rauf Bey, Kara Vasıf gibi vekiller **Malta**'ya sürüldü. Telgrafçı **Manastırlı Hamdi** işgali Ankara'ya anında bildirdi. 5 Nisan'da 4. kez Damat Ferit hükûmeti.

Mustafa Kemal'in tedbirleri: İstanbul ile resmî haberleşme yasaklandı · mitingler ve protesto telgrafları · Anadolu'daki İtilaf subayları (Yarbay Rawlinson) tutuklandı · Geyve ve Ulukışla'da **demir yolları tahrip** edildi · Anadolu'daki para ve kıymetli eşyanın İstanbul'a gönderilmesi yasaklandı.

2.6 BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (23 NİSAN 1920)

19 Mart'taki genelgeyle seçimler yapıldı; kurtulan Mebusan üyeleri de katıldı. Meclis en yaşlı üye **Şerif (Alkan) Bey** başkanlığında açıldı; 24 Nisan'da **Mustafa Kemal** başkan seçildi. Önergesiyle: hükûmet kurmak **zorunludur** · geçici başkan ya da padişah vekili atanmaz · **BMM'nin üstünde güç yoktur** · millî iradeyi egemen kılmak esastır · **yasama ve yürütme** mecliste toplanmıştır (güçler birliği) · İcra Vekilleri Heyeti hükûmet işlerini yürütür, meclis başkanı onun da başkanıdır (**meclis hükûmeti**) · padişah-halife kurtulunca meclisin kanununa göre yerini alır.

BMM'nin özellikleri: **Demokratik** (her kesimden vekil) · **kurucu** · **savaş meclisi** (amaç Misakımillî'yi gerçekleştirmek; parti yok) · Temsil Heyeti'nin görevi bitti · 2 Mayıs'ta 11 bakanlı hükûmet (Genelkurmay da bakanlık).

KAVRAMLAR

Misak: Yemin, ant; Misakımillî = millî yemin.

Gizli oturum: Halka kapalı meclis toplantısı.

Malta: Akdeniz'de ada; aydınların sürgün yeri.

Meclis hükûmeti: Bakanların meclis içinden tek tek seçildiği sistem.

Kurucu meclis: Yeni bir devletin temellerini atan meclis.

Felâh-ı Vatan: Vatanın kurtuluşu; Mebusan Meclisi'ndeki millî grup.

Halk oylaması: Bir konuda halkın doğrudan oy vermesi (plebisit).

Güçler birliği: Yasama ve yürütmenin tek organda toplanması.

İcra Vekilleri Heyeti: Bakanlar kurulu, hükûmet.

Önerge: Mecliste görüşülmek üzere verilen yazılı teklif.

BMM'YE KARŞI AYAKLANMALAR

2. ÜNİTE · MİLLÎ UYANIŞ

ÜNİTE 2

2.7 BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI AYAKLANMALAR

BMM, Millî Mücadele'yi yönetirken en çok **iç ayaklanmalarla** uğraştı. Savaş ve işgal ortamının yarattığı otorite boşluğu, Anadolu'da Mustafa Kemal liderliğindeki hareketin güçlenmesinden rahatsız olan işgalcileri ve İstanbul Hükûmeti'ni harekete geçirdi.

AYAKLANMALARIN NEDENLERİ

- » İtilaf devletlerinin, özellikle İngilizlerin Anadolu ve Boğazlar üzerindeki **emelleri**
- » Tam bağımsızlığa inancını yitirmiş çevrelerin **manda ve himayeyi** kurtuluş yolu görmesi
- » İtilaf ve Damat Ferit Hükûmeti'nin halkı BMM'ye karşı **kışkırtması**; Şeyhülislam **Dürrizade**'nin fetvası (Millî Mücadeleciler "vatan haini ve din düşmanı" ilan edildi; fetva İtilaf uçaklarıyla dağıtıldı)
- » Bazı Kuvâ-yı Millîye liderlerinin düzenli orduya girmek yerine **başına buyruk** kalmak istemesi
- » Azınlıkların işgalcilerden destek alarak **bağımsız devlet** kurma çabaları · **kara propaganda** · dinî duyguların istismarı

TÜR AYAKLANMALAR VE BASTIRILMASI

İstanbul Hükûmeti'nin doğrudan çıkardığı	Anzavur (1919-20), Kuvâ-yı İnzibatiye (Halifelik Ordusu, 1920) — Ali Fuat Paşa'nın birlikleri ve Kuvâ-yı Millîye bastırdı
Hükûmet ve İtilaf kışkırtmasıyla	Bolu-Düzce-Hendek-Adapazarı, Bozkır, Çapanoğlu, Çopur Musa (1920); Ali Batı (1919), Milli Aşireti, Koçgiri, Cemil Çeto (1920) — Kuvâ-yı Millîye bastırdı
Kuvâ-yı Millîyeci iken ayaklanan	Çerkez Ethem (1920-21), Demirci Mehmet Efe (1920) — Batı Cephesi düzenli ordusu bastırdı
Azınlıkların çıkardığı	Ermeni (1918-20) — Doğu Cephesi; Pontus Rum (1920-23) — Merkez Ordusu bastırdı

Harita 2.5 · Büyük Millet Meclisine karşı çıkan ayaklanmalar · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

2.7 BMM'NİN ALDIĞI TEDBİRLER

- » İstanbul Hükûmeti ile **resmî ilişkiler kesildi**.
- » Ankara Müftüsü **Rıfat Börekçi** ve 150 müftünün imzasıyla Millî Mücadele'yi destekleyen **karşı fetva** yayımlandı.
- » **Hiyanet-i Vatanîye Kanunu** (29 Nisan 1920): meclise söz, yazı ve hareketle saldıranlar, ayaklananlar **vatan haini**.
- » **Firariler Hakkında Kanun** (11 Eylül 1920) ve bunu uygulamak için **İstiklal Mahkemeleri** kuruldu.
- » Düzenli ordunun kuruluşu **hızlandırıldı**; ikna için **Nasihat Heyetleri** oluşturuldu.

LGS RADARI

- **Sonuçları:** BMM'ye maddi-manevi zarar; zaman ve insan kaybı; kardeş kanı; Millî Mücadele **gecikti**; işgalciler Anadolu içlerine ilerledi. Ama bastırılmaları meclisin otoritesini güçlendirdi → Anadolu'da **tek hâkim güç**.
- Hiyanet-i Vatanîye Kanunu BMM'nin **2 numaralı** kanunudur; amacı meclise yönelik direnişleri kırmak, asker alımını hızlandırmaktır.

KAVRAMLAR

Fetva: Din bilgininin bir konuda verdiği dinî hüküm.

Kuvâ-yı İnzibatiye: İstanbul Hükûmeti'nin Kuvâ-yı Millîye'ye karşı kurduğu ordu (Halifelik Ordusu).

Şeyhülislam: Osmanlı'da din işlerinin en yüksek görevlisi.

Hiyanet-i Vatanîye: Vatana ihanet; 29 Nisan 1920 tarihli kanun.

SEVR ANTLAŞMASI

2. ÜNİTE · MİLLÎ UYANIŞ

ÜNİTE 2

2.8 SEVR ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

Paris'te diğer yenik devletlerle antlaşmalar imzalanmış, Osmanlı'yla barış; Anadolu'daki direniş ve İtilaf'ın **paylaşım anlaşmazlığı** nedeniyle gecikmişti. Misakımillî ve BMM'den rahatsız olan İtilaf, **San Remo Konferansı**'nda (18-26 Nisan 1920) Osmanlı heyetine danışmadan şartları belirledi; Tevfik Paşa taslağı "bağımsızlıkla bağdaşmaz" diye reddetti.

Şartları dayatmak için İngiliz destekli **Yunan ordusu** 22 Haziran 1920'de **Milne Hattı**'ndan saldırdı: Nazilli, Balıkesir, Bursa, İzmit, Uşak, Alaşehir ve Edirne işgal edildi; İngilizler Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkardı. Vahdettin ve Damat Ferit'in katıldığı **Saltanat Şûrası**, Rıza Paşa dışında antlaşmayı kabul etti. **Hâdi Paşa, Rıza Tevfik, Reşat Halis** Paris'te imzaladı. **433 madde**.

SEVR'İN ÖNEMLİ MADDELERİ

- » İstanbul ve Anadolu'nun bir bölümü Osmanlı'da; azınlık hakları gözetilmezse **İstanbul alınacak**
- » Boğazlar tüm gemilere açık; **Türk üyesi olmayan** uluslararası komisyon yönetecek
- » Ordu jandarma dâhil **50.700** kişi; gönüllülerden; azınlık hakları genişletilecek
- » **Kapitülasyonlar** geri; mali komisyon Osmanlı **bütçesini** denetleyecek
- » Antalya, Konya, İç Batı Anadolu, On İki Ada → **İtalya** · Batı Anadolu, Doğu Trakya, Ege adaları → **Yunanistan**
- » Antep, Urfa, Mardin, Suriye → **Fransa**; Adana-Kayseri-Sivas kuzeyi Fransız nüfuz bölgesi · Irak, Ürdün → **İngiliz mandası** · Doğu Anadolu'da **iki yeni devlet**

Harita 2.6 · Sevr Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti sınırları · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

2.8 SEVR NEDEN GEÇERSİZ?

- » **Mebusan Meclisi'nin onayından** geçmedi → hukuken geçersiz; Osmanlı'nın imzaladığı **son antlaşma**; uygulanmasına fırsat verilmedi → "**ölü doğmuş antlaşma**".
- » BMM kabul etmedi; **19 Ağustos 1920**'de imzalayan ve onaylayanları **vatan haini** ilan etti. Mustafa Kemal: "Siyasi, adli, iktisadi ve mali bağımsızlığımızı imhaya yönelik Sevr bizce mevcut değildir."
- » **Misakımillî'ye aykırı** olan Sevr, millî bilincin uyanışını hızlandırdı; taslak basına yansıyınca 21 Mayıs 1920'de İstanbul'da büyük miting yapıldı. Türk milleti işgalcileri Anadolu'dan atarak antlaşmayı fiilen ortadan kaldırdı.

LGS RADARI

- » Sevr'i **Saltanat Şûrası** onayladı, Mebusan Meclisi kapalıydı → geçersizlik gerekçesi budur.
- » Sevr'in **askerî** hükümleri savunmasız bırakma, **ekonomik** hükümleri (kapitülasyon, bütçe denetimi) bağımlılık amaçlıdır.

KAVRAMLAR

San Remo: İtalya'da, Sevr'in şartlarının belirlendiği konferans (Nisan 1920).

Milne Hattı: İzmir çevresinde Yunan işgal sınırını belirleyen hat.

Jandarma: İç güvenlikten sorumlu askerî kolluk gücü.

Saltanat Şûrası: Padişahın topladığı danışma kurulu; Sevr'i kabul etti.

Nüfuz bölgesi: Bir devletin etkisi altındaki bölge.

Bütçe: Devletin yıllık gelir-gider planı.

2. ÜNİTE MİNİ TEST

2. ÜNİTE · MİLLÎ UYANIŞ

ÜNİTE 2

TEST ÜNİTE 2 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesi: "İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edici bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaktır."

Bu madde ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Osmanlı ordusunun gücünü artırdığı B) Yalnızca İstanbul'un işgaline izin verdiği
C) Ülkenin tamamını işgale açık hâle getirdiği D) Boğazların Osmanlı denetiminde kaldığı

2 Mondros'tan sonra Osmanlı ordusu terhis edildi, silahlar teslim edildi ve işgaller başladı. İstanbul Hükûmeti ise işgallere tepki göstermedi. Bu ortamda halk, kendi bölgelerini savunmak için silahlı birlikler kurdu.

Buna göre Kuvâ-yı Millîye birliklerinin kurulmasında aşağıdakilerden hangisinin etkili olduğu söylenemez?

- A) Orduların terhis edilmesi B) İşgallerin başlaması
C) İstanbul Hükûmeti'nin kayıtsız kalması D) Düzenli ordunun cephede yenilmesi

3 Amasya Genelgesi'nde "Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." ifadesi yer almıştır.

Bu ifadeyle aşağıdakilerden hangisi vurgulanmıştır?

- A) Kurtuluşun padişahın kararına bağlı olduğu B) Kurtuluşun millî iradeye dayanacağı
C) Yabancı devletlerden yardım alınacağı D) Manda yönetiminin kabul edileceği

4 Bir kongre yalnızca doğu illerinden gelen delegelerle toplanmış; ancak alınan kararlar bütün vatani ilgilendiren nitelik taşımıştır. Bu kongrede manda ve himaye ilk kez reddedilmiş, Temsil Heyeti oluşturulmuştur.

Sözü edilen kongre aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sivas Kongresi B) Erzurum Kongresi
C) Balıkesir Kongresi D) Alaşehir Kongresi

5 Sevr Antlaşması, Mebusan Meclisi kapalı olduğu için padişahın topladığı Saltanat Şûrası tarafından kabul edilmiştir. Oysa Kanunuesasi'ye göre antlaşmaların Mebusan Meclisi tarafından onaylanması gerekiyordu.

Bu bilgiye göre Sevr Antlaşması için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Hukuken geçerli bir antlaşma olmadığı B) TBMM tarafından onaylandığı
C) Osmanlı'nın sınırlarını genişlettiği D) Halk oylamasıyla kabul edildiği

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	C	"Herhangi bir stratejik nokta" ifadesi her yerin işgal edilebilmesi demektir.
2. Soru	D	Kuvâ-yı Millîye kurulduğunda henüz düzenli ordu yoktu; yenilgi söz konusu değildir.
3. Soru	B	"Milletin azim ve kararı" = millî irade, millî egemenlik vurgusu.
4. Soru	B	Toplanışı bölgesel, kararları millî olan kongre Erzurum Kongresi'dir.
5. Soru	A	Yetkili meclis onaylamadığı için antlaşma hukuken geçersizdir; TBMM de tanımamıştır.

CEPHELER VE DOĞU CEPHESİ

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

3.1 MİLLÎ MÜCADELE'NİN CEPHELERİ

Millî Mücadele üç cephede verildi: **Doğu**'da Ermenilerle, **Güney**'de Fransızlar ve onları destekleyen Ermenilerle, **Batı**'da Yunanlarla. İşgalci **İngiltere ve İtalya**'ya karşı cephe açılmadı: İngilizler Türklere karşı Yunanları kullandı; İtalya'nın İngiltere ile arası açıldı ve iç karışıklık yaşıyordu. Cephelelerin yanında içeride siyasi-askerî, dışarıda itilaf'la **diplomasi** mücadelesi yürütüldü.

3.1 DOĞU CEPHESİ

Ermeniler; XIX. yüzyıldan beri ayaklanıyor, I. Dünya Savaşı'nda Ruslardan silah alıyordu. Bolşevik ihtilaliyle Rusya çekilince Erivan, Gümrü ve Kars dolaylarında devlet kurdular; İngiltere, Fransa, ABD destekledi. Mondros'un **24. maddesi**, Paris Konferansı (ABD mandasında Ermenistan) ve **Sevr** Doğu Anadolu'da Ermeni devletine zemin hazırladı. Cesaretlenen Ermeniler Kars, Sarıkamış ve Oltu'yu aldı.

Harita 3.1 · Millî Mücadele'de Doğu, Güney ve Batı cephele
Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

8 Haziran 1920

Doğu illerinde **seferberlik** ilan edildi.

15 Haziran 1920

15. Kolordu, **Doğu Cephesi Komutanlığı**'na çevrildi; komutan **Kâzım Karabekir Paşa**.

28 Eylül – 7 Kasım 1920

Sarıkamış-Kars-Gümrü taarruzu: 29 Eylül **Sarıkamış**, 30 Ekim **Kars**, 7 Kasım **Gümrü**. Ermeniler barış istedi. BMM, Gürcistan'a notayla Ardahan, Artvin, Batum'u aldı.

3 Aralık 1920 – Gümrü Antlaşması

Ermeniler işgal ettikleri yerlerden çekilecek; Kars, Sarıkamış, Kağızman, Iğdır, Oltu, Kulp BMM'ye; Ermeniler **Sevr'in geçersizliğini** kabul edip Doğu Anadolu'daki toprak taleplerinden vazgeçecek.

Sonuç: Doğu Cephesi başarıyla **kapandı**; BMM'nin saygınlığı arttı; birliklerin bir kısmı, ele geçen silah ve mühimmat **Batı Cephesi'ne** gönderildi. **Ermenistan**, BMM'yi tanıyan ilk devlet; zafer BMM'nin **ilk askerî**, Gümrü **ilk siyasi** başarısı.

LGS RADARI

- **General Harbord Raporu** (1919): Ermenilerin Doğu Anadolu'da nüfus üstünlüğü yok; düzeni bozan işgalciler; Millî Mücadele "isyan değil, bozulan düzeni yeniden kurma hareketi" → ABD manda projesi gerçekleşmedi.
- Doğu Cephesi'nde **düzenli ordu** (15. Kolordu) savaştı; Güney'de ise Kuvâ-yı Millîye.

KAVRAMLAR

Cephe: Savaşan orduların karşı karşıya geldiği bölge.

Seferberlik: Ordunun ve halkın savaşa hazır hâle getirilmesi.

Nota: Bir devletin başka devlete verdiği resmî yazılı uyarı.

Saygınlık: İtibar, güvenilirlik.

Nüfus üstünlüğü: Bir bölgede çoğunlukta olma.

Diplomasi: Devletler arası ilişkileri görüşmelerle yürütme.

Kolordu: Birkaç tümendenden oluşan büyük birlik.

Mühimmat: Cephane; silah ve patlayıcılar.

Manda: Bir ülkenin başka devletin koruması altında yönetilmesi.

Rapor: Bir durumu inceleyip yazılı bildirme.

3.1 GÜNEY CEPHESİ – KAHRAMAN ŞEHİRLER

Mondros'tan sonra İngilizler İskenderun, Kilis, Antep, Maraş ve Urfa'yı; Fransızlar Adana, Mersin ve Osmaniye'yi işgal etti. **15 Eylül 1919** paylaşımıyla İngilizler Antep, Urfa, Maraş'ı Fransızlara bıraktı (Irak-Filistin İngiliz, Suriye-Lübnan Fransız mandası). Fransızların **Ermenilerle iş birliği** yapıp halka baskı uygulaması tepki doğurdu; düzenli ordu olmayan güneyde halk **Kuvâ-yı Millîye** ile direndi, Mustafa Kemal örgütlenme için subaylar gönderdi.

ŞEHİR	DİRENİŞ	SONUÇ VE UNVAN
Maraş	Ermenilerin saldırıları ve kadınlara onur kırıcı davranışları üzerine Sütçü İmam bir Fransız askerini öldürdü; kaleden Türk bayrağının indirilmesi (" Bayraksız namaz kılınmaz " — Ulu Cami imamı Rıdvan Hoca) olayları büyüttü. Kadın-erkek-çocuk tüm halk 22 gün direndi.	Fransızlar 11 Şubat 1920'de şehri terk etti; 12 Şubat 1920 kurtuluş. 1925 İstiklal Madalyası , 1973 "Kahraman" unvanı.
Urfa	İngilizler (24 Mart 1919) → Fransızlar. Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey ve Belediye Başkanı Hacı Mustafa Bey'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (" Onikiler "). Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş) Bey 3 bin kişilik Kuvâ-yı Millîye kurdu; Fransızlara 24 saatlik ültilatom verdi; iki aylık kuşatma.	Fransızlar 11 Nisan 1920 'de şehri terk etti. 1984 "Şanlı" unvanı.
Antep	15 Ocak 1919 İngiliz, sonra Fransız işgali; Fransızlar bir Ermeni alayı kurdu. Akyol Camii'ndeki bayrağın indirilmesi ve kadınlara saldırılar direnişi başlattı. Antep-Kilis yolu Kuvâ-yı Millîye komutanı Şahin Bey (Üsteğmen Mehmet Sait) ikmal kollarını vurdu; Mart 1920'de şehit oldu. Sonra Kılıç Ali Bey . 11 ay direniş, 6 binden fazla şehit.	Aç ve cephanesiz kalan halk 9 Şubat 1921 'de teslim oldu; BMM 6 Şubat 1921'de "Gazi" unvanı verdi; 2008 İstiklal Madalyası.

Cephenin kapanışı: Batı'daki zaferler Fransa'nın politikasını değiştirdi; Sakarya'dan sonra **20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması** ile Güney Cephesi kapandı. **İtalyanlar** (Antalya, Kuşadası, Marmaris, Fethiye) ile savaşılmadı; II. İnönü'den sonra çekilmeye başladılar, Sakarya'dan sonra tamamen ayrıldılar.

LGS RADARI

- Güney Cephesi'nin özelliği: **TBMM düzenli ordu göndermedi**, halk Kuvâ-yı Millîye ile savaştı; sembol isimler **Sütçü İmam (Maraş), Ali Saip Bey (Urfa), Şahin Bey (Antep)**.
- Şahin Bey'in mektubu: "Namus ve hürriyet için ölüme atılmak bize ağustos sıcaklığında soğuk su içmekten daha tatlı gelir." → **vatanseverlik, fedakârlık**.

KAVRAMLAR

Ültilatom: Son uyarı; kabul edilmezse zor kullanılacağını bildiren nota.

İkmal kolu: Orduya malzeme taşıyan birlik.

Kuşatma: Bir yerin çevresini sarıp dışarıyla bağlantısını kesme.

Fedakârlık: Bir amaç için kendinden vazgeçme.

Taşkınlık: Aşırı, saldırgan davranış.

Onikiler: Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 12 kurucusu.

Alay: Birkaç taburdan oluşan askerî birlik.

İstiklal Madalyası: Millî Mücadele'de üstün hizmet gösterenlere verilen madalya.

Manevi önder: Halkı moral ve inançla yönlendiren kişi.

Göz yummak: Kötü bir şeyi görmezden gelmek.

DÜZENLİ ORDU VE I. İNÖNÜ

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

3.2 BATI CEPHESİ – DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI

Mondros'tan sonra 15. ve 20. Kolordular dışında düzenli birlik kalmamıştı. Sivas Kongresi'nden sonra Batı Anadolu Kuvâ-yı Millîye'si **Ali Fuat Paşa** komutasında birleştirildi. Ancak Kuvâ-yı Millîye'nin düzenli Yunan ordusu karşısında sürekli başarı sağlaması zordu; **merkezî yapıdan ve askerî disiplinden yoksun** olması meclisin otoritesine zarar veriyordu. Ekim 1920'de **Gediz Taarruzu** başarısız olunca BMM düzenli ordu kararını uyguladı.

9 Kasım 1920

Batı Cephesi ikiye ayrıldı: **Batı Cephesi** (İzmit-Kütahya) → Albay **İsmet (İnönü)**; **Güney Cephesi** (Afyon-Adana) → Albay **Refet (Bele)**.

Düzenli Ordu

Tüm Kuvâ-yı Millîye birlikleri **Genelkurmay Başkanlığı**'na bağlandı. Karşı çıkan **Demirci Mehmet Efe** ve **Çerkez Ethem** ayaklandı; düzenli ordu bastırdı.

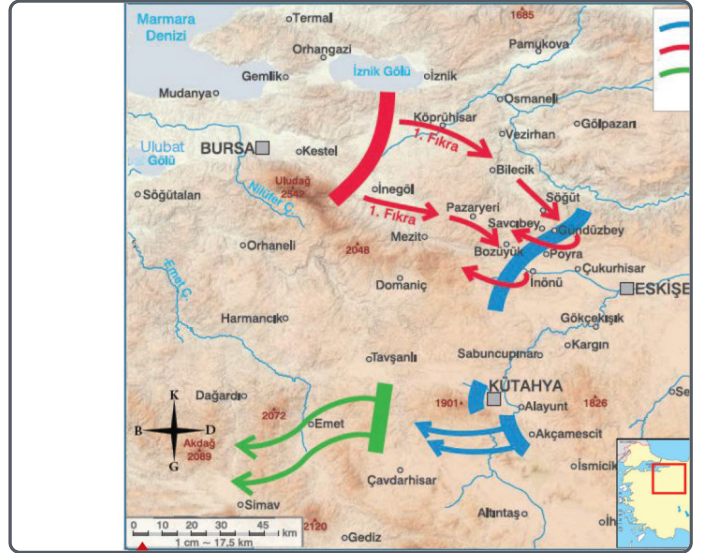
Mustafa Kemal: Yunus Nadi'ye: "**Evvela meclis, sonra ordu** Nadi Bey. Orduyu yapacak olan millet ve onun yeri de meclistir. Ordu demek yüz binlerce insan, milyonlarca servet demektir; buna iki üç şahıs karar veremez."

3.2 I. İNÖNÜ MUHAREBESİ (6-10 OCAK 1921)

İngilizler, Çerkez Ethem ayaklanmasından yararlanıp **yeni kurulan düzenli orduyu dağıtmak** için Yunanları harekete geçirdi; hedef Eskişehir üzerinden demir yoluyla Ankara'ya ulaşip meclisi dağıtmaktı. 9 Ocak'ta İnönü mevzilerine ulaşan üstün Yunan kuvvetlerini **İsmet Bey** komutasındaki ordu durdurup geri püskürttü → düzenli ordunun **ilk zaferi**.

I. İNÖNÜ'NÜN SONUÇLARI

- » **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu** (ilk anayasa) kabul edildi
- » İtilaf devletleri **Londra Konferansı**'nı düzenledi
- » **Afganistan** ile dostluk antlaşması · **Moskova Antlaşması** · **İstiklal Marşı** kabul edildi
- » İngiltere'nin Yunanlara güveni sarsıldı; halkın düzenli orduya ve BMM'ye **güveni arttı**, orduya katılım hızlandı

Harita 3.2 · I. İnönü Muharebesi'nin yapıldığı alan · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

LGS RADARI

- » Sınavda I. İnönü'nün sonuçları **ulusal** (anayasa, İstiklal Marşı, İsmet Bey'in generalliği) ve **uluslararası** (Londra, Moskova, Afganistan) diye ayrılır.
- » Batı Cephesi'nde **ilk savaş I. İnönü'dür**; düzenli ordunun ilk sınavı.

KAVRAMLAR

Düzenli ordu: Emir-komuta birliği olan, devlete bağlı sürekli ordu.

Mevzi: Askerin savunma için tuttuğu yer.

Püskürtmek: Saldıran düşmanı geri atmak.

Otorite: Yönetme gücü ve saygınlığı.

Yığınak: Askerin bir bölgede toplanması.

Genelkurmay: Ordunun en üst komuta merkezi.

Taarruz: Saldırı.

Disiplin: Kurallara uyma düzeni.

Merkezî yapı: Tek merkezden yönetilen örgütlenme.

Ulusal / uluslararası: Ülke içi / devletler arası.

ANAYASA, LONDRA, MOSKOVA, İSTİKLAL MARŞI

ÜNİTE 3

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

3.2

I. İNÖNÜ'NÜN SONUÇLARI: ANAYASA, LONDRA, MOSKOVA

GELİŞME	İÇERİĞİ VE ÖNEMİ
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Ocak 1921)	Yeni devletin ilk anayasası ; 24 madde, savaş şartlarına göre kısa; kişi hak ve özgürlükleri yok. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ; yasama-yürütme BMM'de; devletin adı Türkiye Devleti , hükûmeti TBMM Hükûmeti; seçimler iki yılda bir. Yeni devletin kuruluş belgesi .
Londra Konferansı (21 Şubat – 12 Mart 1921)	İtilaf, Sevr'i diplomatik yolla kabul ettirmek ve Yunanlara toparlanma fırsatı vermek için topladı; İstanbul ve TBMM hükûmetlerini birlikte çağırıp ikilik çıkarmayı amaçladı. Tevfik Paşa sözü "milletin gerçek temsilcisi" Bekir Sami Bey 'e bıraktı; oyun bozuldu. Sevr tanınmadı, Misakımillî anlatıldı; uzlaşma olmadı. Önemi : TBMM'yi İtilaf resmen ve hukuki olarak tanıdı; Misakımillî dünya kamuoyuna duyuruldu; "Türkler barışa yanaşmıyor" iddiası çürütüldü.
Afganistan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)	Moskova'da imzalandı; karşılıklı elçi, bağımsızlığın tanınması, saldırıda yardım; TBMM Afgan ordusuna subay-öğrenci gönderecek. TBMM'yi ve Misakımillî'yi tanıyan ilk İslam devleti .
İstiklal Marşı (12 Mart 1921)	500 lira ödüllü yarışmaya 700'den fazla eser; yeterli bulunmadı. Maarif Vekili Hamdullah Suphi , Hasan Basri Bey aracılığıyla Mehmet Âkif 'i ikna etti; Tacettin Dergâhı'nda 10 günde yazdı, ödülü hayır kurumuna bağışladı. 17 Şubat'ta Sebilürreşad'da "Kahraman Ordumuza"; TBMM'de ayakta alkışlandı. Beste: Osman Zeki Üngör (1930'dan itibaren). Halka ve orduya moral verdi.
Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)	Avrupa'nın dışladığı Sovyet Rusya, Boğazlar'dan gelebilecek tehlikeye karşı TBMM'ye yaklaştı. Maddeler : birinin tanımadığı antlaşmayı diğeri de tanımayacak · Kars, Ardahan, Artvin TBMM'ye; Batum Gürcistan'a , Nahcivan Azerbaycan'a · Osmanlı-Çarlık antlaşmaları geçersiz · Sovyetler Misakımillî'yi tanıdı , kapitülasyonlardan vazgeçti · Boğazlar Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin konferansı. Önemi : Büyük bir Avrupa devletiyle ilk antlaşma ; Batum ile Misakımillî'den ilk taviz .

LGS RADARI

- **İlk'ler**: Ermenistan → TBMM'yi tanıyan ilk devlet; Afganistan → ilk İslam devleti; Sovyet Rusya → ilk büyük Avrupa devleti; Fransa (Ankara Ant.) → ilk İtilaf devleti.
- 1921 Anayasası'nda **kişi hakları yoktu**; sadece devlet örgütlenmesi vardı — savaş dönemi anayasası.

KAVRAMLAR

Teşkilat-ı Esasiye: Devletin temel örgütlenmesi; 1921 Anayasası'nın adı.

Başdelege: Bir devleti görüşmede temsil eden heyetin başı.

Dergâh: Tarikat üyelerinin toplandığı yer; Tacettin Dergâhı.

Siyasi yalnızlık: Bir devletin dünyada müttefiksiz kalması.

Elçi: Bir devleti başka ülkede temsil eden diplomat.

Anayasa: Devletin yapısını ve hakları belirleyen temel kanun.

Maarif Vekili: Eğitim bakanı.

Beste: Bir şiirin müziğe uyarlanmış hâli.

Taviz: Ödün; bir haktan vazgeçme.

Kamuoyu: Toplumun genel görüşü.

II. İNÖNÜ VE KÜTAHYA-ESKİŞEHİR

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

3.2 II. İNÖNÜ MUHAREBESİ (23 MART – 1 NİSAN 1921)

Londra'da barış taslağı reddedilince İngiltere destekli Yunanlar, I. İnönü yenilgisini telafi etmek ve Eskişehir-Kütahya-Afyon'u alıp Ankara'ya ulaşmak için 23 Mart'ta Bursa ve Uşak yönünden saldırdı. Türk ordusu Yunanları yine **İnönü mevzilerinde** karşıladı; 27-31 Mart'ta şiddetlenen savaşı üstün Yunan kuvvetlerine karşı kazandı; Yunanlar 1 Nisan'da çekildi, Afyon'u boşalttı.

Telgraflar: Mustafa Kemal → İsmet Paşa: "**Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz.**"

İsmet Paşa → Fevzi Paşa: "Düşman binlerce ölüleriyle doldurduğu muharebe meydanını muzaffer silâhlarımıza terk etmiştir."

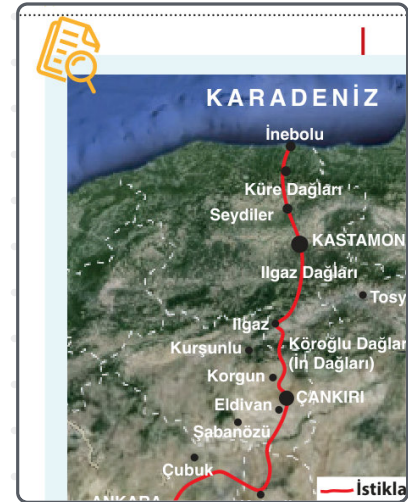
Harita 3.3 · II. İnönü Savaşı'nın yapıldığı alan · Kaynak: MEB
2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

- » Düzenli orduya ve TBMM'ye güven arttı; İsmet Bey **general** oldu.
- » Fransız ve İtalyanlar İngilizlerden farklı politika izlemeye başladı: Yunanlar Kocaeli'nden, Fransızlar **Zonguldak**'tan çekildi; İtalya işgal ettiği yerleri boşaltmaya başladı.
- » İngilizler Malta'daki Türk esirlerden 40'ını serbest bıraktı.

3.2 KÜTAHYA-ESKİŞEHİR MUHAREBELERİ (10-24 TEMMUZ 1921)

II. İnönü'den bir hafta sonra Refet Bey'in Aslıhanlar-Dumlupınar taarruzu başarısız olunca Yunanlar, Türk ordusunun taarruz gücünden uzak olduğunu anladı. Yunan Kralı Konstantin İzmir'de "bir sonraki basın toplantısı Ankara'da" dedi. Yunanlar 3 ayda güçlü bir ordu hazırladı; İstanbul'dan Anadolu'ya gizli silah sevkiyatının limanı **İnebolu**'yu 9 Haziran'da topa tuttular. **10 Temmuz** genel saldırı: 13 Temmuz Afyon, 17 Temmuz Kütahya, 19 Temmuz Eskişehir düştü.

Geniş cepheye yayılan ordu başarılı savunma yapamadı; Mustafa Kemal'in emriyle **Sakarya Irmağı'nın doğusuna** çekildi. **Amaç:** daha fazla kayıp vermemek, Yunan ordusunu bilmediği bölgeye çekip **lojistik** kaynaklarından uzaklaştırmak ve Sakarya'nın doğusunda imha etmek. Riskli ama isabetli karar. **Sonuçları:** Yunanlar Ankara'ya yaklaştı; mecliste sert tartışmalar, meclisin **Kayseri'ye taşınması** gündeme geldi; İtalya çekilmekten vazgeçti, Fransa görüşmeleri erteledi → **Başkomutanlık Kanunu**'na giden yol.

Harita 3.4 · İstiklal Yolu (İnebolu-Ankara) · Kaynak: MEB
2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

İstiklal Yolu: İnebolu'ya deniz yoluyla gelen silah ve cephane **kağnılarla** Ankara'ya taşındı; Mustafa Kemal: "Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da; **kulağım İnebolu'da.**" İnebolu İstiklal Madalyası aldı.

KAVRAMLAR

Makûs talih: Ters, kötü kader.

Muzaffer: Zafer kazanmış.

MAARİF KONGRESİ, BAŞKOMUTANLIK, TEKÂLİF-İ MİLLÎYE

ÜNİTE 3

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

3.3 MAARİF KONGRESİ (15-21 TEMMUZ 1921)

Kütahya-Eskişehir savaşları sürerken, Yunanlar Ankara'ya yaklaşıırken Mustafa Kemal Ankara'da **eğitim kongresi** toplanmasını istedi. Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin erteleme önerisini reddetti: "**Cehaletle savaş, düşmanla savaş kadar önemlidir.**" Kongre 15 Temmuz 1921'de Erkek Muallim Mektebi'nde 180'den fazla öğretmen ve eğitimciyle toplandı; açılışı **cepheden gelen** Mustafa Kemal yaptı.

Amaçlar ve önemi: Okul ve öğrenci sayısını tespit etmek · eğitimi **çağa uygun** hâle getirmek · eğitime **millî bir yön** vermek. Mustafa Kemal: "Silâhıyla olduğu gibi **beyniyle de** mücadele etmek zorunda olan milletimiz..." → Eğitim millî bağımsızlıktan ayrı düşünülmeyi; halka zafer umudu verildi.

3.4 BAŞKOMUTANLIK KANUNU (5 AĞUSTOS 1921)

Ordu Sakarya'nın doğusuna çekilince mecliste "Ordu nereye gidiyor, sorumlusu nerede?" tartışmaları çıktı; muhalifler sorumluluğu Mustafa Kemal'e yükledi. Onun liderliğine güvenenler ve muhalifler ordunun başına geçmesini istedi. 4 Ağustos'taki gizli oturumda önergesini verdi; **5 Ağustos 1921**'de 5 maddelik kanunla **Başkomutan** oldu: Meclisin **yasama ve yürütme yetkilerini 3 ay** süreyle kullanacak (gerekirse uzatılacak). Kendi isteğiyle 3 ayla sınırladı: "Millî egemenliğin en sadık hizmetkârı olduğumu doğrulamak için."

Mustafa Kemal: "Ulusumuzu esir etmek isteyen düşmanları ne olursa olsun yeneceğimize olan iman ve güvenim bir dakika olsun sarsılmamıştır." — Tüm sorumluluğu üstlenmesi **vatanseverlik ve kararlılık** göstergesidir. 20 Temmuz 1922'de görev **zafere kadar** uzatıldı.

3.4 TEKÂLİF-İ MİLLÎYE EMİRLERİ (7-8 AĞUSTOS 1921)

Polatlı'daki karargâha giden Başkomutan, yasama yetkisini kullanarak **Ulusal Yükümlülük Emirleri**'ni yayımladı; her ilçede komisyon kuruldu, hukuki sorunlar için bazı illere **İstiklal Mahkemeleri** gönderildi (pek gerek kalmadı).

EMİRLER

- » Her ev birer kat **çamaşır, çorap ve çarık** hazırlayıp komisyona verecek.
- » Tüccar ve halkın elindeki bez, pamuk, yün, kösele, nal, çivi gibi malların **%40'ına** parası sonra ödenmek üzere el konulacak.
- » Buğday, un, arpa, fasulye, şeker, sabun, yağ gibi ürünlerin **%40'ına** parası sonra ödenmek üzere el konulacak.
- » Taşıtı olanlar ayda bir kez **100 km** bedelsiz askerî nakliye yapacak.
- » Halkın elindeki savaşa elverişli **silah ve cephane** üç gün içinde teslim edilecek.

LGS RADARI

- Tekâlif-i Millîye = **topyekûn savaş**; millî dayanışma ve fedakârlık örneği. Emirler **Sakarya öncesi** çıkarıldı, Büyük Taarruz öncesi de uygulandı.
- Başkomutanlık Kanunu ile Mustafa Kemal **meclisin yetkilerini** kullandı; bu, güçler birliğinin kişide toplanması değil, meclisin **geçici devridir**.

KAVRAMLAR

Maarif: Eğitim-öğretim işleri.

Cehalet: Bilgisizlik.

Önerge: Mecliste görüşülmek üzere verilen teklif.

Tekâlif-i Millîye: Millî yükümlülükler; halkın orduya zorunlu yardımı.

Muallim: Öğretmen.

Başkomutan: Ordunun en üst komutanı.

Gizli oturum: Halka kapalı meclis toplantısı.

Yükümlülük: Yerine getirilmesi zorunlu görev.

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI

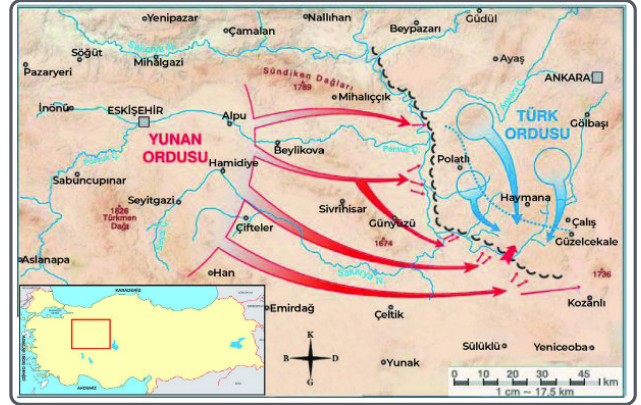
3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

3.5 SAKARYA MEYDAN SAVAŞI (23 AĞUSTOS – 13 EYLÜL 1921)

"Subaylar Savaşı" da denir. Tekâlif-i Millîye ile ihtiyaçlar karşılandı; Doğu Cephesi ve Merkez Ordusu'ndan seçkin birlikler Batı'ya kaydırıldı. İngiliz destekli Yunanlar 13 Ağustos'ta harekete geçti; Kral Konstantin 15 Ağustos'ta "Ankara'ya!" emri verdi. Türk ordusu Sakarya'nın doğusunda ~100 km'lik cephede toplandı; **Polatlı, Haymana, Çal Dağı**'nda şiddetli muharebeler oldu. Yunanlar zaman zaman hattı aştı ama her defasında yeni savunma birlikleriyle karşılaştı.

Başkomutanın emri: "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla sulanmadıkça düşmana terk olunamaz." Çizgiye bağlı savunma yerine her birlik durabildiğı yerde yeniden cephe kuracak → dünya savaş tarihine geçen taktik; Yunan taarruz gücü kırıldı.

Harita 3.5 · Sakarya Meydan Savaşı'nın yapıldığı alan · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

4-5 Eylül'de saldıran Yunanlar ağır kayıp verip çekildi; 11 Eylül'de Sakarya'nın batısına atıldılar. **22 gün 22 gece** süren savaş **13 Eylül 1921**'de zaferle bitti; Yunanlar Eskişehir-Afyon hattına çekilip savunmaya geçti.

SAKARYA ZAFERİ'NİN SONUÇLARI

- » **1683 II. Viyana**'dan beri süren geri çekiliş sona erdi; Kütahya-Eskişehir'in olumsuz etkileri kalktı · Yunan ordusu taarruz gücünü kaybetti (**son savunma savaşımız**)
- » Mustafa Kemal'e **Gazilik unvanı ve Mareşallik** rütbesi verildi (19 Eylül 1921)
- » **Kars Antlaşması** (13 Ekim 1921) · **Ankara Antlaşması** (20 Ekim 1921) · İtalyanlar Anadolu'dan tamamen çekildi
- » İtilaf barış önerdi; Sevr yeniden gündeme getirildiği için **reddedildi**

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921): Sovyet aracılığıyla **Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan** ile Kars'ta; TBMM'yi **Kâzım Karabekir** temsil etti. Moskova'daki sınırlar onaylandı; **doğu sınırı kesinleşti**; üç cumhuriyet Sevr'in geçersizliğini kabul etti.

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921): Güney'deki direniş ve kendi kamuoyunun tepkisiyle **Fransa** masaya oturdu (Franklin Bouillon). Nusaybin, Cizre, Kilis Türkiye'de; **İskenderun (Hatay)** için özel yönetim, resmî dil Türkçe. **Güney Cephesi kapandı**; Hatay hariç güney sınırı çizildi; TBMM'yi tanıyan **ilk itilaf devleti**; buradaki birlikler Batı'ya gitti.

KAVRAMLAR

Meydan savaşı: Açık arazide kesin sonuç için yapılan büyük savaş.

Hat: Çizgi; "hattı müdafaa" = çizgi savunması.

Mareşal: En yüksek askerî rütbe.

Kral: Krallıkla yönetilen ülkenin hükümdarı.

Özel yönetim: Bir bölgeye tanınan ayrı idari düzen.

Satıh: Yüzey, alan; "sathı müdafaa" = alan savunması.

Gazi: Savaşa katılıp sağ dönen; Mustafa Kemal'in unvanı.

Subay: Ordu komuta kademesindeki asker; teğmen ve üstü.

Aracılık: İki taraf arasında uzlaşma sağlama.

Resmî dil: Devletin yazışma ve eğitimde kullandığı dil.

BÜYÜK TAARRUZ VE MUDANYA

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

3.5 BÜYÜK TAARRUZ VE BAŞKOMUTANLIK MEYDAN SAVAŞI

Sakarya'dan sonra ordu hemen taarruz etmedi: yıpranmıştı, silah-cephane yetersizdi. **Hazırlıklar (~1 yıl):** taarruz eğitimi · 20 Temmuz 1922'de başkomutanlık **zafere kadar** uzatıldı · Tekâlif-i Millîye tüm yurttta uygulandı · İstanbul'dan silah nakli · Dışişleri Bakanı **Yusuf Kemal** siyasi destek için Avrupa'ya gönderildi. İtilaf'ın Sevr'i hafifleten barış önerisine TBMM, **işgal altındaki tüm toprakların boşaltılması** karşı önerisiyle yanıt verdi; reddedilince tek yol savaştı.

6 Ağustos 1922

Orduya gizli hazırlık emri; 20 Ağustos'ta Akşehir'de komutanlarla gizli toplantı.

26 Ağustos 05.30

Kocatepe'den topçu ateşiyle Büyük Taarruz başladı (plan: Genelkurmay Başkanı **Fevzi Paşa**). 27 Ağustos Afyon kurtuldu.

30 Ağustos 1922

Dumlupınar'ın kuzeyinde Yunan ordusu kuşatılıp ana unsurları etkisiz hâle getirildi; Başkomutan General **Trikupis** esir. Mustafa Kemal'in bizzat yönettiği savaş: **Başkomutanlık Meydan Muharebesi**.

1 Eylül 1922

"**Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!**" — Uşak (1 Eylül), Eskişehir (2), Balıkesir (6), Manisa (8), **İzmir (9 Eylül)**, Bursa (10). 18 Eylül'de Batı Anadolu tamamen temizlendi.

Sayılarla Büyük Taarruz: Türk ordusu 8.659 subay, 199.283 er, 323 top; Yunan ordusu 6.565 subay, 218.432 er, 418 top. Zayiat: Türk **%6,3**, Yunan **%65**. Zafer; sömürgeci devletlerin elindeki **mazlum milletlere örnek** oldu, Sevr'i savaş alanında yırttı, Lozan'ın yolunu açtı. Millî Mücadele'nin **askerî safhası** sona erdi.

3.5 MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (11 EKİM 1922)

Batı Anadolu kurtuldu ama Doğu Trakya'da Yunan, İstanbul ve Boğazlar'da İngiliz işgali sürüyordu. Çanakkale'ye ilerleyen Türk ordusu İngilizlerle karşı karşıya geldi; Başbakan **Lloyd George** müttefiklerinden ve kamuoyundan destek bulamayınca diplomatik çözüm gündeme geldi. Mustafa Kemal 28 Eylül'de harekâtı durdurdu; Trakya'nın Meriç'e kadar verilmesi şartıyla konferansı kabul etti. Türkiye'yi **İsmet Paşa**, İngiltere'yi Harrington, Fransa'yı Charpy, İtalya'yı Monbelli temsil etti; Yunan temsilcisi katılmadı. **14 madde**.

MADDELER

- » Üç gün içinde Türk-Yunan çatışmaları sona erecek
- » Yunanlar **Doğu Trakya'yı** (Meriç sınırı) 15 günde boşaltacak
- » İstanbul ve Boğazlar'daki İtilaf kuvvetleri **barışa kadar** kalacak
- » TBMM Doğu Trakya'ya asker geçirmeyecek; **8.000 jandarma** güvenliği sağlayacak

ÖNEMİ

Üç yıllık Yunan işgali bitti; Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar **savaşsız** kurtarıldı · **Osmanlı hukuken yok sayıldı** · Askerî safha bitti, **diplomatik safha** başladı · Lloyd George Hükûmeti istifa etti · TBMM barış masasına **eşit** oturdu

KAVRAMLAR

Büyük Taarruz: 26 Ağustos 1922'de başlayan genel saldırı.

Kocatepe: Afyon'da taarruzun yönetildiği tepe.

Dumlupınar: 30 Ağustos zaferinin kazanıldığı yer.

Zayiat: Savaşta verilen kayıp.

Mazlum milletler: Sömürge altında ezilen halklar.

Askerî safha: Mücadelenin silahlı dönemi.

Diplomatik safha: Mücadelenin masa başı, görüşme dönemi.

Tarafsız bölge: Savaşan tarafların girmemesi kararlaştırılan alan.

Jandarma: İç güvenlikten sorumlu askerî kolluk.

Ateşkes: Savaşın geçici olarak durdurulması.

3.6 LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (24 TEMMUZ 1923)

Mustafa Kemal konferansın İzmir'de yapılmasını istedi (haberleşme kolaylığı, Yunan tahribatının görülmesi); İtilaf tarafsız İsviçre'nin **Lozan** şehrini seçti. TBMM'nin yanında **İstanbul Hükûmeti**'ni de davet ederek ikilik çıkarmak istediler → TBMM **1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı**, oyun bozuldu. Heyet başkanı **İsmet Paşa** (Dışişleri Bakanı yapıldı); Mustafa Kemal **Ermeni Meselesi ve Kapitülasyonlar**'da kesinlikle taviz verilmemesini emretti; gerekirse görüşmeleri kesip dönme yetkisi verildi.

I. Dönem (20 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923)

Katılanlar: TBMM, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya; Boğazlar konusunda Sovyetler ve Bulgaristan; ABD gözlemci. **Musul, Boğazlar, kapitülasyonlar, Osmanlı borçları, savaş tazminatı, mübadele**'de anlaşılamadı; Lord Curzon'a İsmet Paşa: "Çok ıstırap çektik, çok kan akıttık; hürriyet ve bağımsızlık istiyoruz." Konferans **dağıldı**.

Ara Dönem

Ordu Boğazlar ve Musul'a yürümeye hazırlandı ama kimse savaşı göze alamadı. **17 Şubat 1923 Türkiye İktisat Kongresi**: ekonomik bağımsızlık, kapitülasyonlar kalkmalı mesajı; 1 Nisan'da seçimlerin yenilenmesi kararı.

II. Dönem (23 Nisan – 24 Temmuz 1923)

Üç aylık tartışmalı müzakerelerden sonra uzlaşma; **24 Temmuz 1923'te** imzalandı, TBMM 23 Ağustos'ta onayladı. Ekler hariç **143 madde**.

Mustafa Kemal: "Bu antlaşma, Türk milletine karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr ile tamamlandığı sanılmış büyük bir **yok etme girişiminin yıkılışını** bildirir bir belgedir."

LGS RADARI

- Lozan'a giderken iki taviz verilmeyecek konu: **Ermeni meselesi** (vatanın bütünlüğü) ve **kapitülasyonlar** (ekonomik bağımsızlık).
- Saltanatın kaldırılmasının doğrudan nedeni: Lozan'a **iki başlı** gitmemek.

3.6 SEVR İLE LOZAN KARŞILAŞTIRMASI

KONU	SEVR (1920)	LOZAN (1923)
Kim imzaladı?	Osmanlı Hükûmeti (Saltanat Şûrası kararıyla) — dayatma	TBMM Hükûmeti — eşit taraflar arasında müzakere
Toprak	Anadolu parçalandı; Batı Anadolu Yunanistan'a, güney Fransa'ya, Antalya-Konya İtalya'ya; doğuda iki yeni devlet	Misakımillî'ye büyük ölçüde uygun sınırlar; Doğu Trakya Türkiye'de
Ordu	50.700 kişiyle sınırlı	Sınırlama yok
Kapitülasyonlar	Yeniden ve genişletilerek uygulanacak	Tamamen kaldırıldı
Boğazlar	Türk üyesi olmayan komisyon	Başkanı Türk olan komisyon (1936 Montrö ile tam egemenlik)
Ekonomi	Mali komisyon bütçeyi denetleyecek	Düyûn-ı Umûmiye kaldırıldı; borçlar paylaşıldı
Sonuç	Hiç uygulanamadı: ölü doğdu	Bağımsızlığın tescili ; hâlâ yürürlükte

KAVRAMLAR

Müzakere: Karşılıklı görüşme, pazarlık.

İkilik: Aynı işte iki ayrı otoritenin bulunması.

Talimat: Yapılması istenen işleri belirten emir.

Gözlemci: Toplantıya karar yetkisi olmadan katılan temsilci.

Taviz: Ödün.

İktisat: Ekonomi.

3. ÜNİTE • MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

3.6

LOZAN'IN MADDELERİ

KONU	KARAR
Yunanistan sınırı	Meriç sınırı; Doğu Trakya Türkiye'ye, Batı Trakya Yunanistan'a.
Adalar	Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye; diğer Ege adaları Yunanistan'a; On İki Ada İtalya'ya.
Suriye sınırı	1921 Ankara Antlaşması şartları aynen kabul edildi.
Irak sınırı	Anlaşılamadı; 9 ay içinde Türkiye-İngiltere ikili görüşmesine bırakıldı (Musul).
Boğazlar	Başkanı Türk olan uluslararası komisyon ; iki yaka askerden arındırılacak; barışta ticaret gemileri serbest.
Azınlıklar	Hepsi Türk vatandaşı ; İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri hariç mübadele .
Savaş tazminatı	Yunanistan tazminat yerine Karaağaç 'ı verdi.
Osmanlı borçları	Düyyûn-ı Umûmiye kaldırıldı ; borçlar Osmanlı'dan doğan devletlerle paylaşıldı; kâğıt para/Fransız frangıyla ödenecek.
Patrikhane	Ekümenik (evrensel) niteliği ve siyasi yetkisi kaldırıldı; İstanbul'da kaldı.
Kapitülasyonlar	Tamamen kaldırıldı.

Harita 3.6 · Lozan Antlaşması'na göre Türkiye sınırları
Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

Önemi: Yeni Türk devletinin varlığı ve bağımsızlığı **tüm dünyaca** kabul edildi; Sevr tarihe gömüldü; **günümüzde de geçerli**. Misakımillî sınırlarına **tam ulaşamadı** (Musul, Batı Trakya, Boğazlar komisyonu, Hatay); bazı sorunlar sonra Türkiye lehine çözüldü.

İstanbul'un kurtuluşu: Antlaşma onaylandıktan sonra İtilaf altı haftada İstanbul'u boşaltacaktı; 1 Ekim'de protokol imzalandı, yabancı komutanlar Dolmabahçe önünde **Türk bayrağını selamlayıp** ayrıldı. **6 Ekim 1923**'te Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk askeri İstanbul'a girdi; beş yıllık işgal bitti.

3.7

MİLLÎ MÜCADELE'NİN SANATA VE EDEBİYATA YANSIMALARI

TÜR	ESERLER VE SANATÇILAR
Roman	Halide Edip Adivar: Ateşten Gömlek (Millî Mücadele'de yazılan ilk roman), Türk'ün Ateşle İmtihanı (anı) · Yakup Kadri: Yaban (halk-aydın kopukluğu) · Kemal Tahir: Esir Şehrin İnsanları, Yorgun Savaşçı · Samim Kocagöz: Kalpaklılar · Tarık Buğra: Küçük Ağa · Turgut Özakman: Şu Çılgın Türkler
Anı	Nutuk (Mustafa Kemal) · Millî Mücadele Hatıraları (Ali Fuat Cebesoy) · İstiklal Harbimizin Esasları (Kâzım Karabekir)
Şiir	Kemalettin Kamu: Dumlupınar Önünde · Fazıl Hüsnü Dağlarca: Üç Şehitler Destanı · Cahit Külebi: Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda · Nazım Hikmet: Kuvâ-yı Millîye Destanı
Resim · Heykel	Halil Dikmen, Namık İsmail, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Sami Yetik · Heykel: Zühtü Müridoğlu, Nusret Suman, İlhan Koman; Anıtkabir rölyefleri

KAVRAMLAR

Ekümenik: Evrensel; tüm Ortodoksların lideri olma iddiası.

Askerden arındırma: Bir bölgede asker bulundurmama.

3. ÜNİTE MİNİ TEST

3. ÜNİTE · MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

ÜNİTE 3

TEST ÜNİTE 3 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 I. İnönü Zaferi'nden sonra İtilaf Devletleri TBMM'yi Londra Konferansı'na çağırdı, Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması imzalandı ve İstiklal Marşı kabul edildi.

Aşağıdakilerden hangisi I. İnönü Zaferi'nin sonuçlarından biri değildir?

- A) TBMM'nin uluslararası alanda tanınması
- B) Ankara Antlaşması'nın imzalanması
- C) İstiklal Marşı'nın kabul edilmesi
- D) Halkın orduya güveninin artması

2 Tekâlif-i Millîye Emirleri ile her aile bir askeri giydirecek kadar giyecek verecek, halkın elindeki taşıtlar ayda bir kez ordu için çalışacak, yiyecek maddelerinin belirli bir bölümü orduya bırakılacaktı.

Bu emirlerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Ordunun ihtiyaçları yabancı yardımla karşılanmıştır.
- B) Savaş yalnızca cephedeki askerlerle yürütülmüştür.
- C) Millî Mücadele topyekûn bir mücadeleye dönüşmüştür.
- D) Halktan vergi alınmasından vazgeçilmiştir.

3 Sakarya Meydan Savaşı'nda Mustafa Kemal, "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır." emrini vermiştir.

Bu emirle aşağıdakilerden hangisi amaçlanmıştır?

- A) Ordunun geri çekilerek zaman kazanması
- B) Vatanın her karışının sonuna kadar savunulması
- C) Yalnızca belirli bir hattın korunması
- D) Barış görüşmelerinin başlatılması

4 Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar savaş yapılmadan TBMM yönetimine bırakıldı.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- A) Askerî zaferin diplomatik başarıya dönüştürüldüğünün
- B) Millî Mücadele'nin sona ermediğinin
- C) İtilaf Devletleri'nin Sevr'i uyguladığının
- D) Boğazların uluslararası komisyona bırakıldığının

5 Lozan Barış Antlaşması ile kapitülasyonlar tamamen kaldırılmıştır.

Bu karar Türkiye'nin hangi alanda bağımsızlığını güçlendirmiştir?

- A) Askerî
- B) Kültürel
- C) Ekonomik
- D) Dinî

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	B	Ankara Antlaşması Sakarya Zaferi'nin sonucudur (Fransa ile, Ekim 1921).
2. Soru	C	Halkın tüm imkânlarıyla orduya katılması topyekûn savaş demektir.
3. Soru	B	"Satıh bütün vatandır": savunma tek hatta değil, vatanın her yerinde sürecektir.
4. Soru	A	Savaşız kazanım, Büyük Zafer'in masada karşılık bulmasıdır.
5. Soru	C	Kapitülasyonlar yabancılara ekonomik ayrıcalıktı; kaldırılması ekonomik bağımsızlıktır.

ATATÜRK İLKELERİ – CUMHURİYETÇİLİK · MİLLİYETÇİLİK · HALKÇILIK

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.1 ATATÜRK İLKELERİ

Mustafa Kemal Atatürk, inkılap hareketiyle Türk milletini **akıl ve bilimin öncülüğünde çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine** çıkarmayı; **millî egemenliğe** dayanan, **tam bağımsız** bir devlet olarak kalmayı amaçladı. Bu hedeflere ulaşmada **kendi içinde tutarlı ve uyumlu, birbirini tamamlayan** düşünce sistemine **Atatürk İlkeleri** denir. İlkeler Türk milletinin **ihtiyaçlarından** doğdu; Millî Mücadele'nin başından itibaren Türk inkılabının temelini oluşturdu ve farklı alanlardaki inkılaplara yön verdi.

Altı temel ilke: Cumhuriyetçilik · Milliyetçilik · Halkçılık · Devletçilik · Laiklik · İnkılapçılık. Altı ilke **1937**'de anayasaya girdi. Yeni Türk devletinin temel niteliklerini oluşturur ve birbirini tamamlar.

İLKE	TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	İLGİLİ GELİŞMELER
Cumhuriyetçilik	Cumhuriyet: milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve belirli süreler için seçtiği kişiler aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi ("cumhur" = halk, topluluk). Kişî egemenliği yoktur ; millî egemenlik, millî irade ve özgür seçim esastır. Atatürk: "Cumhuriyet demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir." Türk milletinin karakterine en uygun yönetim; vatandaş-devlet hak ve ödevlerini en iyi düzenleyen şekil.	Genelge ve kongrelerde millî iradenin vurgulanması; BMM'nin açılması ; 1921 Anayasası (egemenlik kayıtsız şartsız milletin → cumhuriyetin yasal dayanağı); saltanatın kaldırılması; cumhuriyetin ilanı ; halifeliğin kaldırılması; kadınlara seçme-seçilme hakkı.
Milliyetçilik	Millet: aynı topraklarda yaşayan, dil, tarih, duygu, kültür, ülkü birliği olan topluluk. Milliyetçilik: milletin ve ülkenin çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak. Atatürk'ün millet anlayışında millî kültür esastır ("Aynı kültürden olan insanlardan oluşan toplum"; "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir."). İnsancıl (başka milletlerin huzurunu da düşünür), ırkçılıktan uzak , sınıf ve zümre ayrımını reddeder, birleştirici-bütünleştirici ; dış politikada yayılmacı değil, gerçekçi ve barışçı .	Millî Mücadele'nin kazanılması; Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ; Tevhid-i Tedrisat; Kabotaj Kanunu ; kapitülasyonların kaldırılması; yabancı şirketlerin millîleştirilmesi; İstiklal Marşı.
Halkçılık	Halk: aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip, aynı uyruktaki topluluk. Halkçılık: herkesin eşit vatandaş kabul edilmesi; hiçbir kişi ve gruba ayrıcalık tanınmaması; halkın yararına çalışma. Herkes kanun önünde eşittir ; sosyal adalet , adaletli gelir dağılımı; devlet hizmetlerinden eşit yararlanma. Millî ve özgün bir sistem: "Asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetini unutmamalıyız." Milliyetçiliğin doğal sonucu, cumhuriyetin temel unsuru.	1921 Anayasası; Medeni Kanun ; kadınlara siyasi haklar; Soyadı Kanunu ; lakap ve unvanların kaldırılması ; aşar vergisinin kaldırılması ; ilkokulun parasız-zorunlu olması; sağlık hizmetleri.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Bir **Atatürk sözü** veya bir **gelişme** verilip hangi ilkeyle ilgili olduğu sorulur. Anahtar sözcükler: seçim, egemenlik, millî irade → cumhuriyetçilik; millî kültür, dil, tarih, bağımsızlık → milliyetçilik; eşitlik, ayrıcalık yok, sosyal adalet → halkçılık.
- İlkeler **birbirini tamamlar**: Halkçılık milliyetçiliğin doğal sonucu, cumhuriyetin temel unsurudur; laiklik çağdaşlaşmanın, inkılapçılık gelişmenin aracıdır.

KAVRAMLAR

İlke: Davranışa yön veren temel düşünce, prensip.

Millî irade: Milletin ortak isteği, kararı.

Zümre: Toplum içinde ayrı bir grup, sınıf.

Cumhur: Halk, topluluk.

Ülkü: Ulaşılmak istenen yüce amaç, ideal.

Ayrıcalık: Başkalarında olmayan özel hak, imtiyaz.

ATATÜRK İLKELERİ – DEVLETÇİLİK · LAİKLİK · İNKILAPÇILIK

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.1 DEVLETÇİLİK · LAİKLİK · İNKILAPÇILIK

İLKE	TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	İLGİLİ GELİŞMELER
Devletçilik	Ülkenin kaynaklarını millet yararına kullanmak devletin görevidir. Sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmada izlenecek yolları belirleyen; özel sektörün yapamayacağı büyük yatırımları devletin üstlenmesi esasına dayanan ilke. Planlı, gerçekçi, bağımsız, insancıl ; hiçbir ekonomik görüşe bağlı değil, Türkiye'ye özgü. Özel sektöre destek yetersiz kalınca devlet ekonomiye doğrudan müdahale etti; coğrafi dengesizliklerin giderilmesinde etkili oldu.	1929 Bunalımı sonrası devletçi politika; 1930 Merkez Bankası ; 1934 I. Beş Yıllık Sanayi Planı ; Sümerbank, Etibank; devlet fabrikaları; Toprak Mahsulleri Ofisi.
Laiklik	Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ; dinî inançların devlet yönetiminden ayrı tutulması. Devlet tüm din, inanç ve mezhepler karşısında tarafsız ; kimseyi ayırt etmez, ibadetlere karışmaz. Ancak devlet din kurumuna tamamen ilgisiz değildir : vatandaşın din istismarcılarından korumak için din hizmetlerini düzenler. Hukukta akıl, mantık ve bilim esastır; din, inanç ve ibadet özgürlüğü anayasa güvencesindedir. Hedef: çağdaşlaşmak .	Saltanatın kaldırılması (ilk adım); halifeliğin kaldırılması ; Şerîye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılması; Tevhid-i Tedrisat; Medeni Kanun; tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ; 1928'de "Devletin dini İslam'dır" maddesinin çıkarılması; 1937'de laikliğin anayasaya girmesi.
İnkılapçılık	İnkılap: toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklikler ; çağdaşlaşmayı engelleyen kurumların kaldırılıp yenilerinin kurulması. İnkılapçılık: aklın ve bilimin rehberliğinde sürekli gelişme ve ilerleme ; durağan değil dinamik . Hedef: Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak; bunu yaparken millî kültürden taviz vermemek ("Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür.").	Şapka ve kıyafet; takvim, saat, ölçü, rakam ; Harf İnkılabı ; hafta tatili; Soyadı Kanunu; tüm inkılaplar bu ilkeye dayanır.

4.1 SÖZDEN İLKEYE – ATATÜRK'ÜN SÖZLERİ HANGİ İLKEYİ ANLATIR?

ATATÜRK'ÜN SÖZÜ	İLKE
"Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının sesine uymakta, uymamakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir dine ne bir mezhebe girmeye mecbur edebilir."	Laiklik
"Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir soyun evlatları ve hep aynı cevherin damarlarıdır."	Milliyetçilik (birleştirici, bütünleştirici)
"Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değil, iş bölümü itibarıyla çeşitli mesleklerle ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir."	Halkçılık (sınıf ayrımı yok)
"Prensip olarak devlet ferdin yerine geçmelidir. Fakat ferdin gelişmesi için genel şartları göz önünde bulundurmalıdır."	Devletçilik
"Artık hükûmet ile millet arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükûmet millet ve millet hükûmettir." / "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir."	Cumhuriyetçilik (millî egemenlik)
"Medeniyet yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Hayat ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenilenmesi zorunludur."	İnkılapçılık

LGS RADARI

● **Çıkmış soru analizi:** Laiklik dinsizlik değil, devletin **tarafsızlığı** ve **din-vicdan özgürlüğünün güvencesidir**. Devletçilik özel girişimi yasaklamaz, **tamamlar**; nedeni sermaye yetersizliği + **1929 Bunalımı**.

SALTANATIN KALDIRILMASI · ANKARA'NIN BAŞKENT OLUŞU

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.2 SİYASAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Türk milleti, Mustafa Kemal öncülüğünde **dışarıda işgalcilere karşı bağımsızlığı, içeride millî egemenliği** sağlamak için mücadele etti ve millî hâkimiyete dayanan yeni Türk devletini kurdu. Siyasal inkılaplar, millî egemenliğin **sağlanması ve geliştirilmesine** yönelik adımlardır.

4.2 SALTANATIN KALDIRILMASI (1 KASIM 1922)

Saltanat: ülke yönetiminde bir hanedana mensup hükümdarın egemen olması; yönetim babadan oğula geçer, egemenlik **tek kişidedir**. Millî Mücadele kazanılınca İtilaf Devletleri **Lozan** görüşmelerine **Ankara Hükûmeti ile İstanbul Hükûmetini birlikte** davet etti; Tevfik Paşa Hükûmeti de Ankara'ya birlikte katılmayı teklif etti. Bu tavır TBMM'de tepki çekti. Mustafa Kemal sorunun **kökten çözümü** için saltanatın kaldırılmasını gündeme getirdi; bir grup milletvekilinin önergesiyle 1 Kasım 1922'de kabul edilen kanunla **halifelik ve saltanat birbirinden ayrıldı, saltanat kaldırıldı**.

NEDENİ	SONUÇLARI
İtilaf Devletleri'nin Lozan'a iki hükûmeti de çağırarak ikilik çıkarma girişimi; İstanbul Hükûmeti'nin millî iradeyi tanımaması; millî egemenlik ile saltanatın bağdaşmaması.	Osmanlı Devleti resmen sona erdi ; millî egemenliğin önündeki en önemli engel kalktı; yönetimde iki başlılık bitti, TBMM Hükûmeti milletin tek temsilcisi oldu; Lozan'da ikilik önlendi; halifeliğin siyasi yetkiden ayrılması laiklik yolunda ilk adım . 17 Kasım 1922'de son padişah VI. Vahdettin İngiliz gemisiyle İstanbul'dan ayrıldı; Meclis Abdülmecit Efendi 'yi halife seçti.

4.2 ANKARA'NIN BAŞKENT OLUŞU (13 EKİM 1923)

Lozan'dan sonra İtilaf Devletleri İstanbul'dan çekilince başkent tartışmaları yoğunlaştı. İstanbul stratejik açıdan uygun değildi: **Boğazlar saldırıya açık ve emniyetsizdi**. Dışişleri Bakanı **İsmet (İnönü) Bey** ve bazı milletvekillerinin 9 Ekim 1923'te verdiği "Türkiye Devleti'nin başkenti Ankara'dır." kanun teklifi **13 Ekim 1923**'te kabul edildi.

- » Millî Mücadele'de **Temsil Heyeti**'nin merkezi; Ankara halkı Millî Mücadele'yi destekledi.
- » **23 Nisan 1920**'de BMM burada açıldı; yeni devletin temelleri burada atıldı, Millî Mücadele buradan yönetildi.
- » **Ulaşımı kolay**; ülkenin **ortasında** bulunması başkent **güvenliği** için daha uygun.

Neden İstanbul değil?: Mustafa Kemal, Mayıs 1919'da Vahdettin'le görüşürken padişahın gözlerinin pencereden görünen **düşman gemilerine** kaydığını fark etmişti. 16 Ocak 1923 İzmit demeci: "**Bir geminin topundan telaşa düşecek bir yerde, İstanbul'da, hükûmet merkezi olmaz.**"

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** "Saltanatın kaldırılmasıyla laikliğe ilk adım atıldı" ifadesi **halifeliğin siyasi yetkisinden ayrılmasına** dayanır. Halifelik makamı 1924'e kadar sürdü.
- Ankara'nın seçilme gerekçeleri sorulduğunda **güvenlik (merkezî konum), Millî Mücadele'nin merkezi olması** ve **ulaşım** seçeneklerini arayın; "deniz ticareti" gibi ifadeler çeldiricidir.

KAVRAMLAR

Saltanat: Hükümdarlık; yönetimin bir hanedanda olması.

Hanedan: Aynı soydan gelen hükümdar ailesi.

Halifelik: Hz. Muhammed'den sonra Müslümanların dinî liderliği makamı.

Önerge: Mecliste görüşülmesi için verilen yazılı teklif.

İkilik: İki başlılık; yetkinin iki ayrı makamda olması.

Stratejik: Askerî ve siyasi bakımdan önemli.

CUMHURİYETİN İLANI · HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.2 CUMHURİYETİN İLANI (29 EKİM 1923)

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren egemenliğin millete ait olması gerektiğini vurgulamıştı. 23 Nisan 1920'de BMM'nin açılması ve 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla rejimin adının konması yaklaştı. Lozan görüşmelerinin kesildiği günlerde **1 Nisan 1923**'te seçimlerin yenilenmesine karar verildi; **11 Ağustos 1923**'te **II. TBMM** açıldı. **Fethi (Okyar) Bey** Hükûmeti uyumlu çalışmayıp istifa edince **hükûmet bunalımı** yaşandı.

İLANI ZORUNLU KILAN SORUNLAR	İLANNIN SONUÇLARI
Meclis hükûmeti sistemi nedeniyle yürütme aksıyordu (bakanlar tek tek meclisten seçiliyordu). TBMM başkanının aynı zamanda devlet ve hükûmet başkanı olması sorun yaratıyordu. Devletin adı ve rejimi belirlenmemişti. Yeni hükûmet kurulamıyordu.	Rejim cumhuriyet ; devletin adı Türkiye Cumhuriyeti . Cumhurbaşkanlığı makamı kuruldu → devlet başkanlığı sorunu çözüldü; ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal . Meclis hükûmeti yerine kabine sistemi ; Başbakanlık makamı kuruldu → ilk başbakan İsmet (İnönü) , TBMM başkanı Fethi (Okyar) .

28 Ekim 1923

Çankaya Köşkü'ndeki toplantıda Mustafa Kemal: **"Efendiler, yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz."** İsmet Bey'le anayasa değişikliği önergesi hazırlandı.

29 Ekim 1923

Yasa teklifi TBMM'de **oy birliğiyle** kabul edildi; cumhuriyet ilan edildi.

Doğan çocuğun adı: Abdurrahman Şeref Efendi: "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir, dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz bu, cumhuriyettir. **Doğan çocuğun adıdır.**" → Cumhuriyet, 1921 Anayasası'ndaki millî egemenlik ilkesinin doğal sonucudur.

4.2 HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (3 MART 1924)

Halife seçilen **Abdülmecit Efendi** siyasetten uzak duracak, yalnızca "Müslümanların halifesi" unvanını kullanacaktı. Ancak **cuma selamlıkları** düzenliyor, yazışmalarında **"han"** unvanını kullanıyor, **devlet başkanı gibi** davranıyordu. Bu durum cumhuriyet düzeninden rahatsız olanlara cesaret verdi; İstanbul'da halifenin etrafında toplandılar. Bir grup milletvekilinin teklifiyle 3 Mart 1924'te halifelik kaldırıldı; aynı gün Abdülmecit Efendi ve **bütün Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarıldı**.

- » **Laikliğe geçişte** önemli bir adım atıldı.
- » Yapılacak **inkılapların önündeki** önemli bir engel kaldırıldı.
- » Yönetimde **iki başlılığa** yol açabilecek sorun çözüldü.
- » **Millî egemenlik** anlayışı ve cumhuriyet rejimi güçlendirildi.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Cumhuriyetin ilanının **nedenleri** (hükûmet bunalımı, devlet başkanlığı sorunu, rejimin adı) ile **sonuçları** (kabine sistemi, cumhurbaşkanlığı, başbakanlık) karıştırılmamalı.
- Halifeliğin kaldırılmasının temel gerekçesi: halifenin **siyasi faaliyetleri** ve cumhuriyet karşıtlarının **odak noktası** hâline gelmesi.

KAVRAMLAR

Rejim: Bir devletin yönetim biçimi.

Meclis hükûmeti: Bakanların meclis tarafından tek tek seçildiği sistem.

Oy birliği: Bütün üyelerin aynı yönde oy vermesi.

Han: Hükümdar unvanı.

Kabine: Başbakan ve bakanlardan oluşan hükûmet.

Hükûmet bunalımı: Hükûmetin kurulamaması ya da çalışamaması.

Cuma selamlığı: Padişahın cuma namazına törenle gitmesi.

Odak noktası: Bir şeyin toplandığı merkez.

4.2 3 MART 1924 KANUNLARI

KALDIRILAN / KABUL EDİLEN	YERİNE KURULAN	AMACI VE SONUCU
Halifelik	—	Laiklik yolunda büyük adım; hanedan yurt dışına çıkarıldı.
Şerîye ve Evkâf Vekâleti (Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı)	Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü	Din işleri siyasetin dışına çıkarıldı; laik devlet düzeni için önemli adım.
Erkân-ı Harbiye Vekâleti (Genelkurmay Bakanlığı)	Genelkurmay Başkanlığı	Ordu siyasetten ayrıldı ; askerlik ve siyaset birbirinden ayrı tutuldu.
Tevhid-i Tedrisat Kanunu	Tüm okullar Maarif Vekâleti 'ne bağlandı	Eğitim ve öğretimde birlik ; laik ve millî eğitim (bk. 4.4).

4.2 1924 ANAYASASI'NIN KABULÜ (20 NİSAN 1924)

Anayasa: devletin yönetim biçimini, yasama-yürütme-yargı güçlerinin nasıl kullanılacağını ve vatandaşların temel hak ve ödevlerini belirleyen temel yasa. Osmanlı'nın ilk anayasası **1876 Kanun-ı Esasî**'ydi. Millî Mücadele'nin zor şartlarında **20 Ocak 1921**'de kabul edilen **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu** olağanüstü bir dönem için hazırlanmıştı; vatandaşların **hak ve özgürlüklerine yer verilmemişti**. Zafer ve cumhuriyetin ilanıyla daha kapsamlı bir anayasa ihtiyacı doğdu; yeni anayasa **20 Nisan 1924**'te kabul edildi.

4.2 1924 ANAYASASI'NIN BAZI MADDELERİ

- » Türkiye Devleti bir **cumhuriyettir**.
- » Devletin dini İslam'dır; resmî dili **Türkçe**, başkenti **Ankara**'dır.
- » **Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir**.
- » TBMM milletin **tek ve gerçek temsilcisidir**; millet adına hâkimiyeti kullanır.
- » Mahkemelerde yargılamalar **herkese açıktır**.
- » Cana, mala, ırza, konuta dokunulamaz.
- » Din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese **"Türk"** denir.

4.2 ANAYASADA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

1928

"Devletin dini **İslam**'dır" ibaresi anayasadan çıkarıldı → laiklik.

1934

Kadınlara **milletvekili seçme ve seçilme** hakkı eklendi.

1937

Atatürk ilkeleri anayasaya girdi.

1921 → 1924: 1921'de olduğu gibi 1924 Anayasası'nda da hâkimiyet millete aittir → yönetim şekli **güvence altına** alındı. 1921: olağanüstü dönem, kısa, hak-özgürlük yok, meclis hükûmeti. 1924: cumhuriyet, hak ve özgürlükler, kabine sistemi.

LGS RADARI

- » **Çıkış soru analizi:** 3 Mart 1924 kanunlarının ortak amacı sorulursa: **laik ve çağdaş devlet yapısı**; "din işleri siyaset dışı", "ordu siyaset dışı", "eğitimde birlik" üçlüsü.
- » 1928 ve 1937 değişiklikleri **laiklik**, 1934 değişikliği **halkçılık ve cumhuriyetçilik** ilkeleriyle ilgilidir.

KAVRAMLAR

Anayasa: Devletin temel yapısını ve vatandaş haklarını belirleyen en üst yasa.

Evkâf: Vakıflar.

Yasama: Kanun yapma yetkisi; meclis.

Kanun-ı Esasî: 1876 Osmanlı anayasası.

İbare: Söz, ifade, cümle.

Vekâlet: Bakanlık.

Erkân-ı Harbiye: Genelkurmay; ordunun en üst komuta kurulu.

Yargı: Hukuk kurallarını uygulayan mahkemeler.

Teşkilat-ı Esasiye: 1921 Anayasası.

Güvence: Bir şeyin gerçekleşeceğine dair teminat.

4.3 HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Hukuk: toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü; adalet, güvenlik, huzur ve refahı sağlar. Tanzimat'a kadar Osmanlı hukuku **şer'i ve örfi** olmak üzere ikiye ayrılmıştı; çok uluslu yapı nedeniyle gayrimüslimler ve yabancılar için de farklı uygulamalar vardı: **hukuk birliği yoktu**. Tanzimat'la yapılan yenilikler köklü olmadığından yetersiz kaldı; kadın hakları ve ekonomik hayatı düzenleyen kurallar ihtiyacı karşılamıyor, ceza kanunları kişi güvenliğini sağlamıyordu. Çok uluslu devlet hukuku **ulusal devletle**, monarşiyle özdeşleşen yapı **cumhuriyetle** uyuşmuyordu.

4.3 TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN KABULÜ (17 ŞUBAT 1926)

Medeni hukuk kişi, aile, miras ve eşya konularını; insanın doğumundan ölümüne tüm hukuki ilişkilerini düzenler. Osmanlı'da 1868-1876'da **Ahmet Cevdet Paşa** başkanlığındaki komisyon **Mecelle**'yi hazırlamıştı (İslam hukuku esaslı; daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku). Yetersiz kalınca cumhuriyet döneminde komisyon kuruldu, Avrupa ülkelerinin kanunları incelendi; **İsviçre Medeni Kanunu** Türkçeye çevrilip toplumun yapısına göre düzenlendi. **17 Şubat 1926**'da kabul edildi, **4 Ekim 1926**'da yürürlüğe girdi.

GETİRDİĞİ YENİLİKLER	SONUÇLARI
Evlilikte resmî nikâh zorunlu; tek eşle evlilik ; evliliğe yaş sınırı ; evlenmede kadının rızası zorunlu; kadına da boşanma hakkı ; mirasta kadın-erkek eşit pay; mahkemede şahitlik eşit ; kadına istediği mesleğe girme hakkı .	Aile kurumu yasal güvence altına alındı; sosyal ve ekonomik haklarda kadın-erkek eşitliği ; hukuk birliği ; gayrimüslimler Lozan'daki azınlık haklarından vazgeçti → Avrupa'nın iç işlere karışması engellendi; Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkisi sona erdi.

Neden İsviçre Medeni Kanunu?: Akla ve bilime dayanması; **demokratik ve laik** yapıda olması; sorunlara **pratik** çözümler getirmesi; anlaşılmasının kolay ve **sosyal içerikli** olması; Avrupa'da hazırlanan **en son** medeni kanun olması.

ALINDIĞI ÜLKE	KANUN	YIL
İsviçre	Medeni Kanun · Borçlar Kanunu · Hukuk Usulü Kanunu	1926
İsviçre	İcra ve İflas Kanunu	1932
İtalya	Ceza Kanunu	1926
Almanya	Ticaret Kanunu	1926
Almanya	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu · Deniz Ticaret Kanunu	1929

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Medeni Kanun'un **halkçılık** (eşitlik) ve **laiklik** (hukukun dinden ayrılması) ilkeleriyle ilişkisi; "kadına seçme-seçilme hakkı" Medeni Kanun'la **verilmedi** (1930-34'te ayrı kanunlarla).
- Ülkenin hukukçu ihtiyacı için **1925 Ankara Hukuk Mektebi** açıldı: Cumhuriyet'in ilk yükseköğretim kurumu.

KAVRAMLAR

Şer'i hukuk: Dinî kurallara dayanan hukuk.

Mecelle: Osmanlı'nın İslam hukukuna dayalı medeni kanunu.

Nikâh: Evlenme akdi.

Patrikhane: Ortodoks Hristiyanların dinî merkezi.

Yaptırım: Kurallara uymayanlara uygulanan ceza.

Örfi hukuk: Gelenek ve padişah fermanlarına dayanan hukuk.

Medeni hukuk: Kişi, aile, miras ve eşya ilişkilerini düzenleyen hukuk.

Miras: Ölen kişiden kalan mal ve haklar.

Konsolosluk: Bir devletin yabancı ülkedeki temsilciliği.

Monarşi: Tek kişinin (hükümdarın) egemen olduğu yönetim.

TEVHİD-İ TEDRİSAT · HARF İNKILABI · MİLLET MEKTEPLERİ

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.4 EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Eğitim, insanın yeteneklerini belirlenen amaç doğrultusunda geliştirmesi; **kültür**, toplumun tarihsel süreçte ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı maddi-manevi değerler bütünüdür. Eğitim kültürün aktarıcısıdır. Osmanlı'nın zayıflamasının önemli nedenlerinden biri **eğitim sisteminin yetersizliği**ydi. XVIII. yüzyıl sonundan itibaren Avrupa tarzı yenilikler yapıldı; fakat bu, **farklı eğitim anlayışları** → farklı dünya görüşünde insanlar doğurdu ve **kültürel birliği engelledi**. Çok uluslu yapı millî eğitim sistemine izin vermedi. Cumhuriyetten sonra **eğitimdeki ikiliği kaldırmak** ve inkılaplar için **yetişmiş insan gücü** oluşturmak ilk hedeflerden oldu.

4.4 TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU (3 MART 1924)

Millî Mücadele yıllarındaki **Maarif Kongresi**'nde Mustafa Kemal eğitimin **çağdaş ve millî** olması gerektiğini vurgulamıştı: "Eğitim ve öğretimde birlik olmadıkça aynı fikirde... bireylerden oluşmuş bir millet yapmaya imkân aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?" Kanun 3 Mart 1924'te kabul edildi, 6 Mart'ta yürürlüğe girdi.

KANUNLA YAPILANLAR	SONUÇLARI
Yabancı dilde eğitim veren kolejler ve azınlık okulları dâhil tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlandı ; bu okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya dersleri Türkçe ve Türk öğretmenlerce okutulacak; dini propaganda yasak ; tüm okulların denetimi Bakanlıkta. Bir süre sonra medreseler kapatıldı ; imam-hatip mektepleri ve ilahiyat fakültesi açıldı. 1926'da kız-erkek tüm çocuklar için ilkokul parasız ve zorunlu oldu .	Eğitim ve öğretim birliği sağlandı; farklı eğitim anlayışları kaldırıldı; kültürel birlik yolunda önemli adım; eğitimin planlanması ve denetimi MEB'de; eğitim çağdaş, laik ve millî karakter kazandı.

4.4 HARF İNKILABI (1 KASIM 1928) VE MİLLET MEKTEPLERİ (1 OCAK 1929)

Türkler tarih boyunca **Göktürk, Uygur** ve İslamiyet'ten sonra **Arap** alfabelerini kullandı. Arap harfleri **Türkçenin ses yapısına uygun değildi**; okuma-yazma zordu, okuryazar oranı düşüktü. Millî Eğitim Bakanı **Hamdullah Suphi** başkanlığında komisyon ve **Dil Encümeni** kuruldu; rapor, Türkçeye en uygun harflerin **Latin alfabesinde** olduğunu belirtti. **1 Kasım 1928'de** yeni Türk harfleri kanunu kabul edildi, 3 Kasım'da yürürlüğe girdi. Mustafa Kemal yurt gezilerinde **kara tahta başına geçerek** alfabeyi öğretti; 24 Kasım 1928'de Meclis ona **"Başöğretmen"** unvanı verdi.

Millet Mektepleri (1 Ocak 1929): yeni harfleri öğretmek ve okuryazarlığı artırmak için açıldı; **16-45 yaş** arası tüm vatandaşlara kurslar; ilk yıl **bir milyondan fazla** kayıt. Okuma-yazma dışında **vatandaşlık, sağlık bilgisi, hesap ve ölçüler** dersleri de verildi.

Harf inkılabı'nın sonuçları: Okuryazar oranı arttı; **konuşma ve yazı dili** arasındaki uyumsuzluk kalktı; millî kültür ve Türk dilinin gelişmesine katkı; Batı uygarlığıyla alfabe uyumu.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Tevhid-i Tedrisat'ın amacı olarak **"eğitimde birlik, kültürel birlik, laik-millî eğitim"**; "azınlık okullarının kapatılması" **yanlış** (kapatılmadı, denetime alındı).
- Millet Mektepleri'nin **halkçılık** (herkese eğitim) ve **inkılapçılık** ilkeleriyle ilişkisi; Millet Mektepleri mezun verileri (1928-1937: 1.451.759 kişi) tablo sorusu olarak gelebilir.

KAVRAMLAR

Tevhid-i Tedrisat: Öğretimin birleştirilmesi; eğitim birliği.

Medrese: Osmanlı'da dinî ağırlıklı eğitim kurumu.

Encümen: Komisyon, kurul.

Maarif: Eğitim, millî eğitim.

Kolej: Yabancı dilde eğitim veren özel okul.

Alfabe: Bir dilin seslerini gösteren harfler dizisi.

TÜRK TARİH KURUMU · TÜRK DİL KURUMU · ÜNİVERSİTE REFORMU

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.4 TÜRK TARİH KURUMU (15 NİSAN 1931)

Millî kültür, bir toplumu diğerlerinden farklı kılan değerler bütünüdür; oluşmasında ve aktarılmasında **dil ve tarih** temel yere sahiptir. Osmanlı'da çok uluslu yapı nedeniyle **millî bir tarih anlayışı** oluşmamış, tarih çalışmaları İslam tarihi ve Osmanlı hanedanıyla sınırlı kalmıştı; Türklerin İslamiyet öncesi tarihi ve uygarlığa katkıları araştırılmamıştı. Bazı yabancı tarihçiler Türk milletiyle ilgili **ön yargılı ve haksız iddialarda** bulunuyordu. Mustafa Kemal bu iddialara **bilimsel araştırmalarla** cevap verilmesini istedi.

28 Nisan 1930

Mustafa Kemal'in talimatıyla **Türk Tarihini Tetkik Heyeti** oluşturuldu.

15 Nisan 1931

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla yeniden teşkilatlandırıldı (Türk tarihi araştırmalarına resmî nitelik).

1935

"Türk Tarih Araştırma Kurumu", sonra **Türk Tarih Kurumu**; yayını: adını Atatürk'ün koyduğu **"Belleten"** dergisi.

4.4 TÜRK DİL KURUMU (12 TEMMUZ 1932)

Dil, millî kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında en güçlü araçtır. Türkçe farklı dönemlerde yabancı dillerden kelime ve tamlamalar almış; bu, **halk ile saray-aydınlar arasında iletişim kopukluğuna** yol açmıştı. Osmanlı'nın son döneminde sadeleştirme çalışmaları sonuç vermedi. Amaç: Türk dilinin zenginliğini ortaya çıkarmak, onu yabancı dillerin etkisinden kurtarmak ve **bilim dili** hâline getirmek.

12 Temmuz 1932

Atatürk'ün talimatıyla **Türk Dili Tetkik Cemiyeti** kuruldu.

26 Eylül – 4 Ekim 1932

I. Türk Dili Kurultayı, Dolmabahçe Sarayı; çalışmalar programa bağlandı; **26 Eylül = Dil Bayramı**.

1934 / 1936

Kurultaylarda önce "Türk Dili Araştırma Kurumu", sonra **Türk Dil Kurumu** adını aldı. Göktürk Kitabeleri'nin ilk iki cildi Atatürk'ün sağlığında yayımlandı.

Atatürk ve dil: "Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî duygunun gelişmesinde başlıca etkidir." Atatürk, **mirasının bir bölümünü TDK ve TTK'ya bağışladı** → millî kültüre verdiği önem. Dil ve tarih çalışmaları **millî kimliği** oluşturdu, millî birlik ve beraberliği güçlendirdi.

4.4 ÜNİVERSİTE REFORMU (1933)

Osmanlı'dan kalan tek yükseköğretim kurumu **Darülfünun**, beklentileri karşılamıyordu. Mustafa Kemal'in talimatıyla İsviçreli eğitim bilimci **Prof. Albert Malche** 1932'de Darülfünun'u inceleyip rapor hazırladı. Rapor doğrultusunda Darülfünun kaldırıldı; **1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi** açıldı. Aynı yıl Ankara'da **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, 1936'da **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi** kuruldu. Tanınmış yabancı bilim insanları ülkeye davet edildi; Türk öğrenciler yükseköğrenim için yurt dışına gönderildi.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** TTK ve TDK **milliyetçilik** ilkesiyle; "yabancı tarihçilerin iddialarına bilimsel cevap" ifadesi **millî tarih bilinci** esasıyla ilişkilidir.
- Kronoloji tuzağı: Cumhuriyet'in **ilk** yükseköğretim kurumu **1925 Ankara Hukuk Mektebi**; İstanbul Üniversitesi **1933**; DTÇF **1936**.

KAVRAMLAR

Millî kültür: Bir milleti diğerlerinden ayıran değerler bütünü. **Tetkik:** İnceleme, araştırma.

Cemiyet: Dernek, topluluk.

Belleten: TTK'nın Atatürk'ün adlandırdığı bilimsel dergisi.

GÜZEL SANATLAR VE SPOR · EĞİTİM-KÜLTÜR ÖZET

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.4 GÜZEL SANATLAR VE SPORDAKİ GELİŞMELER

Sanat, toplumun çağdaşlaşmasında önemli yere sahiptir. Atatürk uzun yıllar ihmal edilen güzel sanatlara özel ilgi gösterdi; **millî kültür unsurlarıyla çağdaş sanat anlayışını** birleştiren özgün eserler üretilmeye başlandı.

ALAN	GELİŞMELER
Müzik	Muzıka-yı Hümâyûn → Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ; yetenekli gençler müzik eğitimi için Avrupa'ya; müzik öğretmenini yetiştirmek için Ankara'da Musiki Muallim Mektebi ; 1936'da Millî Musiki ve Temsil Akademisi (müzik, opera, tiyatro; Batı'nın ünlü sanatçılarından yararlandı).
Resim-Heykel	Sanayi-i Nefise Mektebi → Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ; yurt dışında eğitim görenler Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Resim İş Bölümü kurdu; 1937 'de İstanbul'da Türkiye'nin ilk Resim Galerisi ; yurdun çeşitli yerlerinde Türk büyüklerinin anıt ve heykelleri .

1922

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kuruldu → spor dallarının yaygınlaştırılması.

1924

Paris Olimpiyatları: Türk sporcular ilk kez olimpiyatlara katıldı.

1926 / 1932-33

Beden eğitimi kursları; Ankara'da ortaokullara öğretmen yetiştirmek için **Beden Terbiyesi Şubesi**.

20 Haziran 1938

19 Mayıs, TBMM tarafından **Gençlik ve Spor Bayramı** kabul edildi.

Spor ve millî şeref: Atatürk'ün Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a mektubu (12 Kasım 1931): pehlivanın "**Ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürüm.**" sözünü Türk sporcularına **meslek düsturu** olarak kaydetti. Atatürk sporu Türk inkılabının **tamamlayıcı unsuru, vatani bir görev** saydı.

4.4 EĞİTİM-KÜLTÜR İNKILAPLARI – ÖZET TABLO

GELİŞME	TARİH	AMAÇ / SONUÇ	İLKE
Tevhid-i Tedrisat Kanunu	3 Mart 1924	Eğitim birliği; laik, millî eğitim	Laiklik, milliyetçilik
İlkokulun parasız ve zorunlu olması	1926	Herkese eğitim	Halkçılık
Harf inkılabı	1 Kasım 1928	Okuryazarlık; Batı ile uyum	İnkılapçılık, milliyetçilik
Millet Mektepleri	1 Ocak 1929	Yetişkinlere okuma-yazma	Halkçılık
Türk Tarih Kurumu	15 Nisan 1931	Millî tarih bilinci	Milliyetçilik
Türk Dil Kurumu	12 Temmuz 1932	Türkçeyi geliştirme, bilim dili	Milliyetçilik
Üniversite Reformu (İstanbul Üniv.)	1 Ağustos 1933	Çağdaş, bilimsel yükseköğretim	İnkılapçılık
Gençlik ve Spor Bayramı (19 Mayıs)	20 Haziran 1938	Gençliğe ve spora önem	—

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi**: Sanat ve spor gelişmelerinde "**çağdaşlaşma + millî kültürü koruma**" ikilisi birlikte vurgulanır; "Batı sanatını aynen alma" ifadesi yanlış çeldiricidir.
- 1924 Paris Olimpiyatları'na katılım **uluslararası alanda varlık gösterme**; Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı **sporun yaygınlaştırılması** amacı taşır.

ŞAPKA VE KIYAFET · TEKKE, ZAVİYE VE TÜRBELER

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.5 TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Toplumsal inkılaplarla Batı toplumlarıyla uyum sağlanarak **çağdaş bir toplum yapısı** oluşturulmak; toplumsal hayat düzenlenip toplum **millî, çağdaş ve laik** bir yapıya kavuşturulmak istendi.

4.5 ŞAPKA KANUNU (25 KASIM 1925) VE KIYAFETTE DEĞİŞİKLİK

Osmanlı'da kılık kıyafette **birlik yoktu**; insanlar dinlerine, milliyetlerine, mesleklerine, şehirli-köylü oluşlarına göre giyiniyordu; bu karmaşaya yol açıyordu. **II. Mahmut** memurlara **fes**, ceket ve pantolon zorunluluğu getirmiş; fes zamanla modernleşmenin simgesi sayılmıştı. Millî Mücadele'de fesin yerini **kalpak** aldı. Mustafa Kemal **24 Ağustos 1925**'te **Kastamonu** seyahatinde şapka giyerek halka tanıttı; olumlu karşılınca **25 Kasım 1925**'te "Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun" kabul edildi; memurların fes giymesi yasaklandı, şapka zorunlu oldu.

» **3 Aralık 1934** — Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun:

din görevlileri ibadet yerleri dışında dinî kıyafetle dolaşamayacak; **Diyanet İşleri Başkanı, Rum ve Ermeni Patriği** gibi yüksek din görevlileri yasağın dışında.

» Kadın kıyafeti için düzenleme **yapılmadı**; konu zamanın akışına bırakıldı.

» Sonuç: çağdaş görünüm, kıyafet karmaşasının önlenmesi, **millî birlik ve beraberlik** duygusunun güçlenmesi.

Atatürk'ün sözü: "Medenî ve uluslararası kıyafet, bizim için, çok cevherli milletimiz için lâyık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz... başta kenarlıklı serpuş. Bu serpuşun ismine **şapka** denir." (1925)

4.5 TEKKE, ZAVİYE VE TÜRBELERİN KAPATILMASI (30 KASIM 1925)

Tekke (dergâh): tarikat mensuplarının barındığı, ibadet ve tören yaptığı yer; küçüğüne **zaviye** denir. **Türbe**: ünlü bir kişinin mezarının bulunduğu yapı. Tekke ve zaviyeler Selçuklu ve Osmanlı döneminde Anadolu'nun **Türkleşmesi ve İslamlaşmasında** önemli rol oynamıştı. Ancak son dönemde görevlerini yapamaz hâle geldiler; cumhuriyetin yeniliklerine **direndiler**, ülke güvenliğini tehdit eden siyasi olaylara karıştılar. Türbeler **hurafelerin** üretildiği, dinî duyguların sömürüldüğü yerlere dönüştü. 30 Kasım 1925'te kanunla kapatıldı; **türbedarlık, şeyhlik, dervişlik, dedelik, seyitlik, babalık, emirlik, müritlik** gibi unvanlar yasaklandı.

Sonuç: Toplumsal alanda **laikleşme** adına önemli adım; halkın dinî duygularının **kötüye kullanılması** engellendi. İlke: **Laiklik**.

LGS RADARI

- » **Çıkmış soru analizi:** Kıyafet düzenlemesinin amacı "**toplumda birlik, çağdaş görünüm**"; "kadın kıyafetine düzenleme getirildi" ifadesi **yanlıştır**.
- » Tekke ve zaviyelerin kapatılma gerekçesi **asıl amaçtan sapma + hurafe + yeniliklere direnç**; tarihî katkıları (Türkleşme-İslamlaşma) inkâr edilmez.

KAVRAMLAR

Fes: Osmanlı'da II. Mahmut'la yaygınlaşan başlık.

Kisve: Kıyafet, giysi.

Tarikat: Tasavvuf yolunu izleyen topluluk.

Türbe: Ünlü bir kişinin mezarının bulunduğu yapı.

Mürit: Bir şeyhe bağlı tarikat üyesi.

Kalpak: Millî Mücadele'de kullanılan kürk başlık.

Serpuş: Başlık.

Tekke / Zaviye: Tarikat mensuplarının toplandığı yer / küçüğü.

Hurafe: Dinle ilgisi olmayan batıl inanç.

Türbedar: Türbeye bakan görevli.

4.5 ULUSLARARASI TAKVİM, SAAT, RAKAM VE ÖLÇÜ BİRİMLERİNİN KABULÜ

Osmanlı'da çok uluslu yapı nedeniyle **birden fazla takvim, saat, ağırlık ve uzunluk ölçüsü** kullanılıyordu. Bu durum toplumsal hayatta ve ticarete **karışıklığa** yol açıyor, Batılı devletlerle ticari ve kültürel ilişkileri olumsuz etkiliyordu. Batı ile **uyum** sağlamak için değişiklikler gündeme geldi.

26 Aralık 1925

Alaturka saat yerine uluslararası saat: gün 24 saat, başlangıç gece yarısı. Aynı gün **hicri ve rumi takvim** yerine **miladi takvim**.

1928

Arap rakamları kaldırıldı, uluslararası rakamlar kabul edildi.

26 Mart 1931

Arşın, endaze, kulaç → **metre** sistemi; okka, dirhem, kantar → **kilogram** (miligramdan tona).

27 Mayıs 1935

Hafta tatili cuma yerine **cumartesi öğleden sonra ve pazar**.

Sonuç: Ülke içinde **birlik** sağlandı; Batı ile ticari ilişkilerdeki uyumsuzluklar kalktı; **dış ticaret kolaylaştı**. İlke: **inkılapçılık** (çağdaşlaşma).

4.5 SOYADI KANUNU (21 HAZİRAN 1934)

Osmanlı'da ve cumhuriyetin ilk yıllarında insanları ayırt etmek için **lakaplar, unvanlar, meslekler, doğum yeri** kullanılıyordu; bu, **nüfus kayıtları, askere alma, tapu ve miras** işlemlerinde karışıklığa yol açıyordu. 21 Haziran 1934'te kabul edilen kanuna göre herkes iki yıl içinde bir soyadı alacaktı.

- » Her Türk öz adından başka **soyadı** da taşımaya mecburdur; öz ad önde, soyadı sonda.
- » Soyadları **Türk dilinden** alınır; yabancı ırk ve millet isimleri kullanılamaz.
- » **Rütbe ve memuriyet** bildiren, edebe aykırı, gülünç veya hakaret içeren soyadları kullanılamaz.

24 Kasım 1934

TBMM, Mustafa Kemal'e **"Atatürk"** soyadını verdi; başkasına verilmesi yasaklandı.

26 Kasım 1934

Lakap ve Unvanların Kaldırılması: ağa, hafız, molla, efendi, bey, paşa, hazretleri kaldırıldı.

24 Aralık 1934

Soyadı Nizamnamesi (seçimi kolaylaştırmak için).

Sonuç: Soyadı Kanunu ile **millî kimlik** yolunda adım atıldı; lakap ve unvanların kaldırılmasıyla insanları sınıflandıran anlayış sona erdi, **toplumsal eşitsizlik** giderildi. İlke: **Halkçılık** (eşitlik) ve milliyetçilik (Türkçe soyadı).

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Takvim-saat-ölçü değişikliğinin amacı sorulursa **"Batı ile ticari-kültürel uyum + ülke içinde birlik"**; "dinî nedenler" çeldiricidir.
- Lakap ve unvanların kaldırılması **doğrudan halkçılık** ilkesiyle ilgilidir (ayrıcılıkların kaldırılması).

KAVRAMLAR

Alaturka saat: Günün güneşin batışıyla başladığı eski saat sistemi.

Rumi takvim: Osmanlı'da mali işlerde kullanılan güneş takvimi.

Arşın / Endaze: Eski uzunluk ölçüleri.

Metrik sistem: Metre ve kilograma dayanan uluslararası ölçü sistemi.

Unvan: Kişinin makamını, rütbesini gösteren ad (paşa, bey...).

Hicri takvim: Hz. Muhammed'in hicretini başlangıç alan ay takvimi.

Miladi takvim: Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç alan uluslararası takvim.

Okka / Dirhem: Eski ağırlık ölçüleri.

Lakap: Kişiye özelliğinden dolayı takılan ad.

Nizamname: Tüzük, yönetmelik.

TÜRK KADININA VERİLEN HAKLAR · TOPLUMSAL İNKILAPLAR ÖZET

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.5 TÜRK KADININA VERİLEN HAKLAR

Türk kadını Millî Mücadele'de **cephede ve cephe gerisinde** önemli görevler üstlendi. Mustafa Kemal, kadınların erkeklerle **aynı hak ve özgürlüklere** sahip olmasıyla toplumun gelişeceğini; demokrasi için kadının **toplumsal ve siyasi hayatta** yer alması gerektiğini düşünüyordu.

17 Şubat 1926

Medeni Kanun: sosyal ve ekonomik hayatta kadın-erkek eşitliği (miras, boşanma, şahitlik, meslek).

1927-1928

Karma eğitime geçildi; kadınlar erkeklerle aynı eğitimi alma hakkı kazandı; meslek okullarını bitiren kızlar çalışma hayatına girdi.

3 Nisan 1930

Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı.

26 Ekim 1933

Muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı.

5 Aralık 1934

Milletvekili seçme ve seçilme hakkı. 1935 seçimlerinde kadınlar oy kullandı; **18 kadın milletvekili** TBMM'ye girdi.

Karşılaştırma: Kadınlara seçme-seçilme hakkını Türkiye'den **daha sonra** veren Avrupa ülkeleri: **Fransa 1944, İtalya 1945, Belçika 1948, Yunanistan 1952, İsviçre 1971**. Türk kadını dünyadaki birçok kadından önce siyasi haklara kavuştu.

Önemi: Kadın hakları **demokrasinin geliştirilmesi** ve siyasi alanda **kadın-erkek eşitliği** açısından önemlidir. İlkeler: **Halkçılık** (eşitlik), **cumhuriyetçilik** (seçime katılım), **inkılapçılık**.

4.5 TOPLUMSAL İNKILAPLAR – ÖZET TABLO

GELİŞME	TARİH	AMAÇ	İLKE
Şapka Kanunu	25 Kasım 1925	Kıyafette birlik, çağdaş görünüm	İnkılapçılık
Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması	30 Kasım 1925	Hurafeleri önleme, din istismarını engelleme	Laiklik
Uluslararası saat ve miladi takvim	26 Aralık 1925	Batı ile uyum	İnkılapçılık
Uluslararası rakamlar	1928	Batı ile uyum	İnkılapçılık
Ölçü ve tartı birimleri (metre, kg)	26 Mart 1931	Ticarette birlik	İnkılapçılık
Soyadı Kanunu	21 Haziran 1934	Resmî işlerde karışıklığı önleme	Halkçılık
Lakap ve unvanların kaldırılması	26 Kasım 1934	Ayrıcalıkları kaldırma	Halkçılık
Bazı kisvelerin giyilemeyeceği	3 Aralık 1934	Dinî kıyafetin ibadet yeri dışında giyilmemesi	Laiklik
Kadınlara milletvekili seçme-seçilme	5 Aralık 1934	Siyasi eşitlik	Halkçılık, cumhuriyetçilik
Hafta tatili (cumartesi-pazar)	27 Mayıs 1935	Batı ile uyum	İnkılapçılık

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Kadın hakları kronolojisi (**1930 belediye → 1933 muhtarlık → 1934 milletvekili**) sık sorulur; "Medeni Kanun'la siyasi hak verildi" **yanlıştır**.
- Türkiye ile Avrupa ülkelerinin tarihlerini karşılaştıran sorularda çıkarım: Türk kadını siyasi haklara **birçok Avrupa ülkesinden önce** kavuştu.

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ · MİSAK-I İKTİSADİ · TARIM

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.6 EKONOMİK ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Osmanlı'nın son dönemi kaybedilen savaşlarla geçti; sürekli toprak kaybı, tarım-ticaret-sanayinin gelişmemesi ekonomiyi zayıflattı. I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele şehirlerin **altyapısını ve ulaşım ağını** kullanılamaz hâle getirdi; üretecek nüfusun bir bölümü kaybedildi. Siyasi bağımsızlığın ardından **millî ve bağımsız ekonomi** için kalkınma hamlesi başlatıldı.

4.6 TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ (17 ŞUBAT – 4 MART 1923, İZMİR)

Lozan görüşmelerinin kesildiği dönemde Mustafa Kemal'in isteğiyle İzmir'de toplandı. Çiftçi, sanayici, tüccar ve işçilerden oluşan **1135 delege** katıldı; başkan **Kâzım Karabekir**. Amaç: ekonomik durumu belirlemek, kalkınma adımlarını tespit etmek, **millî ve bağımsız ekonomi** politikası oluşturmak. Mustafa Kemal: "**Siyasi, askerî zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa... az zamanda söner.**"

KONGREDE ALINAN KARARLAR	KONGREDE ALINAN KARARLAR (devam)
Çiftçiden alınan aşar vergisi kaldırılmalı. Ulaşım geliştirilmeli, üreticiye ucuzlatılmalı. Yerli malı kullanımı teşvik edilmeli. Hayvancılık geliştirilmeli. Tarım araçları fabrikası açılmalı; tarım araçları gümrükten muaf olmalı. Özel teşebbüsü desteklemek için millî bankalar kurulmalı.	Ham maddesi yurt içinde bulunan sanayi dalları kurulmalı. Yabancı sermaye denetim altında olmalı, tekel oluşturmamalı. Ormanlar korunmalı, madenler millî menfaatle işletilmeli. Kabotaj hakkı Türk bayraklı gemilere verilmeli. Gümrük vergileri yerli sanayiye ve tarımı koruyacak şekilde düzenlenmeli.

Misak-ı İktisadi: Kongrede kabul edilen **Misak-ı İktisadi (Ekonomi Andı)**, Misakımillî'yi tamamlayan, halkın iktisadi bakış açısını belirleyen kararlardır: "Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalatta **israftan kaçar.**" → **tasarruf**, yerli malı, **ekonomik bağımsızlıktan taviz vermeme**, dışa bağımlılığı kaldırma.

4.6 TARIM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Halkın büyük bölümü kırsalda yaşıyor ve tarımla uğraşıyordu; ekonominin temeli tarımdı. **1925'te aşar vergisi kaldırıldı** → çiftçinin yükü azaldı. Ucuz ve kaliteli **tohum-fidan**; sulama, gübre ve teknik eğitimde devlet yardımı; topraksız köylüye **toprak dağıtımı**; **Ziraat Bankası** ile kredi; ziraat mühendisi için **1925 Ankara Ziraat Mektebi**; tarım tekniği okulları; modern tarımı öğretmek için **Atatürk Orman Çiftliği** gibi örnek çiftlikler; **makineleşme**; alet-makine-gübre için **Türkiye Ziraat Kurumu**; ürünü iyi pazarlamak için **Tarım Kredi Kooperatifleri**.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** İzmir İktisat Kongresi kararlarında aranan ortak fikir: **ekonomik bağımsızlık, millî ekonomi, özel girişimin desteklenmesi**. Kongre, Lozan'da ekonomik bağımsızlık konusunda **taviz verilmeyeceğinin** göstergesidir.
- Aşar vergisinin kaldırılması **halkçılık**; Kabotaj Kanunu **milliyetçilik** (bağımsızlık) ile ilişkilendirilir.

KAVRAMLAR

İktisat: Ekonomi.

Aşar: Osmanlı'da çiftçiden alınan onda bir ürün vergisi.

Kabotaj: Bir ülkenin kendi limanları arasında taşımacılık hakkı.

Gümrük vergisi: Sınırdan geçen mallardan alınan vergi.

Kredi: Geri ödenmek üzere verilen borç para.

Delege: Bir topluluğu temsil etmek üzere gönderilen kişi.

Misak-ı İktisadi: Ekonomi andı; millî ekonomi kararları.

Tekel: Bir malın üretim ve satışının tek elde olması.

Kooperatif: Ortak çıkar için kurulan ekonomik birlik.

Ham madde: İşlenmemiş üretim maddesi.

SANAYİ · TİCARET · DENİZCİLİK · 1929

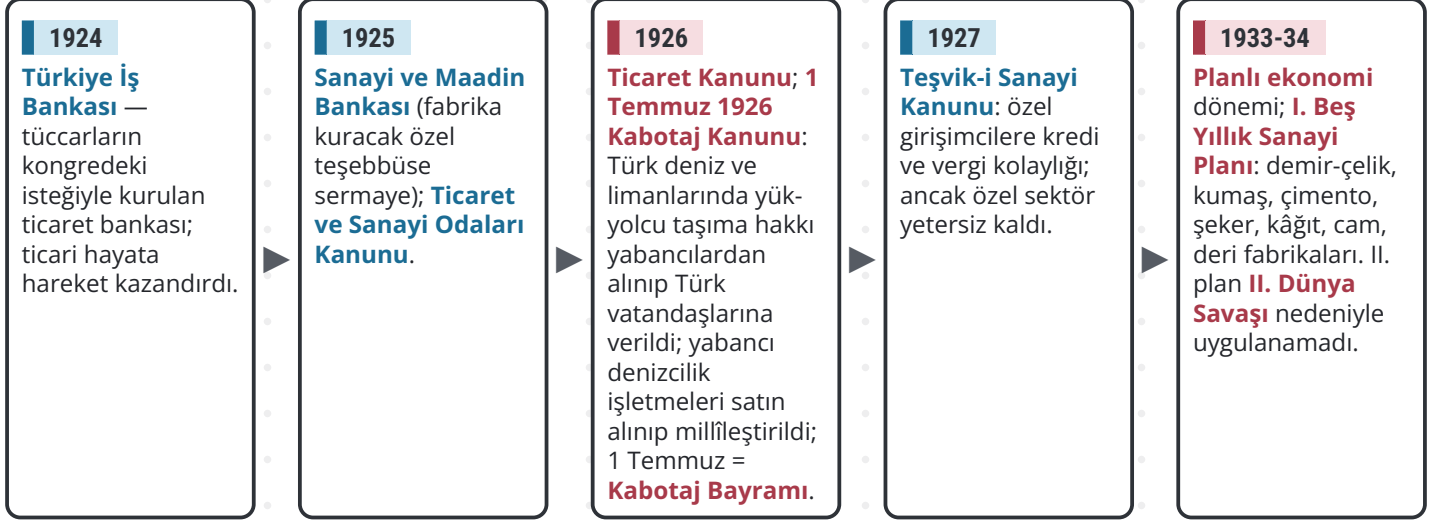
BUNALIMI

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.6 SANAYİ, TİCARET VE DENİZCİLİK ALANINDA GELİŞMELER

Osmanlı'nın son döneminde modern sanayi azdı; sanayi ürünleri dışarıdan alınıyordu ve Türk girişimcilerde **sermaye yoktu**. Mustafa Kemal sanayileşmeyi **millî bir dava** saydı. Kongre kararlarına uygun olarak önce özel sektör desteklendi; beklenen yatırım gelmeyince devlet **ağır sanayi yatırımlarını** kendisi üstlendi.

4.6 1929 DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

1929'da **New York Borsası**'nın çökmesiyle ABD'de başladı; temel neden **üretim-tüketim dengesizliği** (aşırı üretim). Sanayileşmiş ülkelerde işsizlik ve evsizlik arttı; inşaat durdu; tarım ürünü fiyatları çok düştü; bankalar battı; para azalınca **takasa** yönelindi. **Türkiye**: halk tarımla geçiniyor, ihracat tarım ürünlerine dayanıyordu → fiyatlar düşünce **ihracat ve döviz geliri azaldı**; ithal sanayi ürünleri pahalalandı → **cari açık** arttı; petrol pahalalanınca makineli tarım yapılamaz oldu; **dış borçlar** ödenemeyince yeniden yapılandırıldı.

4.6 ALINAN TEDBİRLER

- » **1930 Merkez Bankası** kuruldu.
- » **1934 I. Beş Yıllık Sanayi Planı** uygulandı.
- » Bazı tüketim mallarının **ithalatı yasaklandı**, gümrük vergileri artırıldı.
- » **Toprak Mahsulleri Ofisi** ve **Petrol Ofisi** açıldı.
- » **Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti** kuruldu; yerli malı teşvik edildi; halkta **tasarruf bilinci** oluşturulmaya çalışıldı.

Sonuç: Bunalımın etkisiyle Türkiye ekonomide **devletçilik** ilkesine ağırlık verdi. Devletçiliğe geçişin iki nedeni: **özel sektörün sermaye yetersizliği + 1929 Bunalımı**.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** "Teşvik-i Sanayi Kanunu'na rağmen sanayileşme sağlanamadı → devlet ekonomiyeye doğrudan müdahale etti" ifadesi **devletçiliğe** geçişin gereğesidir.
- Kabotaj Kanunu = **ekonomik bağımsızlık + milliyetçilik**; Merkez Bankası ve TMO = **devletçilik**.

KAVRAMLAR

Sermaye: İş kurmak için gereken para, anapara.

Maadin: Madenler.

Ağır sanayi: Demir-çelik, makine gibi temel sanayi dalları.

Takas: Mal karşılığı mal değişimi.

Teşvik: Özendirme, destekleme.

Millileştirme: Yabancıların elindeki işletmeleri devlete/ millete geçirme.

Borsa: Hisse senedi ve malların alınıp satıldığı piyasa.

Cari açık: İthalatın ihracattan fazla olması.

4.7 SAĞLIK ALANINDAKİ GELİŞMELER

Uzun savaşlar halkı yoksullaştırmış, hastalıkları artırmıştı: **verem, sıtma, çiçek, veba** gibi bulaşıcı hastalıklar ölümlere yol açıyordu; mali kaynak ve ilaç üretimi yetersizdi, sağlıkta **dışa bağımlılık** vardı. Atatürk, sağlık hizmetlerinin **devlet görevi** olarak ele alınmasını istedi: salgınlarla mücadele, düşmanla savaş kadar önemliydi.

1920

Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) kuruldu; bakan **Dr. Refik Saydam**. İllerde **sağlık müdürlükleri**, ilçelerde **hükûmet tabiplikleri**; büyük şehirlerde **numune hastaneleri**; tıp fakülteleri ve sağlık meslek liseleri.

1930

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu: halkın sağlığını korumak devletin görevi; bulaşıcı hastalıklarla mücadele için **Hıfzıssıhha Müessesesi** (millî imkânlarla **aşı ve serum**). Dispanserler, sanatoryumlar, veremle mücadele, seyyar tedavi teşkilatı; yatağa bağımlı hastalara evde **ücretsiz** bakım.

YIL	HASTANE	DOKTOR	DOKTOR BAŞINA KİŞİ
1923	86	554	19.860
1925	167	728	16.480
1930	176	1.182	12.200
1935	182	1.625	9.270
1940	198	2.387	7.420

Veriyi okuma: Tablo yorumu: 17 yılda hastane sayısı **iki katından fazla**, doktor sayısı **dört katından fazla** arttı; doktor başına düşen kişi sayısı **azaldı** → sağlık hizmeti yaygınlaştı. "Hastane sayısının artması hastalıkların arttığını gösterir" çıkarımı **yanlıştır**.

4.7 KIZILAY

1868

Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti: savaşta yaralanan askerlere **ayrım gözetmeden** yardım.

1877

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti.

1923

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti.

1935

Atatürk'ün teklifiyle **Türkiye Kızılay Cemiyeti**; bugünkü adı **Türk Kızılay**.

Türkiye'nin taraf olduğu tüm savaşlarda görev alan Kızılay, kimliğine bakmaksızın yaralı ve hasta askerleri tedavi etti, sivil halkın bakımına yardım etti. Günümüzde doğal afet ve savaşlarda toplumun **gıda, giyecek, sağlık, barınma** ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır; ulusal ve uluslararası faaliyetlerini sürdürür.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile ilgili metinlerden "**toplum sağlığını korumak**", "**sağlık hizmetini devlet kontrolüne almak**" yargılarına ulaşılır.
- Sağlık verileri tablo/grafik olarak sorulur; **oran hesabı** (iki katı, yarısı) ve **eğilim** (artış/azalış) yorumu istenir.

KAVRAMLAR

Sıhhiye: Sağlık işleri.

Numune hastanesi: Örnek, model hastane.

Dispanser: Ayakta tedavi veren küçük sağlık kurumu.

Serum: Hastalıklara karşı koruyucu-tedavi edici sıvı.

Hilal-i Ahmer: Kızılay'ın eski adı.

Muavenet-i İctimaiye: Sosyal yardım.

Hıfzıssıhha: Sağlığı koruma; koruyucu hekimlik.

Sanatoryum: Verem hastalarının tedavi edildiği kurum.

Seyyar: Gezici, yer değiştiren.

Salgın: Bir hastalığın hızla yayılması.

NUTUK · GENÇLİĞE HİTABE · ONUNCU YIL NUTKU

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

4.8 CUMHURİYETİN SAĞLADIĞI KAZANIMLAR VE ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ

4.8 NUTUK

Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'den başlayarak **1919-1927** arası olayları anlattığı eseri; "Büyük Nutuk" veya "Söylev" de denir. "**1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım.**" sözleriyle başlar, **Gençliğe Hitabe** ile biter. Atatürk Nutuk'u **15-20 Ekim 1927**'de TBMM salonunda **6 günde** okudu. Millî varlığı bittiği sanılan bir milletin bağımsızlığını nasıl kazandığını, millî ve çağdaş devletin nasıl kurulduğunu anlatır; olayları **belgelerle** değerlendirir → dönemin **ana kaynağı**; birçok dile çevrilmiş **evrensel** bir eserdir.

Gençliğe Hitabe: "Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir... Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur." Atatürk cumhuriyeti **gençlere emanet** etti. Cumhuriyete yönelik tehditler: Mustafa Kemal'e **suikast girişimi**, **1960 ve 1980 darbeleri**, **15 Temmuz darbe girişimi**.

4.8 ONUNCU YIL NUTKU (29 EKİM 1933)

Cumhuriyetin ilanının 10. yılında Ankara'da halka seslendi; 1923-1933 arası gelişmeleri özetledi: "**Az zamanda çok ve büyük işler yaptık.** Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan **Türkiye Cumhuriyeti**dir... Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız... **Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir**... elinde ve kafasında tuttuğu meşale, **pozitif bilim**dir... Türklüğün unutulmuş büyük uygar vasfı... **yeni bir güneş gibi doğacaktır.**"

4.8 CUMHURİYETİN SAĞLADIĞI KAZANIMLAR

- » Kadına **seçme ve seçilme** hakkı; siyasi alanda kadın-erkek eşitliği.
- » **Kanun önünde eşitlik**; kadın toplumda hak ettiği yere kavuştu.
- » Halk özgürlüklerini yaşadı, fikirlerini **serbestçe** ifade etti.
- » Aynı görüştekilere **siyasi örgütlenme** imkânı.
- » Tüm **ayrıcılıklar kaldırıldı**; millî birlik güçlendi; bireyler eşit hâle geldi.
- » Çeşitli alanlardaki yeniliklerle **çağdaşlaşma**.

Kişilik özellikleri: Nutuk ve 10. Yıl Nutku'nda **akıl, bilim ve çağdaşlaşma** vurgusu → Atatürk'ün **akılcılığı, bilimselliği, çağdaşlığı**. Lider, devlet adamı, siyasetçi, komutan ve düşünce insanı olması → **çok yönlü kişilik**. 10. Yıl Nutku'nda yaptığı işlerin en önemlisi: **cumhuriyetle yönetilen Türk devletinin kuruluşu**.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Nutuk'un **kapsadığı yıllar (1919-1927)**, başlangıç ve bitiş cümleleri, **okunduğu tarih ve süre** sorulur; "birinci elden kaynak" niteliği vurgulanır.
- 10. Yıl Nutku'ndan çıkarımlar: **millî birlik, çalışkanlık, pozitif bilim, çağdaş uygarlık hedefi**; "yaptıklarımızı asla yeterli göremeyiz" → **inkılapçılık** (sürekli gelişme).

KAVRAMLAR

Nutuk: Söylev; Atatürk'ün 1919-1927 olaylarını anlattığı eser.

İstiklal: Bağımsızlık.

Muhafaza: Koruma.

Bedhah: Kötülük isteyen, kötü niyetli.

Hitabe: Topluluğa yönelik etkili konuşma.

İlelebet: Sonsuza kadar.

Müdafaa: Savunma.

Mamur: Bayındır, gelişmiş.

4.9 ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR

Altı temel ilkenin yanında onları **tamamlayan ve bütünleyen** esaslar vardır; Atatürk'ün ilke ve inkılaplarının temelini oluştururlar.

TEMEL ESAS	AÇIKLAMA	ÖRNEK GELİŞMELER
Millî tarih bilinci	Geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağ kurmak; milletin kendini tanıması için tarihini doğru öğrenmesi .	Tarih kongreleri; Türk Tarih Kurumu .
Bağımsızlık ve özgürlük	Başka devlete bağlı olmamak; kısıtlama olmadan düşünüp davranmak. " Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir. "	Manda ve himayenin reddi; Misakımillî ; Millî Mücadele; Lozan ; kapitülasyonların ve Düyun-ı Umûmiye 'nin kaldırılması.
Millî egemenlik	Millîtin kendi kendini yönetmesi, yöneticilerini seçmesi; hâkimiyet kişi veya zümreye değil bütün millete aittir.	TBMM'nin açılması; saltanatın kaldırılması; cumhuriyetin ilanı ; halifeliğin kaldırılması; kadınlara seçme-seçilme hakkı.
Millî kültürün geliştirilmesi	Millî kültür: millete kimlik kazandıran maddi-manevi değerler. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür."	Türk tarihi ve dili çalışmaları (TTK, TDK); eğitim inkılapları.
Çağdaşlaşma	Çağın şartlarına uygun yaşamak; değişime ayak uyduramayan milletler geri kalır. Hedef: çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmak.	Harf inkılabı; kıyafet; takvim-saat-ölçü; üniversite reformu.
Millî birlik, beraberlik ve ülke bütünlüğü	Milletçe bir olmak, bölücü unsura yer vermemek; Millî Mücadele'nin kazanılmasında temel unsur.	Erzurum: " Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez " (ülke bütünlüğü); Sivas: cemiyetlerin birleştirilmesi (birlik-beraberlik); BMM'nin açılması.

4.9 İNKILAPTAN İLKEYE – HIZLI EŞLEŞTİRME

İLKE	İLGİLİ İNKILAP VE GELİŞMELER
Cumhuriyetçilik	Saltanatın kaldırılması · cumhuriyetin ilanı · halifeliğin kaldırılması · 1921-1924 anayasaları · kadınlara seçme-seçilme hakkı · çok partili hayat denemeleri
Milliyetçilik	TTK · TDK · Tevhid-i Tedrisat · Kabotaj Kanunu · kapitülasyonların kaldırılması · yabancı işletmelerin millîleştirilmesi · Türkçe soyadı
Halkçılık	Medeni Kanun · Soyadı Kanunu · lakap ve unvanların kaldırılması · aşar vergisinin kaldırılması · kadın hakları · parasız ilkokul · Millet Mektepleri · sağlık hizmetleri
Devletçilik	Merkez Bankası · I. Beş Yıllık Sanayi Planı · Sümerbank, Etibank · TMO · devlet fabrikaları (demir-çelik, şeker, kumaş)
Laiklik	Saltanat ve halifeliğin kaldırılması · Şeriye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılması · Tevhid-i Tedrisat · Medeni Kanun · tekke-zaviye-tümbelerin kapatılması · 1928 ve 1937 anayasa değişiklikleri · kisve kanunu
İnkılapçılık	Şapka ve kıyafet · takvim, saat, ölçü, rakam · hafta tatili · Harf inkılabı · üniversite reformu — tüm yenilikler

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Temel esaslar sorularında verilen olay-esas eşleştirmesi istenir: Misakımillî, manda reddi → bağımsızlık; TBMM, cumhuriyet → millî egemenlik; Erzurum-Sivas kararları → millî birlik ve ülke bütünlüğü.
- Bir inkılap **birden fazla ilkeyle** ilişkili olabilir (Medeni Kanun → halkçılık + laiklik); soruda "**doğrudan**" ifadesine dikkat edin.

4. ÜNİTE MİNİ TEST

ÜNİTE 4

4. ÜNİTE · ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

TEST ÜNİTE 4 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 1925'te köylüden ürünün onda biri oranında alınan Aşar vergisi kaldırıldı. Böylece nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylünün üzerindeki yük hafifledi.

Bu inkılap, Atatürk ilkelerinden hangisiyle doğrudan ilişkilidir?

- A) Laiklik
- B) Halkçılık
- C) İnkılapçılık
- D) Milliyetçilik

2 Lozan görüşmelerine hem İstanbul Hükûmeti hem de TBMM Hükûmeti davet edilince yönetimde ikilik sorunu ortaya çıktı. TBMM, 1 Kasım 1922'de aldığı bir kararla bu sorunu çözdü.

Sözü edilen karar aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Cumhuriyet'in ilanı
- B) Halifeliğin kaldırılması
- C) Saltanatın kaldırılması
- D) Ankara'nın başkent olması

3 Medeni Kanun ile mirasta ve boşanmada kadın-erkek eşitliği sağlandı, resmî nikâh zorunlu hâle getirildi, tek eşlilik kabul edildi.

Aşağıdakilerden hangisi Medeni Kanun'un getirdiği düzenlemelerden biri değildir?

- A) Mirasta eşitlik
- B) Resmî nikâh zorunluluğu
- C) Kadınlara milletvekili seçilme hakkı
- D) Boşanmada eşit haklar

4 1928'de Latin harflerine dayalı yeni Türk alfabesi kabul edildi; ardından yetişkinlere okuma-yazma öğretmek için Millet Mektepleri açıldı ve Mustafa Kemal "Başöğretmen" unvanıyla derslere girdi.

Bu gelişmelerin ortak amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Eğitimi yalnızca çocuklara vermek
- B) Okuryazar oranını hızla artırmak
- C) Yabancı okulları kapatmak
- D) Askerî eğitimi güçlendirmek

5 1926'da çıkarılan Kabotaj Kanunu ile Türk kıyılarında yolcu ve yük taşıma hakkı yalnızca Türk vatandaşlarına ve Türk gemilerine verildi.

Bu kanun aşağıdaki ilkelerden hangisinin uygulanmasına örnektir?

- A) Milliyetçilik
- B) Laiklik
- C) Cumhuriyetçilik
- D) İnkılapçılık

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	B	Halkın, özellikle köylünün yararına yapılan düzenlemeler Halkçılık ilkesine dayanır.
2. Soru	C	Saltanat kaldırılarak iki başlılık sona erdi; Lozan'a yalnız TBMM gitti.
3. Soru	C	Kadınlara milletvekili seçme-seçilme hakkı 1934'te ayrı bir kanunla verildi.
4. Soru	B	Harf İnkılabı okumayı kolaylaştırdı, Millet Mektepleri yetişkinlere ulaştı.
5. Soru	A	Millî ekonomiyi Türklerin eline vermeyi amaçlayan düzenlemeler Milliyetçilik ilkesidir.

DEMOKRATİKLEŞME ADIMLARI · CUMHURİYET HALK FIRKASI

ÜNİTE 5

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

5.1 ATATÜRK DÖNEMİ'NDE DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı günden itibaren millî bağımsızlık öncelikli olmak üzere **millî egemenliğe** dayanan bir yönetim kurulacağını işaretlerini verdi: Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas kongrelerinde halkın geleceğine **kendisinin karar vereceği** vurgulandı; **23 Nisan 1920**'de BMM açıldı. İlk mecliste olağanüstü şartlar nedeniyle **siyasi partilere yer verilmedi**. **20 Ocak 1921** Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddesi "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." egemenliği kişi ya da zümreye değil **millete** verdi; savaş şartları gereği **meclis hükûmeti sistemi** getirildi. Saltanatın kaldırılmasıyla millî egemenlik pekişti.

Neden siyasi parti?: Siyasi partiler **demokrasinin temel kurumlarıdır**; farklı görüşlerin mecliste temsil edilmesini ve yönetimde yer almasını sağlar. Atatürk: "Millî egemenlik esasına dayanan ve özellikle cumhuriyetle yönetilen memleketlerde siyasal partilerin varlığı doğaldır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de **birbirini denetleyen partilerin** doğacağına şüphe yoktur." / "Milletin hatadan korunması için tek güvenilir çare... bir siyasi partinin seçimde millete **rehberlik** etmesidir."

5.1 CUMHURİYET HALK FIRKASI (9 EYLÜL 1923)

Türk tarihinde ilk siyasi partiler **II. Meşrutiyet** döneminde kurulmuştu. BMM'de partiler yerine gruplar vardı: Mustafa Kemal liderliğindeki **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (Birinci Grup)** ve diğerleri (**İkinci Grup**). Zaferden sonra görüş ayrılıkları başlayınca Mustafa Kemal, reformlar için kendisini destekleyecek bir dayanak olarak 1922'de "Halk Fırkası" kuracağını açıkladı. 1 Nisan 1923 seçim kararı → 1 Ağustos seçim → **11 Ağustos 1923 II. TBMM**. Müdafaa-i Hukuk Grubu partiye dönüştürüldü: **9 Eylül 1923 Halk Fırkası** — yeni Türk devletinin **ilk siyasi partisi**; kurucu ve genel başkan Mustafa Kemal; kurucular arasında İsmet (İnönü), Celal (Bayar), Recep (Peker), Saffet (Arıkan).

» Cumhuriyetin ilanından sonra **Cumhuriyet Halk Fırkası**, 1935'te **Cumhuriyet Halk Partisi** adını aldı; 1931 kurultayında **Atatürk ilkeleri** partinin temel ilkesi oldu.

» Ekonomide **devletçilik**; bütün inkılaplar bu parti programına göre yapıldı; 1950'ye kadar **iktidar partisi**; Atatürk'ten sonra başına İsmet İnönü geçti. Çok partili hayata geçişte **ilk adım**.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** "Birbirini denetleyen partiler" sözü → **muhalefet** ihtiyacı; "Milletin hatadan korunması... rehberlik" sözü → siyasi partilerin **demokrasinin kurumu** olması.
- Demokratikleşme adımları listesinde **Misak-ı İktisadi** gibi ekonomik kararlar **yer almaz**; TBMM'nin açılması, cumhuriyetin ilanı, partilerin kurulması, kadınlara siyasi haklar yer alır.

KAVRAMLAR

Demokrasi: Halkın kendi kendini yönettiği rejim.

İktidar: Yönetimi elinde bulunduran parti/güç.

Çoğulculuk: Farklı görüşlerin bir arada temsil edilmesi.

Güvenoyu: Meclisin hükûmete duyduğu güveni gösteren oylama.

Zümre: Toplum içinde ayrı bir grup.

Fırka: Siyasi parti (eski adı).

Muhalefet: İktidara karşı olan, onu denetleyen parti/görüş.

Kurultay: Partinin en yüksek karar organı toplantısı.

Meclis hükûmeti: Bakanların mecliste tek tek seçildiği sistem.

Rehberlik: Yol gösterme.

TERAKKİPERVER VE SERBEST CUMHURİYET FİRKALARI

ÜNİTE 5

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

5.1 TERAKKİPERVER CUMHURİYET FİRKASI (17 KASIM 1924)

Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması ve hanedanın yurt dışına çıkarılması CHF içindeki **muhallif** vekillerle fikir ayrılığını derinleştirdi. **26 Ekim 1924**'te Kâzım Karabekir (ordunun modernleştirilmesi raporları dikkate alınmadığı gerekçesiyle) I. Ordu Müfettişliğinden ve askerlikten, ardından Ali Fuat Paşa II. Ordu Müfettişliğinden istifa etti; İsmet Paşa kabinesi güven oylamasına gitti ve güvenoyu aldı. CHF'den istifalar **32**'ye ulaştı. **Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet (Bele), Adnan (Adıvar)** — Millî Mücadele'de Mustafa Kemal'in yanında yer almış asker ve siviller — **17 Kasım 1924**'te TCF'yi kurdu.

» Program: egemenlik milletindir; cumhuriyeti yaşatmak ve geliştirmek; ekonomide devletçilik yerine **liberalizm** (serbest piyasa), yabancı sermaye desteği; eğitimde millîlik; din-devlet ayrılığı ve **halkın dinî değerlerine saygı**.

» Mustafa Kemal: "Bizim meclisimizde de **iki parti** olmalı, hükûmeti **denetleme** sistemi kurulmalı ve medenî ülkelerin parlamentolarına benzemeliyiz."

4 Mart 1925

Doğu illerine yayılan ayaklanma (Şeyh Sait) ve İngiltere'nin **Musul** ultimatomu ortamında **Takrir-i Sükûn Kanunu** çıkarıldı.

5 Haziran 1925

Doğudaki olaylarda rolü olduğu gerekçesiyle TCF hükûmetçe **kapatıldı**; mensupları İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı, çoğu **beraat** etti. Çok partili hayata **ilk deneme** başarısız; ortam henüz hazır değildi.

5.1 SERBEST CUMHURİYET FİRKASI (12 AĞUSTOS 1930)

İkinci muhalefet partisi; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in **teşvik ve desteğiyle**, yakın arkadaşı **Fethi (Okyar) Bey** tarafından kuruldu. **1929 Dünya Ekonomik Bunalımı** Türkiye'ye yansımış, hükûmet vergileri artırmıştı; Times gazetesi Türk ekonomisinde endişe verici bir ortam olduğunu yazdı. Paris Büyükelçisi Fethi Bey, 11 Ağustos 1930'da yayımlanan mektubunda sıkıntıları hükûmetin beş yıllık ekonomi politikasına bağladı. Mecliste iki görüş vardı: teşebbüslerin **devlet eliyle** yürütülmesi ve **serbest piyasa** (liberalizm). Mustafa Kemal iki görüşün mecliste **tartışılmasını**, ekonomik kararların tartışılarak alınmasını ve halkın hükûmete yönelik **eleştirilerini meclise taşıyacak** bir muhalefet partisini gerekli gördü. Yurt gezilerinde halkın şikâyetlerini yakından gördü; **Yalova**'da Fethi Bey'den parti kurmasını istedi; partinin adını kendisi belirledi.

12 Ağustos 1930

SCF **İstanbul**'da kuruldu; kurucular Ali Fethi (Okyar), Nuri Conker, Ağaoğlu Ahmet, Mehmet Emin Yurdakul; CHF'den bazı vekiller istifa edip katıldı.

Eylül 1930

Fethi Bey'in **İzmir** gezisinde SCF'li ve CHF'li gruplar arasında gerginlik; bazı CHF vekilleri partiyi Mustafa Kemal'e muhalefetle suçladı; kapatılacağı söylentileri yayıldı.

17 Kasım 1930

Parti içinde kontrolü kaybeden Fethi Bey, Mustafa Kemal'le karşı karşıya gelmemek için partiyi **kendisi kapattı**. Çok partili hayata **ikinci deneme** de başarısız oldu.

Atatürk'ün sözü: "Çok partili rejim, gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Bunu **Cumhuriyetin esaslarından** sayıyorum." → Mustafa Kemal SCF'nin kuruluşundan memnuniyet duydu.

LGS RADARI

- » **Çıkış soru analizi:** SCF'nin kuruluş amacı: **çok partili hayata geçmek + ekonomik bunalıma çözüm aramak**; Fethi Bey'den parti kurması istenirken hedef: halkın eleştirilerinin meclise yansımaları, farklı görüşlerin temsili, partilerin mecliste yer alması.
- » TCF'nin CHF'den farkı: **liberal ekonomi** ve **dinî değerlere saygı**; TCF **hükûmet** tarafından, SCF **kurucusu** tarafından kapatıldı.

KAVRAMLAR

Teşvik: Bir işin yapılması için isteklendirme.

Büyükelçi: Bir devleti başka ülkede temsil eden en üst diplomat.

5.2 MUSTAFA KEMAL'E SUIKAST GİRİŞİMİ (15 HAZİRAN 1926)

İnkılaplardan rahatsız olan çevreler muhalif gruplarda bir araya geldi; rejimi ortadan kaldırmak için önlerindeki en büyük engel saydıkları Mustafa Kemal'e suikast planladı. Yurt gezisinin duraklarından **İzmir**'de, **Ziya Hurşit**'in başını çektiği Yusuf ve İsmail adlı suikastçılar otelin dar sokağında ateş edecek, **Giritli Şevki** onları deniz motoruyla **Sakız Adası**'na kaçıracaktı. Mustafa Kemal'in beklenen tarihte İzmir'de olmayacağını öğrenen Giritli Şevki, planın anlaşıldığını sanıp ihbarcı olabilmek için İzmir valisine mektup verdi; vali durumu bildirdi, Mustafa Kemal seyahatini erteledi. **15 Haziran**'da suikastçılar ve planlayıcılar yakalandı.

Olayı aydınlatmak için **İstiklal Mahkemesi** görevlendirildi; TCF milletvekilleri ve muhalefetteki **İttihatçılar** da yakalandı. Failler ve planlayıcılar cezalandırıldı; olayla ilgisi olmayan parti mensuplarının çoğu **beraat** etti. Halk büyük üzüntü duydu, destek mektupları yazdı, gazeteler olayı manşetten verdi. Mustafa Kemal **16 Haziran 1926**'da İzmir'e geldi; halk coşkuyla karşıladı; konuşmasında yeniliklerin süreceğini ve Türk halkına güvenini ifade etti.

Suikast sonrası sözü: "Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar olacaktır. Türk milleti, güvenliğini ve mutluluğunu sağlayan ve koruyan ilkelerle uygarlık yolunda durmaksızın yürüyecektir." → Cumhuriyet bir kişiye değil, **milletin vicdanına ve ilkelere** dayanır.

5.1 ATATÜRK DÖNEMİ SİYASİ PARTİLERİ – KARŞILAŞTIRMA

	CHF (9 Eylül 1923)	TCF (17 Kasım 1924)	SCF (12 Ağustos 1930)
Kurucu	Mustafa Kemal	Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf, Refet, Adnan (Adivar)	Fethi (Okyar) — Atatürk'ün isteğiyle
Ekonomi	Devletçilik	Liberalizm (serbest piyasa)	Liberalizm
Özellik	İlk parti; iktidar (1923-1950)	İlk muhalefet; "dinî değerlere saygı"	İkinci muhalefet; 1929 Bunalımı ortamı
Sonu	1935'te CHP	5 Haziran 1925 hükûmetçe kapatıldı	17 Kasım 1930 kurucusu kapattı

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Suikast girişimine halkın tepkisi → **millî birlik ve beraberlik**, cumhuriyete ve Atatürk'e bağlılık. "Naçiz vücudum..." sözü suikast girişimi **sonrasında** söylendi.
- İki muhalefet partisinin de kapanması → "çok partili hayat için **ortam henüz hazır değildi**" çıkarımı; çok partili hayata kalıcı geçiş 1946'da gerçekleşti.

KAVRAMLAR

Suikast: Bir kişiyi planlı biçimde öldürme girişi.

İstiklal Mahkemesi: Olağanüstü dönemde kurulan özel mahkeme.

Naçiz: Değersiz, önemsiz.

Fail: Bir suçu işleyen kişi.

Güzergâh: İzlenen yol.

İhbar: Suçu yetkililere bildirme.

İttihatçı: İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi.

Payidar: Kalıcı, sürekli.

Manşet: Gazetenin ilk sayfasındaki büyük başlık.

Kınamak: Bir davranışı ayıplamak.

5.3 TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER

Jeopolitik: bir ülkenin coğrafi konumundan kazandığı stratejik, askerî, siyasi ve ekonomik güçle dış siyasetini oluşturmasıdır. Türkiye; Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan, **Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu**'yu birleştiren bir köprü; **Boğazlar**'a sahip, üç tarafı denizlerle çevrili; **Asya, Avrupa ve Afrika**'nın birleştiği bölgede. Bu konum avantajlarla birlikte **dezavantajlar** (tehditler) da getirir. Mondros ve Sevr ile vatan işgal edilmiş, Millî Mücadele tehditleri boşa çıkarmıştı; ancak sonraki yıllarda yeni tehditler ortaya çıktı.

Etkisi: Tehditlerin temel amacı Türkiye'nin **ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozmaktır**. İç ve dış tehditler cumhuriyetin ilk on beş yılında inkılapları **yavaşlattı**, demokrasinin gelişmesini **geciktirdi**; devlet kaynaklarının önemli bölümü tehditlere harcandı.

Harita 5.1 · Asya ve Avrupa arasında köprü ülke Türkiye · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

TEHDİT	AÇIKLAMA
İç tehdit: isyanlar	Cumhuriyetin ilk yıllarından 1930'ların sonuna kadar halkın dinî duygularını kötüye kullanarak çıkarılan isyanlar; daha çok doğu ve güneydoğuda . Petrol kaynaklarına yakın bu bölgelerdeki kargaşada başta İngiltere olmak üzere sömürgeci devletlerin rolü vardı.
Dış tehdit: İtalya	1930'ların başından itibaren yayılmacı ve saldırgan politika → Türkiye temkinli bir politika izledi.
Dış tehdit: Fransa	Lozan'dan sonra Suriye sınırı ve yabancı okullar meselesinde zaman zaman gerginlik; Türkiye sorunları barışçı yolla ve millî çıkarlarından ödün vermeden çözdü.
15 Temmuz 2016	Türk demokrasisini hedef alan darbe girişimi , halkın demokrasiyi ve seçilmiş iradeyi korumak için gösterdiği direnişle püskürtüldü; " 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü " kabul edildi.

Güvenlik ve kalkınma: Mustafa Kemal (8 Mart 1925): "Vatanın bir köşesinde genel huzuru bozan olay, yalnız oradaki vatandaşları değil **en uzak yerlerdeki vatandaşların** rahatını, çalışma hayatını, ekonomisini ve üretimini etkiler... her faaliyetin, özellikle ekonomik ve ticari gelişimin ilk şartı **güvenliktir**." Türk milleti tehditlere karşı Gençliğe Hitabe'deki "**Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur**." sözünü rehber edindi.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Jeopolitik konumun **hem avantaj hem tehdit** getirdiği; iç isyanlarda **dinî duyguların istismarı** ve **dış kışkırtma** (İngiltere-petrol) birlikte vurgulanır.
- 15 Temmuz direnişi → halkın **demokrasi bilinci**, seçilmiş iradeye sahip çıkma; "Muhtaç olduğun kudret..." sözüyle ilişkilendirilir.

KAVRAMLAR

Jeopolitik: Coğrafi konumun siyasete ve güce etkisi.

İç tehdit: Ülke içinden gelen, düzeni bozmaya yönelik tehlike.

5. ÜNİTE MİNİ TEST

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

ÜNİTE 5

TEST ÜNİTE 5 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduktan kısa süre sonra Şeyh Said İsyanı çıktı. İsyanla ilgisi görülen parti Takrir-i Sükûn Kanunu kapsamında kapatıldı.

Bu bilgiye göre partinin kapatılmasında aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

- A) Seçimleri kaybetmesi B) Rejime karşı bir isyanla ilişkilendirilmesi
C) Kurucularının yurt dışına çıkması D) Ekonomik programının başarısız olması

2 Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk'ün isteğiyle Fethi Okyar tarafından kuruldu. Ancak kısa sürede rejim karşıtlarının partide toplandığı görülünce parti kurucusu tarafından kapatıldı.

Bu gelişme aşağıdakilerden hangisini gösterir?

- A) Çok partili hayata geçiş için ortamın henüz uygun B) Halkın siyasete ilgi duymadığını
C) Tek partili yönetimin kalıcı olarak benimsendiğini D) Partinin seçimlerde başarısız olduğunu

3 Menemen'de rejime karşı ayaklanan bir grup, genç öğretmen Asteğmen Kubilay'ı şehit etti.

Bu olayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Cumhuriyet rejimine yönelik bir tehdit olduğu B) Bir dış devletin işgal girişimi olduğu
C) Ekonomik bir kriz sonucu çıktığı D) Askerî bir darbe girişimi olduğu

4 İzmir suikast girişiminin ortaya çıkarılmasından sonra Atatürk: "Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır." demiştir.

Atatürk bu sözyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamıştır?

- A) Cumhuriyetin bir kişiye değil, millete dayandığını B) Suikastçıların affedileceğini
C) Cumhurbaşkanlığından ayrılacağını D) Rejimin değiştirileceğini

5 Şeyh Said İsyanı üzerine çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, hükûmete geniş yetkiler vermiş; isyan istiklal Mahkemeleri aracılığıyla bastırılmıştır.

Bu kanunun çıkarılmasındaki temel amaç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeni siyasi partiler kurmak B) Ülkede asayiş ve rejimin güvenliğini sağlamak
C) Halifeliği yeniden kurmak D) Dış politikada ittifaklar oluşturmak

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	B	İsyanla ilişkilendirilen parti Takrir-i Sükûn ile kapatıldı.
2. Soru	A	Muhalefet partisinin rejim karşıtlarınca kullanılması ortamın olgunlaşmadığını gösterdi.
3. Soru	A	Ayaklanma doğrudan cumhuriyet rejimine karşıydı; Kubilay rejimin sembolü oldu.
4. Soru	A	Cumhuriyet kişilerin ömrüyle sınırlı değildir; millete dayanır.
5. Soru	B	Takrir-i Sükûn, düzeni ve rejimi korumak için olağanüstü yetki kanunudur.

6.1 ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKE VE AMAÇLARI

Dış politika: bağımsız bir devletin diğer devletlerle ilişkilerinde benimsediği ilkeler doğrultusunda izlediği yol.

Diplomasi: dış politikanın yürütülme biçimiyle ilgili kanun ve kurallar. Bir devletin diplomasideki tavrı; yer altı-yer üstü kaynakları, **coğrafi konumu**, siyasi, sosyal ve ekonomik gücüyle ilişkilidir. Asya ile Avrupa'yı bağlayan Türkiye, kıtalar arası ilişkilerde bazen **belirleyici** bazen **dengeleyici** olmuştur. Atatürk yeni devletin dış politikasını "**millî politika**" olarak adlandırdı ve milletin yararını gözetten bir temele dayandırdı; Lozan'la uluslararası tanınma, cumhuriyetle rejim belirsizliğinin giderilmesi bu politikanın zeminini oluşturdu.

İLKE	AÇIKLAMASI	ÖRNEK / SÖZ
Tam bağımsızlık	Ülkenin her alanda tam bağımsızlığını sağlamak ve bundan ödün vermemek; Lozan'da temel ilke. Askerî ve siyasi zaferler ekonomik zaferlerle pekişmedikçe gerçek bağımsızlıktan söz edilemez.	"Tam bağımsızlık... siyasi, mali, iktisadi, adli, askerî, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık demektir." Kapitülasyonların kaldırılması; Düyun-ı Umûmiye'nin kaldırılması.
Gerçekçilik	Ülkenin ve dünyanın gerçeklerini dikkate almak; millî güç ile millî hedefler arasında uyum; boş hayaller peşinde koşmamak, maceracılıktan uzak durmak.	"TBMM Hükûmeti... hayalden tamamen uzak ve tamamen gerçekçidir ." (1923) Musul'un Ankara Antlaşması ile bırakılması.
Akılcılık	Cehalet ve taassuptan uzak, ilme ve akla dayanmak; uluslararası hukuka bağlılık; dogmalara değil bilimsel düşünceye dayanmak; ebedî dostluk veya ebedî düşmanlık yerine değişen şartlar ve karşılıklı yarar.	"İlim ve fen nerede ise oradan alacağız... ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur." (Bursa, 1922) Yunanistan'la dostluk; Sovyetlerle ilişkiler.
Mütekabiliyet (karşılıklılık)	Bir devletin diğer devlet vatandaşlarına veya davranışlarına karşılık diğerinin de aynı biçimde davranması; eşitlik; iç ve dış işlere karışmama ve aynı tutumu bekleme.	Lozan'ın 45. maddesi: Türkiye'deki gayrimüslimler ile Yunanistan'daki Müslümanlara benzer muamele. Nüfus mübadelesinde Batı Trakya Türkleri – İstanbul Rumları mallarına karşılıklı el koyma .
Barışçılık	" Yurtta barış, dünyada barış. " Millî Mücadele sürerken bile sorunlara barışçı yaklaşım; Lozan'dan kalan sorunların çözümünde kolaylık, haklılık ve kazanç sağladı. Kalıcı barış için uluslararası tedbirler.	Milletler Cemiyeti 'ne üyelik (dünya barışı); Balkan Antantı ve Sadabat Paktı (bölgesel barış). "Milletin hayatı tehlikeye maruz kalmayınca harp bir cinayettir."
Millî menfaatleri esas alma	Ülkenin çıkarlarını her şeyin üstünde tutmak; gerçekleşmeyecek emeller peşinde koşmamak; hedeflerin dünya menfaatleriyle uyumlu olması.	"Cumhuriyet'in dış siyasetinin yönü... barışın ve antlaşmaların korunması , haklara karşılıklı saygı."
Türk ve dünya kamuoyunu dikkate alma	Kamuoyu: halkın genel düşüncesi. Politika belirlenirken milletin isteklerine önem verme; halkın doğru bilgilendirilmesi.	Kongrelerde halkın seçtiği kişiler; basın-yayın; Anadolu Ajansı ; dünya liderleriyle görüşmeler. "İnsanlığın tümünü bir vücut... saymak gerekir."

LGS RADARI

● **Çıkmış soru analizi:** Söz/olay → ilke: karşılıklı → mütekabiliyet; her alanda serbestlik, esir yaşamaktansa yok olmak → bağımsızlık; harp bir cinayettir → barışçılık; hayalden uzak → gerçekçilik. Çeldiriciler: **hayalperestlik, saldırganlık, yayılmacılık, durağanlık** ilke **değildir**.

LOZAN'IN ETKİLERİ · YABANCI OKULLAR · DIŞ BORÇLAR

ÜNİTE 6

6. ÜNİTE · ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

6.2 LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Atatürk döneminde dış politikanın temel hedefi, Lozan'da Türkiye'nin istekleri doğrultusunda **halledilemeyen meseleleri** ülke çıkarlarına uygun çözmektir. Meseleler **diplomatik ve barışçı** yollarla ele alındı; büyük devletlerle ilişkiler normalleştirildi, komşularla dostluk geliştirildi. Atatürk: "Lozan Barışı geneli bakımından bizi hoşnut ediyor. Biz bu antlaşmaya tümüyle uyacağız. Çözümlememiş meseleler için **dostça çözüm** biçimleri bulunacağını ümit ediyoruz."

DÖNEM	ÖZELLİĞİ	KONULAR
1923-1930	Lozan'dan kalan sorunların çözümüne yönelik politika.	Yabancı okullar · Irak sınırı ve Musul · nüfus mübadelesi · Osmanlı borçları · Boğazlar
1930-1938	Almanya ve İtalya 'nın saldırgan-yayılmacı politikası karşısında şekillenen; bölgesel ve uluslararası barış kuruluşlarına üyelik .	Milletler Cemiyeti · Balkan Antantı · Montrö · Sadabat Paktı · Hatay

6.2 YABANCI OKULLAR SORUNU

Osmanlı'nın dağılma sürecinde azınlıklar ve yabancılarca açılan, **ayrılıkçı** amaçlarla çalışan ve yeterince **denetlenemeyen** okullar Türk toplumuna zarar veriyordu. Ermeni ve Rum çetelerine destek veren okullar ve Amerikan okulları sert tedbirlerle denetlendi; **Merzifon Amerikan Koleji** 1921'de kapatıldı. Lozan'ın **40. maddesi** ile yabancı ve gayrimüslim okullarının ayrıcalıkları kaldırıldı, Türk kanunlarına uymaları zorunlu oldu. **Tevhid-i Tedrisat** (3 Mart 1924) ile tüm yerli ve yabancı okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlandı.

- » Mabetler dışındaki mekânlardaki **dinî semboller** kaldırılacak.
- » **Türk tarihi, coğrafyası ve yurt bilgisi** dersleri Türk öğretmenlerce Türkçe okutulacak.
- » Yabancı müdürün yanında bir **Türk müdür yardımcısı** bulunacak.
- » Tatil günleri Türk okullarıyla aynı olacak; yeni şube/sınıf açılmayacak (7 Kasım 1935 Yönergesi). Kurallara uyanlar devam etti, **uymayanlar kapatıldı**.

İlkeyle bağlantı: Yabancı okullar konusunda Türkiye, meseleyi bir **iç sorun** olarak gördü; Fransa'nın araya girme girişimlerini kabul etmedi → **tam bağımsızlık** ve **millî egemenlik**. Ders içerikleri → **millî kültürü koruma**.

6.2 DIŞ BORÇLAR

Lozan'da tartışılan en önemli konulardan biri Osmanlı'nın dış borçlarıydı. TBMM'nin heyete verdiği 14 maddelik talimatnamenin 10. maddesi: **Düÿûn-ı Umûmiye İdaresi kaldırılacak**, güçlük çıkarsa Ankara'ya sorulacak. Lozan'da idare kaldırıldı; ödeme şekli ilgili devletler arasındaki kararlara bırakıldı.

13 Haziran 1928 – Paris

Borçlar, **en büyük payı Türkiye** ödemek şartıyla Osmanlı'dan ayrılan devletler arasında paylaştırıldı; Türk lirası veya Fransız frangı ile taksitle ödeme.

22 Nisan 1933 – Paris Borç İtilafnamesi

1929 Bunalımı nedeniyle ödeme güçlüğü → Fransa ile yeni antlaşma: borcun bir kısmı **indirildi**, şartlar hafifletildi.

25 Mayıs 1954

Türkiye son taksiti ödedi; bir asrı bulan Osmanlı borçları tamamen bitti.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** "Lozan'da çözülemeyen sorun" sorulduğunda cevap **Musul** (ve Boğazlar'ın tam egemenliği, Hatay); kapitülasyonlar, azınlıklar, Patrikhane Lozan'da **çözüldü**.
- Yabancı okullara Türk müdür yardımcısı ve Türkçe dersler → **millî egemenlik ve kültürel bağımsızlık** vurgusu.

6.2 MUSUL SORUNU

Musul, zengin **petrol** kaynakları nedeniyle XIX. yüzyıldan itibaren Batılı devletlerin ilgisini çekmişti. İngiltere gizli antlaşmalara dayanarak Mondros'tan sonra ateşkese aykırı biçimde **11 Kasım 1918**'de bölgeyi işgal etti; Sevr'e göre Musul İngiliz mandasındaki Irak'ta kalacak, hatta **Hakkâri** de Irak'a verilecekti. **Misakımillî**'ye göre Musul vatanın parçasıydı; Ankara Sevr'i tanımadı. Lozan'da sorunun **ikili görüşmelerle** çözülmesi kararlaştırıldı. İsmet Bey: Musul Türkiye için **vatan meselesi**, İngilizler için **petrol meselesi**.

19 Mayıs 1924

İstanbul'da Türk-İngiliz görüşmeleri başladı; iki taraf da Musul'u kendine ait sayınca İngiltere konuyu **Milletler Cemiyeti**'ne götürdü. Türkiye aleyhte karar ihtimaline karşı güneydoğuya askerî **yığınak** yaptı.

1925

Milletler Cemiyeti (İngiltere etkisinde) Musul'u Irak'ın parçası saydı; **Hakkâri Türkiye'de, Musul Irak'ta**. TBMM reddetti; savaş ihtimali konuşuldu. Bu sırada Doğu Anadolu'da İngiltere'nin kışkırtmasıyla **karışıklıklar** (ayaklanma) çıktı.

5 Haziran 1926 – Ankara Antlaşması

TBMM iç sorunların etkisiyle İngiltere ile antlaşma imzaladı: **Musul Irak'a bırakıldı**; Irak, Musul petrol vergisinin **%10'unu 25 yıl** Türkiye'ye verecek; Hakkâri Türkiye'de kaldı. Irak sınırı ve Musul sorunu çözüldü.

İlkeyle bağlantı: Musul konusunda Milletler Cemiyeti'nin **yanlı** tutumu Türkiye'nin cemiyete mesafeli durmasına neden oldu. Sorunun çözümü **gerçekçilik** ilkesine örnektir: iç karışıklıklar ve savaş riski karşısında millî çıkarlar gözetilerek barışçı çözüm tercih edildi.

6.2 NÜFUS MÜBADELESİ

Lozan'da **30 Ocak 1923** sözleşmesiyle Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Müslüman Türklerin değişimi kararlaştırıldı; **30 Ekim 1918'den önce İstanbul'a yerleşmiş Rumlar** ile **Batı Trakya Türkleri** değişim dışı tutuldu. Yunanistan, İstanbul'a geçici gelmiş Rumların da **yerleşik** sayılmasını ve Batı Trakya Türklerinin mübadeleye dâhil edilmesini istedi → anlaşmazlık. Türkiye konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürdü, çözüm çıkmadı; Yunanistan Batı Trakya Türklerinin, Türkiye İstanbul Rumlarının **mallarına el koydu** (mütekabiliyet).

10 Haziran 1930

Yeni mübadele antlaşması: doğum yeri ve tarihi ne olursa olsun **İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri yerleşik** sayıldı; kalan Anadolu Rumları ve Yunanistan Türkleri karşılıklı değiştirildi.

Sonuç: Sorunun çözülmesiyle Türk-Yunan ilişkilerinde **yumuşama** başladı; bu yumuşama **1934 Balkan Antantı**'na zemin hazırladı. İlkeler: **barışçılık, mütekabiliyet, millî menfaat**.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Musul'un Irak'a bırakılmasıyla **sınır değişimi** yaşandı; nüfus mübadelesi ise sınırı değiştirmedi. "Türkiye lehine çözülüp sınır değişen sorun" → **Hatay**.
- Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumlarının mallarına karşılıklı el konması **mütekabiliyet**; Musul'da Ankara Antlaşması **gerçekçilik**.

KAVRAMLAR

Mübadele: Değişim; karşılıklı nüfus değiştirme.

Yığınak: Askerî birliklerin bir bölgede toplanması.

Kışkırtma: Karışıklık çıkarmak için tahrik etme.

Petrol: Musul'un stratejik önemini artıran yer altı kaynağı.

El koyma: Bir malı zorla devlet mülkiyetine alma.

Yerleşik (etabli): Bir yerde sürekli oturan, mübadele dışı sayılan.

Manda: Bir ülkenin başka devlet adına yönetilmesi.

Ateşkes: Savaşa geçici olarak ara verme antlaşması.

İkili görüşme: İki devlet arasında doğrudan yapılan görüşme.

Yumuşama: Gergin ilişkilerin iyileşmesi.

MİLLETLER CEMİYETİ · BALKAN ANTANTI · MONTRÖ

ÜNİTE 6

6. ÜNİTE · ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

6.2 TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİ'NE GİRİŞİ (18 TEMMUZ 1932)

I. Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti'nin amacı sorunlara **diplomatik çözümler** üreterek barışı kalıcı kılmak, uluslararası hukuku geçerli kılmak ve iş birliğini geliştirmektir. Ancak başta İngiltere'nin etkisindeydi; **Musul'da yanlış** davrandı; Sovyetler Birliği'ni dışladı, yenik devletleri almadı → Türkiye **mesafeli** durdu. Sovyetler de Türkiye'nin cemiyete girmesini istemiyordu. 1930'larda cemiyet yenik devletleri kabul kararı aldı; Türkiye'nin **1928'de silahsızlanma komisyonlarında** görev alması ve barış için çalışması dikkat çekti.

Davetle üyelik: Atatürk, Türkiye'nin **başvuruyla değil davet edilerek** girmesini istedi. **İspanya**'nın girişimi, **Yunanistan**'ın desteği ve Genel Kurul'un davetiyle **18 Temmuz 1932**'de üye oldu (Sovyet Rusya 1934'te). Üyelik, Türk dış politikasında olumlu gelişmelerin önünü açtı → dünya barışına katkı, **barışçılık**.

6.2 BALKAN ANTANTI (9 ŞUBAT 1934)

Türk-Yunan yumuşaması iş birliğini kolaylaştırdı; Arnavutluk'la 1923, Bulgaristan ve Yugoslavya ile 1925'te dostluk antlaşmaları imzalanmıştı. 1929 Uluslararası Barış Kongresi'nde Balkan birliği fikri gündeme geldi; 5 Ekim 1930'da Atina'da konferans yapıldı. **1933**'te Almanya'da **Hitler** (Nazi Partisi) iktidara geldi, Versay'dan kurtulmak için silahlanıp yayılmacı politika izledi; İtalya'da **Mussolini** Balkanlar ve Doğu Akdeniz'e yöneldi. Bu tehdit üzerine **Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya** dışişleri bakanları Atina'da 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nı imzaladı.

- » **Arnavutluk** İtalya'dan çekindiği, **Bulgaristan** yayılmacı emelleri nedeniyle katılmadı.
- » Üyeler **sınırlarını karşılıklı garanti** etti; birbirlerine danışmadan bir Balkan devletiyle siyasi antlaşma yapmama; ekonomik çıkarların karşılıklı korunması.
- » II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla antant **dağıldı**. Türkiye **bati sınırlarını** güvence altına aldı.

Atatürk'ün sözü: "Balkan Antlaşması, Balkan devletlerinin birbirlerinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, **sınırların korunmasında** gerçek bir değeri olduğu besbellidir."

6.2 MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936)

Lozan'daki geçiş hükümleri Misakımillî'ye uygundu; ancak Boğazlar'ın yönetiminin **başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona** bırakılması egemenliği kısıtlıyor, iki yakada **15'er km** askersiz alan güvenliği tehlikeye sokuyordu. Güvenlik Milletler Cemiyeti garantisindeydi; fakat **İtalya Habeşistan'ı işgal etti, Almanya Ren'i silahlandırdı, Avusturya zorunlu askerliğe döndü, Japonya Mançurya'yı işgal etti** ve cemiyet sessiz kaldı. Türkiye, 11 Nisan 1936'da Lozan'a taraf devletlere **nota** vererek Boğazlar'ın durumunun yeniden görüşülmesini istedi; İngiltere ve Sovyet Rusya'nın desteğiyle 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin **Montreux** şehrinde konferans toplandı.

SÖZLEŞMENİN HÜKÜMLERİ	SONUCU
Boğazlar Komisyonu kaldırıldı , yönetim Türkiye'ye geçti; Türkiye Boğazlar'da asker bulundurabilecek . Ticaret gemilerinin geçişi serbest ; barışta savaş ve uçak gemilerinin geçişi belli kurallara bağlı . Türkiye savaş tehlikesiyle karşılaşır veya savaşa girerse Boğazlar'ı kapatabilecek .	Boğazlar üzerinde egemenlik hakkı sağlandı; sorun Misakımillî'ye uygun çözüldü. Atatürk'ün barışa ve millî menfaatlere dayalı dış politikasının önemli başarısı. Uluslararası konjonktür (Almanya-İtalya tehdidi) barışçı yolla değerlendirildi .

LGS RADARI

- » **Çıkış soru analizi:** Montrö'nün **barışçı ve diplomatik** yolla, değişen dünya şartları (İtalya-Almanya tehdidi) sayesinde kazanılması vurgulanır; Boğazlar konusu Lozan'da **tam olarak** çözülmemişti.
- » Balkan Antantı'na katılmayanlar ve nedenleri (Arnavutluk-İtalya korkusu, Bulgaristan-yayılmacılık) ile Milletler Cemiyeti'ne **davetle** giriş sık sorulur.

SADABAT PAKTI · HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI

ÜNİTE 6

6. ÜNİTE · ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

6.2 SADABAT PAKTI (8 TEMMUZ 1937)

İtalya'nın 1935'te **Habeşistan**'ı işgali Doğu Akdeniz'de İtalyan tehdidini ortaya çıkardı ve Türkiye'yi Orta Doğu devletleriyle iş birliğine yöneltti. Balkan Antantı ile batı sınırlarını, Montrö ile Boğazlar'ı güvenceye alan Türkiye; **İran, Irak ve Afganistan** ile Sadabat Pakti'nı imzaladı. Üyeler **iç işlere karışmamayı** ve **ortak sınırlara saygıyı** kabul etti → **doğu sınırları** güvence altına alındı. II. Dünya Savaşı'yla askıya alındı; 1979 Afganistan'daki yönetim değişikliği ve 1980 İran-İrak Savaşı ile geçerliliğini yitirdi.

6.3 HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI (30 HAZİRAN 1939)

20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması ile Misakımillî sınırları dışında kalan **İskenderun Sancağı** için Fransa denetiminde özel yönetim kurulmuştu: halkın çoğunluğu Türk olduğundan resmî dil **Türkçe**, resmî para **Türk parası**. Atatürk "**kırk asırlık Türk yurdu**"nun ana vatan dışında kalmasını istemiyordu; **Tayfur Sökmen** ve arkadaşlarını millî bilinç ve teşkilatlanma için görevlendirdi; bölgeye "**Hatay**" adını verdi. 1923 Adana gezisinde "Günü gelecek, siz de kurtulacaksınız." dedi.

1936

Fransa Suriye mandasını kaldırıp Hatay'ı **Suriye'ye devretti**; Türkiye karşı çıktı, Hatay'ın **bağımsız** olmasını savundu; 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyeti'ne götürdü → kabul edilmedi.

29 Mayıs 1937

Hatay **iç işlerinde serbest, dış işlerinde Suriye'ye bağlı**, ayrı anayasalı oldu. Suriye-Fransa müdahalesi ve azınlıkların kışkırtılması ilişkileri bozdu; Fransa'nın Almanya-İtalya'ya karşı ittifak ihtiyacı çözümü kolaylaştırdı.

Mayıs – Temmuz 1938

Atatürk hasta olmasına rağmen 20 Mayıs Mersin, 24 Mayıs Adana'da birlikleri denetleyerek **kararlılık** gösterdi; Fransa uzlaştı. 3-4 Temmuz antlaşmaları: Türkiye Hatay'da **6 bin** kişilik kuvvet bulundurabilecek; **5 Temmuz 1938**'de Türk askeri Hatay'a girdi.

22 Ağustos 1938 → 30 Haziran 1939

Seçimlerle **Hatay Meclisi** kuruldu; **Hatay Devleti** ilan edildi, cumhurbaşkanı **Tayfur Sökmen**. 23 Haziran 1939'da Fransa katılmayı kabul etti; 29 Haziran'da Hatay Meclisi oy birliğiyle katılma kararı aldı; **30 Haziran 1939**'da Hatay Türkiye'ye katıldı.

Atatürk ve Hatay: "Bu benim şahsi meselemdir... Şayet ufukta binde bir ihtimal belirirse cumhurreisliğinden ve BMM üyeliğinden çekileceğim ve bir fert olarak... Hatay'a gireceğim." Atatürk Hatay'ı **millî dava** saydı; sorunun Fransa ile **dostluk içinde** çözülmesi gerektiğini vurguladı (barışçılık + kararlılık).

6.2 DIŞ POLİTİKA SORUNLARI – ÖZET TABLO

SORUN / GELİŞME	TARAF DEVLET(LER)	ÇÖZÜM	İLKE
Nüfus mübadelesi	Yunanistan	10 Haziran 1930 antlaşması	Barışçılık, mütekabiliyet
Musul	İngiltere	5 Haziran 1926 Ankara Ant.	Gerçekçilik, millî menfaat
Yabancı okullar	Fransa, ABD	Lozan 40. md., Tevhid-i Tedrisat, yönergeler	Tam bağımsızlık
Boğazlar	Lozan'a taraf devletler	20 Temmuz 1936 Montrö	Barışçılık, tam bağımsızlık
Hatay	Fransa (Suriye)	30 Haziran 1939 katılım	Kararlılık, barışçılık

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Hatay'ın katılımı Atatürk'ün ölümünden **sonra** (1939) gerçekleşti; "kırk asırlık Türk yurdu" sözü ve Samsun'daki harita hatırası → **Hatay**.
- Güvenlik sistemi: **Balkan Antantı** = batı, **Montrö** = Boğazlar, **Sadabat** = doğu (İran, Irak, Afganistan).

6. ÜNİTE MİNİ TEST

ÜNİTE 6

6. ÜNİTE · ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DİŞ POLİTİKASI

TEST ÜNİTE 6 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Lozan'da boğazlar, başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılmıştı. 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile bu komisyon kaldırıldı; boğazların yönetimi ve savunması tamamen Türkiye'ye geçti.

Bu gelişme Türkiye'nin hangi alanda kazanım elde ettiğini gösterir?

- A) Boğazlar üzerinde tam egemenlik B) Ekonomik bağımsızlık
C) Kültürel gelişme D) Eğitimde birlik

2 Türkiye; İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı 1934'te Balkan Antantı'nı, 1937'de Sadabat Paktı'nı imzaladı.

Bu antlaşmaların ortak amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeni topraklar kazanmak B) Sınır güvenliğini barışçı yollarla sağlamak
C) Komşu devletlerle savaşa hazırlanmak D) Milletler Cemiyeti'nden ayrılmak

3 Musul sorunu görüşülürken Türkiye'de Şeyh Said İsyanı çıktı. Türkiye, iç sorunlarla uğraşırken 1926 Ankara Antlaşması ile Musul'u Irak'a bırakmak zorunda kaldı.

Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) İç gelişmeler dış politikayı olumsuz etkilemiştir. B) Musul savaşıyla geri alınmıştır.
C) İngiltere Musul'dan vazgeçmiştir. D) Türkiye Milletler Cemiyeti'ne üye olmamıştır.

4 Türkiye, yabancı okullar konusunu diğer devletlerle görüşmeyi reddetmiş; bu okulların Türk müfettişlerce denetlenmesini ve MEB müfredatına uymasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye'nin bu tutumu aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Yabancı okulları tamamen kapatmak istemesiyle B) Konuyu bir iç mesele olarak görmesiyle
C) Eğitimi yabancılara devretmek istemesiyle D) Lozan'ı geçersiz saymasıyla

5 Fransa Suriye'den çekilirken önce bağımsız Hatay Devleti kuruldu; ardından Hatay Meclisi'nin kararıyla Hatay 1939'da Türkiye'ye katıldı.

Bu süreçle ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A) Hatay savaşıyla alınmıştır. B) Hatay'ın katılımı barışçı ve hukuki yollarla gerçekleşmiştir.
C) Hatay, Lozan'da Türkiye'ye bırakılmıştır. D) Atatürk katılımı görmüştür.

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	A	Komisyonun kalkması boğazlarda tam egemenliğin sağlanması demektir.
2. Soru	B	Batı ve doğu sınırlarının güvenliği ittifaklarla, savaşız sağlandı.
3. Soru	A	İsyan, Türkiye'nin Musul görüşmelerindeki elini zayıflattı.
4. Soru	B	Yabancı okullar konusu bağımsızlıkla ilgili bir iç sorun sayıldı.
5. Soru	B	Önce Hatay Devleti, sonra meclis kararıyla katılım; Atatürk 1938'de vefat etmişti.

7.1 ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE ÖLÜMÜNÜN YANSIMALARI

Atatürk **57 yıllık** ömründe yıkılma sürecindeki Osmanlı'dan millî ve çağdaş bir devletin doğmasında etkili oldu; işgallere karşı mücadelesi ve yenilikleriyle **sömürülen mazlum milletlere örnek** oldu. Ömrünün büyük bölümünü millete adanmış Atatürk, **1937**'de sağlık sorunları yaşamaya başladı; 1938'in ilk ayında **karaciğer hastalığı** teşhisi konuldu. Doktorların dinlenme uyarılarına rağmen çalışmaya devam etti; **Hatay** için uğraştı, uluslararası toplantılara katıldı. Mayıs 1938'de **Mersin ve Adana**'yı ziyaret etti; hastalığı ilerleyince İstanbul'a döndü.

7.1 CENAZE TÖRENİ VE ANITKABİR

TARİH	GELİŞME
16-18 Kasım 1938	Naaşı Dolmabahçe Sarayı 'nda halkın ziyaretine açıldı.
19 Kasım	Cenaze namazı kılındı; naaşı Yavuz zırhlısı ile İzmit'e, oradan özel trenle Ankara'ya götürüldü.
20 Kasım	Ankara'da karşılandı; Türk bayrağına sarılı tabut TBMM önündeki katafalka konuldu.
21 Kasım 1938	Resmî tören; naaşı Etnografya Müzesi 'ndeki geçici kabre konuldu.
10 Kasım 1953	Büyük törenle ebedî istirahatgâhı Anıtkabir 'e nakledildi.

Kişilik özelliği: Sağlığının bozulmasına rağmen ülkesi için çalışmaya devam etmesi → **vatanseverlik, fedakârlık, kararlılık, sorumluluk**. Hatay için hasta hâliyle Mersin-Adana'ya gitmesi kararlılığının göstergesidir.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Vefat sonrası tebliğde "devletin sürekliliği" vurgusu ve 11 Kasım'da hemen yeni cumhurbaşkanı seçilmesi → **cumhuriyet kurumlarının kişilere bağlı olmadığı**, millî egemenliğin işlediği çıkarımı.
- **Kronoloji:** Dolmabahçe (10 Kasım) → Yavuz zırhlısı → Ankara (20 Kasım) → Etnografya Müzesi (21 Kasım 1938) → Anıtkabir (10 Kasım 1953).

KAVRAMLAR

Mazlum: Zulme uğramış, haksızlığa uğrayan.

Vasiyetname: Kişinin ölümünden sonra yapılmasını istediklerini yazdığı belge.

Olağanüstü toplantı: Normal takvim dışında yapılan acil toplantı.

Teşhis: Hastalığın belirlenmesi, tanı.

Tebliğ: Resmî duyuru, bildiri.

Naaş: Ölen kişinin bedeni, cenaze.

ÖLÜMÜNÜN YANSIMALARI · ATATÜRK'ÜN ESERLERİ

ÜNİTE 7

7. ÜNİTE · ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

7.1 ÖLÜMÜNÜN YURT İÇİ VE YURT DIŞI YANSIMALARI

7.1 YURT İÇİ

- » Haber tüm yurttan üzüntüyle karşılandı; İstanbul'da sinema, tiyatro, dükkânlar ve eğlence yerleri **geçici olarak kapandı**; halk Atatürk anıtları önünde toplanıp **radyo**dan açıklamaları dinledi.
- » Resmî kurumlarda bayraklar **yarıya indirildi**, **millî yas** ilan edildi; yabancı elçilikler de bayraklarını yarıya indirdi; TBMM'ye, başbakanlığa taziye mektupları gönderildi.
- » 11 Kasım 1938 tarihli gazeteler **siyah başlıklarla** çıktı. Falih Rıfkı Atay (Ulus): "Ömrümüzün ve Türk tarihinin en acı yasını tutmak talihsizliği bize düştü."

7.1 YURT DIŞI

- » Cenaze törenine dünyanın çeşitli ülkelerinden **devlet başkanları, yöneticiler ve elçiler** katıldı; liderler taziye iletti; dış basında çok sayıda haber çıktı.
- » Ölümü "insanlık, tarih ve siyaset adına **büyük kayıp**" sayıldı; liderlik vasıfları, inkılapçı ruhu, **evrenselliği**, barışa katkıları, **sömürgecilik ve emperyalizme karşı** mücadelenin lideri ve mazlum milletlere ilham kaynağı olduğu vurgulandı.
- » **UNESCO**, dünya barışına katkılarını dikkate alarak **1981'i "Atatürk Yılı"** ilan etti.

KİM	ATATÜRK HAKKINDA SÖZÜ
The Times (İngiltere)	"Arkadaşlar, yüzyıllar nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki o büyük dâhi çağımızda Türk ulusuna nasip oldu."
Jawaharlal Nehru (Hindistan Başbakanı)	"Kemal Atatürk gençlik günlerimde benim kahramanımdı... O, Doğu'da modern çağın yapımcılarından biridir."
Lloyd George (İngiltere Başbakanı)	"Bu gibi dehalar, ancak zahiren ölürler. Böyle insanlar, bir nesil için doğmadıkları gibi, muayyen bir devre için de doğmazlar."

7.2 ATATÜRK'ÜN ESERLERİ

ESER	KONUSU / ÖZELLİĞİ
Nutuk (Söylev)	1919-1927 arası olaylar; en önemli yazılı eseri; 15-20 Ekim 1927'de TBMM'de okundu (bk. Ünite 4).
Zabit ve Kumandan ile Hasbihal	Nuri Conker'in "Zabit ve Kumandan" kitabına söyleşi biçiminde eleştiri ; iyi yöneticilik ve komutanlık; 1918'de İstanbul'da basıldı.
Minber gazetesi	1918'de Ali Fethi Bey 'le çıkardığı, 50 gün süren gazete; halkı tehlikelerden haberdar etmek, hükûmeti uyarmak → basına verdiği önem .
Arıburnu Muharebeleri Raporu · Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe	Çanakkale Savaşı 'nı gün gün, belgelere dayanarak anlatan eserler; I. Dünya Savaşı'nda hatıra defteri de tuttu.
Diğer eserleri	Cumalı Ordugâhı · Taktik Tatbikat Gezisi · Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler · Talim ve Terbiye-i Askeriye Hakkında Nokta-i Nazarlar · Karlsbad Hatıraları · Medeni Bilgiler · Geometri . Çeviri: Litzmann'dan "Takımın Muharebe Talimi", "Bölüğün Muharebe Talimi".

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** "En büyük eserim" → **Türkiye Cumhuriyeti**. Eserlerin çeşitliliği (askerlik, eğitim, siyaset, geometri) → **çok yönlü kişilik**; yurt dışı yansımaları → **evrensel lider**.

KAVRAMLAR

Millî yas: Ülke çapında ilan edilen matem.

Sürmanşet: Gazetede manşetin üstündeki başlık.

Taziye: Baş sağlığı dileme.

Emperyalizm: Bir devletin başka ülkeleri sömürme politikası.

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLER VE GİRİŞİMLER

ÜNİTE 7

7. ÜNİTE · ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

7.3 ATATÜRK'ÜN II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLERİ VE GİRİŞİMLERİ

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki siyasal istikrarsızlık ve ekonomik bunalım **faşizm, nazizm ve komünizm** gibi baskıcı rejimleri yaygınlaştırdı. Milletler Cemiyeti kalıcı barış getiremedi; yenilenlere dayatılan ağır antlaşmalar güç dengesini değiştirdi: bir tarafta galipler **İngiltere ve Fransa**, diğer tarafta **Almanya ve İtalya**. Sovyetler dışlandı; ABD **yalnızlık politikasına** döndü; Osmanlı'nın yıkılması Orta Doğu'da **otorite boşluğu** yarattı. Versay'ın yaptırımlarıyla Almanya, umduğunu bulamayan İtalya saldırganlaştı.

ATATÜRK'ÜN TESPİTİ	NE ÖNGÖRDÜ?
Almanya (1932)	"Avrupa'nın kaderi Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Olağanüstü bir dinamizme sahip bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet... siyasi bir cereyana kendisini kaptırdı mı er geç Versay Antlaşması'nın tasfiyesine girecektir."
İtalya	"Mussolini gelecekteki bir harpte İtalya'nın büyüklüğünü harp dışında kalarak kullanabilirse sulh masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Fakat korkarım ki... İtalya'nın askerî bir kuvvet yaratmaktan henüz uzak olduğunu derhâl gösterecektir."
MacArthur röportajı (1932; 1951'de yayımlandı)	Almanya önce kaybettiği toprakları isteyecek; Çekoslovakya, Polonya ve Fransa 'ya saldırarak; sonra Sovyetlere girecek; İngiltere ve Amerika savaşa girecek; "buz çöllerine girmiş Alman ordusu" başa çıkamayacak → Almanya yenilecek .
Türkiye için uyarı	"Dünyanın vaziyeti ve dengesi bütünüyle değişecektir... en küçük bir hata yapmamız hâlinde başımıza mütareke senelerinden daha çok felâketler gelmesi mümkündür!"

7.3 ATATÜRK'ÜN GİRİŞİMLERİ

1932'den itibaren güç dengeleri değişirken Türkiye **gerçekçi, barışçı ve millî çıkarları esas alan** politika izledi: Balkan Antantı'yla sınırlarını güvence altına aldı; uluslararası kuruluşlarda etkin görev aldı; yayılmacılığa karşı antlaşmalarla bölgesel barışa katkı sağladı. 1933'ten sonra **İngiltere ve Fransa'ya yakın** güvenlik önlemlerine yöneldi: **1936 Montrö, 1937 Sadabat Pakti**.

Sonuç: Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca izlediği **denge siyaseti** ile Müttefik ve Mihver devletlerin yoğun baskılarına rağmen **fiilen savaş dışı** kaldı; savaşın yıkıcı etkilerine fazla maruz kalmadı. "Savaş, mecbur kalınmadıkça bir cinayettir." ilkesine uygun davranıldı.

LGS RADARI

● **Çıkış soru analizi:** Almanya-İtalya tespitleri → **ileri görüşlülük, gerçekçilik, akılcılık**; savaş öncesi önlemler (Balkan Antantı, Montrö, Sadabat) ve savaş dışı kalma → **barışçılık** ilkesinin devamı.

TÜRKİYE'NİN DENGİ SİYASETİ · SAVAŞIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

ÜNİTE 7

7. ÜNİTE · ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

7.4

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

Türkiye savaş başlayınca **tarafsızlık** politikası izledi; stratejik konumu nedeniyle Müttefik ve Mihver baskılarıyla karşılaştı. İtalya Akdeniz'de Türkiye sahillerine yakın adaları silahlandırıyor, Sovyetler **Boğazlar** konusunda baskı yapıyordu.

Ekim 1939

Ankara'da **İngiltere ve Fransa ile üçlü yardımlaşma antlaşması**: Akdeniz'de savaşa yol açacak bir saldırıda Türkiye iki devletle iş birliği yapacak; yükümlülük, söz verilen **askerî yardımlara bağlı**. 1940'ta İtalya savaşa girince Müttefikler yükümlülük istedi; Türkiye silah ve cephane verilmediği gerekçesiyle **savaş dışı** kaldı.

18 Haziran 1941

Almanya Bulgaristan'ı işgal edip sınıra dayanınca Almanya ile **10 yıllık saldırmazlık paktı** imzalandı.

30 Ocak – 1 Şubat 1943

Adana Görüşmeleri: İnönü – Churchill. Askerî ihtiyaçlar karşılandıktan sonra en geç 1943 sonuna kadar savaşa girilmesi istendi. **"Sağırklar Diyaloğu"**: taraflar zıt fikirlerle ayrıldı; Türkiye karşılanması imkânsız şartlarla İngiltere'yi oyaladı.

Kasım – Aralık 1943

I. Kahire Konferansı: Müttefikler askerî üs ve savaşa katılım istedi → reddedildi. **II. Kahire Konferansı** (Churchill, Roosevelt, İnönü): İnönü savaşa girmeyi **prensip**te kabul etti ama ordunun ihtiyaçları giderilmeden giremeyeceğini vurguladı → savaş dışı kalma sürdü (Şubat 1945'e kadar).

7.4

SAVAŞIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

EKONOMİK

Genel **seferberlik**; bütçenin büyük kısmı **savunmaya**; sanayi yatırımları ertelendi, üretim ve dış ticaret düştü; **stokçuluk ve karaborsa** arttı. **1940 Millî Korunma Kanunu** (üretim-tüketim-dağıtım devlet kontrolünde; fiyatlara **narh**; TMO, Petrol Ofisi, Et ve Balık Kurumu). **1942'de büyük şehirlerde ekmek karnesi**. Aşırı kazanç ve enflasyona karşı **Toprak Mahsulleri Vergisi** ve **Varlık Vergisi** (tepkiler üzerine kaldırıldı). Hayat pahalılığı memur ve işçinin alım gücünü düşürdü. **1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** (başarısız).

SOSYAL VE ASKERİ

Saat **23.00**'ten sonra büyük şehirlerde sokağa çıkma yasağı; hava saldırısına karşı geceleri **karartma**; İstanbul'da özel otomobiller trafiğe çıkamadı. Doktorların askere alınmasıyla sağlık hizmeti aksadı; yetersiz beslenme ve yoksullukla **sıtma, tifo, kolera** arttı; ithalat azalınca ilaç pahalandı. Buna rağmen eğitim-kültüre pay ayrıldı: **1940 Köy Enstitüleri** (kalkınmayı köyden başlatma); radyo yaygınlaştı; edebiyat savaşın etkilerini işledi.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi**: Tedbirleri sınıflandırma sorusu: karartma, sokağa çıkma yasağı → askerî/sosyal; Millî Korunma Kanunu, karne, Varlık Vergisi → ekonomik; tifüs önlemleri → sosyal (sağlık).
- Adana ve Kahire görüşmelerinde Türkiye'nin tutumu: **oyalama + askerî ihtiyaç şartı** → savaş dışı kalma; bu, Atatürk'ün "dikkatli ve akılcı olma" uyarısının uygulanmasıdır.

KAVRAMLAR

Tarafsızlık: Savaşan taraflardan hiçbirini tutmama.

Seferberlik: Ordunun ve ülkenin savaşa hazır hâle getirilmesi.

Karaborsa: Malların yasa dışı yüksek fiyatla satılması.

Karne: Kıt malların sınırlı dağıtımı için belge.

Karartma: Hava saldırısına karşı ışıkların söndürülmesi.

Saldırmazlık paktı: Birbirine saldırmama antlaşması.

Narh: Devletin mallara koyduğu resmî fiyat.

Stokçuluk: Malı fiyat artışı için saklama.

Varlık Vergisi: 1942'de servet üzerinden alınan olağanüstü vergi.

Köy Enstitüleri: 1940'ta köylere öğretmen yetiştirmek için açılan okullar.

7.5 TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ

Çoğulculuk demokrasinin temel prensibidir. Atatürk döneminde ilk parti kurulmuş, iki muhalefet denemesi (TCF, SCF) şartlar uygun olmadığından başarısız olmuştu. CHP uzun süre **tek parti** olarak ülkeyi yönetti; muhalefet görevi için parti içinden çıkarılan **bağımsız grup** beklentileri karşılayamadı. 1935 kurultayında parti genel sekreteri İçişleri Bakanlığına atandı, valiler parti teşkilatının başına getirildi (parti-devlet bütünleşmesi). Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildi ve "**Millî Şef**" ilan edildi.

DIŞ NEDENLER	İÇ NEDENLER
Savaş sonrası Sovyetler Birliği Türkiye'yi tehdit ederek Kars ve Ardahan'ı istedi, Boğazlar'ın statüsünün lehine değiştirilmesini talep etti → Türkiye Batı'ya yaklaştı; Batılı devletlerin siyasi ve ekonomik desteğine ihtiyaç duydu (Batı'nın beklentisi: demokratikleşme).	II. Dünya Savaşı'nın sıkıntıları CHP içinde görüş ayrılıklarını artırdı; halk sıkıntılarının kaynağını tek parti iktidarı olarak gördü. Stokçulukla zenginleşen bir kesim ortaya çıkarken düşük ve orta gelirli yoksullaştı . Halkın tepkisi ve parti içi muhalefet iktidarı yumuşamaya zorladı; İnönü demokratik adımların atılacağını açıkladı.

Haziran 1945 Dörtlü Takrir: Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tartışmaları CHP içinde ilk önemli muhalefeti doğurdu; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koralan önerge verdi: demokrasiye aykırı hükümlerin kaldırılması, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesi , seçimlerin serbestçe yapılması → CHP'de kabul görmedi.	22 Eylül 1945 Millî Kalkınma Partisi — Nuri Demirağ; Türkiye'nin üçüncü muhalefet partisi; ekonomide liberalizm , dış politikada İslam birliği; kurucusunun ölümünden kısa süre sonra kapandı.	7 Ocak 1946 CHP'den istifa edenler Celal Bayar öncülüğünde Demokrat Parti 'yi kurdu; güçlü bir muhalefet partisi olarak demokrasiyi geliştirme amacını bildirdi.	21 Temmuz 1946 CHP 1947 seçimlerini öne aldı; erken genel seçim: CHP 397, DP 61, bağımsızlar 7 milletvekili. Seçim tek dereceli fakat açık oy – gizli sayım , yargı denetimi yok → DP kaybetti; CHP 1950 'ye kadar yönetti.
---	--	---	---

1946 → 1950: 1946 seçimi, cumhuriyet tarihinin ilk **tek dereceli** ve **çok partili** genel seçimidir; ancak "açık oy, gizli sayım" nedeniyle demokratik bulunmadı. **Gizli oy – açık sayım** ve yargı denetimi 1950 seçiminde uygulandı; DP iktidara geldi.

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Çok partili hayata geçişte **dış etken = Sovyet tehdidi + Batı'ya yaklaşma**, **iç etken = ekonomik sıkıntılar ve halkın tepkisi**; Dörtlü Takrir'in imzacıları ve istekleri sık sorulur.
- Partiler kronolojisi: CHF 1923 → TCF 1924 → SCF 1930 → **Millî Kalkınma Partisi 1945** → **DP 1946**. "Üçüncü muhalefet partisi" = Millî Kalkınma Partisi.

KAVRAMLAR

Çoğulculuk: Farklı görüşlerin siyasette temsil edilmesi.

Millî Şef: İnönü'ye 1938'de verilen unvan.

Tek dereceli seçim: Seçmenin milletvekilini doğrudan seçmesi.

Gizli oy – açık sayım: Demokratik seçim yöntemi (1950).

Erken seçim: Takvimden önce yapılan seçim.

Tek parti: Ülkeyi tek bir partinin yönettiği dönem.

Takrir: Önerge; meclise sunulan yazılı teklif.

Açık oy – gizli sayım: 1946 seçimindeki demokratik olmayan yöntem.

Yargı denetimi: Seçimlerin mahkemelerce denetlenmesi.

Liberalizm: Serbest piyasa ekonomisi.

7. ÜNİTE MİNİ TEST

7. ÜNİTE · ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

ÜNİTE 7

TEST ÜNİTE 7 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Nutuk, 1919'da Samsun'a çıkıştan 1927'ye kadar yaşanan olayları Atatürk'ün kendi anlatımıyla ortaya koyar ve Gençliğe Hitabe ile sona erer.

Buna göre Nutuk ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Yalnızca askerî konuları içerdiği
B) Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşunu birinci elden anlattığı
C) Osmanlı tarihinin tamamını kapsadığı
D) Bir matematik kitabı olduğu

2 II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye, tarafların baskılarına rağmen savaşa girmede; her iki blokla da ilişkilerini sürdürdü.

Türkiye'nin izlediği bu politika aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılır?

- A) Yayılmacı politika
B) Denge politikası
C) Tarafsızlık antlaşması
D) Manda politikası

3 Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti; ancak fiilen savaşa katılmadı.

Bu kararın temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeni topraklar elde etmek
B) Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer almak
C) Almanya ile ittifak kurmak
D) Savaşı uzatmak

4 1946 seçimleri "açık oy, gizli sayım" yöntemiyle yapıldığı için eleştirildi. 1950 seçimlerinde ise "gizli oy, açık sayım" ilkesi uygulandı.

Bu değişiklikle aşağıdakilerden hangisi amaçlanmıştır?

- A) Seçimlerin daha adil ve güvenilir olması
B) Seçmen sayısını azaltmak
C) Tek partiyi güçlendirmek
D) Seçimleri iptal etmek

5 14 Mayıs 1950 seçimlerini Demokrat Parti kazandı ve iktidar ilk kez seçim yoluyla el değiştirdi.

Bu gelişme aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- A) Demokrasinin güçlendiğinin
B) Çok partili hayatın sona erdiğinin
C) Cumhuriyet rejiminin değiştiğinin
D) Seçimlerin yapılmadığının

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	B	Nutuk, 1919-1927 dönemini Atatürk'ün ağzından anlatan temel kaynaktır.
2. Soru	B	Savaşa girmeden her iki tarafla ilişki sürdürmek denge politikasıdır.
3. Soru	B	Kurucu üyelik için savaş ilanı şart koşulmuştu; ilan sembolikti.
4. Soru	A	Gizli oy seçmeni, açık sayım sonucu güvence altına alır.
5. Soru	A	İktidarın seçimle değişmesi demokrasinin işlediğini gösterir.

DAHA FAZLASI İÇİN OKUT!

SBD LGS ve 8. Sınıf Kaynak Tavsiyeleri

LGS ve yazılılardan 100 almaya hazır mısın? Bu sorularla kendini test ettin, şimdi sıra LGS maratonunda fark yaratmakta! **Voltaj Serisi** ve efsane 8. sınıf kitaplarımızla pratik yap, sınav maratonunda hep bir adım önde ol.

İnkılap Tarihi Temel Kitap

- ✓ LGS odaklı anlatım.
- ✓ Mantığını Anlayalım ipuçları.
- ✓ Kavrama testleri ve etkinlik.
- ✓ Video Çözümü.

36 Haftalık Fasikül

- ✓ MEB LGS sorularıyla uyumlu.
- ✓ Açık uçlu yazılı hazırlık.
- ✓ Düzenli takip ve gelişim.
- ✓ Video Çözümü.

Yeni Nesil Soru Bankası

- ✓ Üst düzey düşünme soruları.
- ✓ Harita ve görsel analiz.
- ✓ Bölüm sonu sarmal deneme.
- ✓ Akıllı tahta desteği.

Bu metin ve doküman Muammer ASLAN tarafından "Sosyal Bilgiler Dünyası" için hazırlanmıştır.

www.sosyalbilgilerdunyasi.com